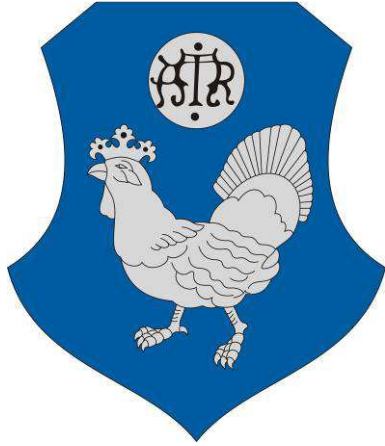

ÚJTIKOS

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV
2017. november - egyeztetési anyag

"Az egyén képes úgy dönteni, hogy nem követi a közösség szokásait, megtagadja a kultúráját, és kialakítja a maga külön bejáratú világát. De ez az ember vagy nagyon magányos lesz, vagy prófétává válik. ... Egyik sem könnyű szakma." . írta Bódi Attila író

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés, köszöntő

2. Újtikos bemutatása

3. Örökség és értékvizsgálat

A múlt régészeti, valamint településképi szempontból meghatározó táji és természeti, építészeti értékek, településképi jellemzők

3.1. Múlt és régészet

3.1.1. Újtikos múltja

3.1.2. Újtikos régészeti értékek bemutatása

3.2. Táji és természeti értékek bemutatása

3.2.1. fekvés

3.2.2. tájszerkezet

3.2.3. növény- és állatvilága

3.2.4. vízrajz

3.2.5. Az Országos Területrendezési Terv Újtikosra vonatkozó előírásai

3.2.6. fehér gólya

3.3. Településképi szempontból meghatározó építészeti, településképi jellemzők bemutatása

3.3.1. Településszerkezet

3.3.2. Középületek és a főtér

a) katolikus templom

b) iskola

c) polgármesteri hivatal

d) Művelődési Ház (és könyvtár)

e) óvoda

f) orvosi rendelő és fiókgyógyszertár

g) református templom

h) rendezvénytér

3.3.3. Telepesi lakóházak

a) telepesi házak múltja

b) telepesi házak karakterjegyeinek vizsgálata

c) Tornác

3.3.4. Kerítések

3.3.5. Temető

3.3.6. Kutak

3.3.7. Utcakép

3.4. Helyi védelemi ajánlás

4. Településképi szempontból meghatározó területek Újtikoson

4.1. Történeti településmag

4.2. Falusias beépítésű terület

4.3. Kertvárosi jellegű épületekkel beépített terület

4.4. Gazdasági területek

4.5. Egyéb különleges és beépítésre nem szánt területek

4.6. Egyéb, jellemzően külterületi beépítésre nem szánt területek

5. Ajánlások, környezetalakítási útmutató

5.1. Történeti településmagra vonatkozó ajánlások

5.1.1. Az épületek telepítése

5.1.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

5.1.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

5.2. A falusias beépítésű területekre vonatkozó ajánlások

5.2.1. Az épületek telepítése

5.2.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

5.2.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

5.3. Kertvárosi jellegű épületekkel beépített területekre vonatkozó ajánlások

5.3.1. Az épületek telepítése

5.3.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

5.3.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

5.4. Kerítésekre vonatkozó ajánlások

5.5. Egyéb - *jellemzően külterületi* - beépítésre nem szánt területekre irányuló ajánlások

5.6. Ajtókra, ablakokra vonatkozó ajánlás

5.7. Épületek felújítására irányuló ajánlások

5.8. Telekhasználatra, tömegalakításra vonatkozó ajánlások

5.9. Homlokzatképzésre, anyaghasználatra irányuló ajánlás

5.10. Tornácokra irányuló ajánlás

5.10. Tornácokra irányuló ajánlás

5.11. Kertekre irányuló általános ajánlások

5.12. Utcaképi ajánlás

5.13. Közterületekre , utcákra, terekre és a temetőre irányuló ajánlás

a) általános ajánlások

b) a közterületek közműhálózatai

c) a közterületek növényzete

d) reklámhordozók

6. Jó példák

Pázmándi Sándor fotó

1. Bevezetés

Tisztelt Olvasó!

Jelen Településképi Arculati Kézikönyv hiánypótló módon teremt lehetőséget Újtkos jellegzetes települési karakterjegyeinek bemutatására, nem kizárólag a szakembereknek készült, hanem elsődlegesen inkább a helyiekhez, illetve a település iránt érdeklődőkhöz szóló tájékoztató és szemléletformáló kiadványként. A jogszabályok útvesztője helyett - *a lakossági vélemények és visszajelzések figyelembevételével megfogalmazottan* - mindenki számára érthető módon igyekszik bemutatni az itt élő közösség környezetalakítással kapcsolatos érintettségét, s a település értékeit az újtkosiaknak és a községgel ismerkedőknek egyaránt. A kézikönyv célja, hogy segítséget nyújtson mind a helyi közösségnek, mind a település életébe bekapcsolódni kívánóknak azzal, hogy bemutatja a település épített és természeti környezetének szépségeit, s aki szeretne, olyan házat tudjon építeni, illetve környezetét olyan módon tudja alakítani, mely nemcsak büszkeséggel tölti el, hanem az a település képéhez, karakteréhez is illeszkedik, tovább gazdagítva azt.

E kézikönyv kísérletet tesz összesíteni az épített-, illetve természeti és régészeti örökségeken túl a településképi jellemzőit is, s az egymástól jól elkülönülő településrészeket és azok értékeit, az arculatformálására vonatkozó javaslatokat, valamint a településképhez illeszkedő építészeti elemeket. Egyúttal a sokunk számára tetsző példák bemutatásával, iránymutatásával segíteni kívánja az eligazodni vágyókat, és bátorítani a közösségi értékeket felvállalni szándékoszó építetőköt.

A kézikönyv terjedelmi korlátaiból adódóan nem ad teljes körű képet a település adottságairól, de ennek ellenére nem egy merev lezárt dokumentum kíván lenni, hanem nyílt hozzászólásokat és a lakossági véleményeket is befogadó kezdeményezés, mely a jövőben is további jó példákkal folyamatosan bővíülhet.

A kézikönyv tartalmát „*a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről*” szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 12. melléklete határozza meg, így értelemszerűen annak előírt tartalmát követi, de beépíti a lakossági fórumok és egyéb személyes interjúk tanulságait is.

Az építészet talán az egyik leglátványosabb kinyilatkoztatása az ízlésekről folytatott vitáknak. Együtt élünk vele amint kilépünk az utcára, de ott van az ablakunk előtt is szomszédaink házaként. Hogy mi szép és mi nem, azt egy adott pillanatban néha nehéz egyértelműen megítélni, hisz az idők próbáját végül csak kevesek bírják. Még nehezebb, vagy vélhetően nem is lehet a közösség érdekeit szolgáló elvárásokat egyértelmű szabályokba önteni, így reményeink szerint talán sokkal eredményesebb lehet, ha gondolatébresztéssel kísértén sokunk által elfogadott jó példákat mutatunk fel az eligazodást keresők számára.

Jelen anyag egyes fejezetei a legtöbb Arculati Kézikönyvtől talán bővebbek, mivel összeállítása során számtalan eddig nem ismert, feldolgozásra még nem került információk gyűltek össze, és ezek mellé olyan kiegészítések szerkesztésére is sor került, melyeknek megmentése és tolmácsolása is kiemelt célkitűzéssé nőtte ki időközben magát, s ennek módját napjainkban még egyedül csak jelen Kézikönyv volt képes biztosítani. A levéltári kutakodás részeként az összeállítóknak sikerült egy "Újtikos történelme" című füzet jövő évi megszerkesztését is elindíttatni affinitást érző levéltárosok bevonásával, amelyhez a 2018-ban 80 éves község születésnapja méltó apropót adhat. A jövő év elején beinduló szakmai munkához is segítséget jelenthet az itt megfogalmazott gondolatok hasznosítása, de az Újtikos Településképi Arculati Kézikönyv is célszerűen profitálhat a füzet révén felszínre kerülő, s az aktualizálások során beépíthető új információkból majd.

Éppen ezért jelen anyag akár évente aktualizálható dokumentumnak készült, így tartalmát erősítő minden vélemény, netán régi fotó, vagy már feledésnek hitt közérdeklődésre érdemes adat, de akár építőjellegetű kritika tolmácsolása is e szándékot segíti, így éljenek vele bátran.

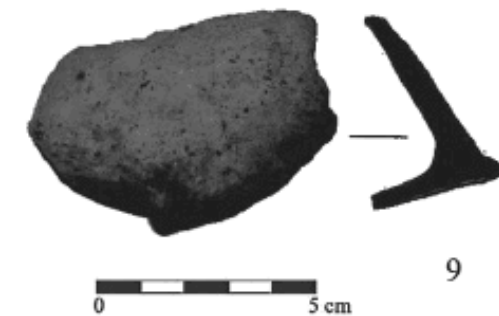
E kézikönyv megvillantja Újtikos község történetét és általa kirajzolódottan a védelemre érdemesnek vélt örökségét, hogy - *az azt óvó építési, környezetformálási tetteink révén* - arra utódaink is igényt tarthassanak. Éppen ezért fogadják szívesen azokat az ajánlásokat, amelyek ebben a szellemben fogalmazódtak meg.

1. Pázmándi Sándor fotó

2. Pázmándi Sándor fotó.

2. Újtikos bemutatása

Újtikos község neve a Tikos családnévből származik. Ez a régi családnév eléggé elterjedt az egész magyar nyelvterületen. 1452-ben egy oklevélben említik Tikos Péter (*Petrus Thywkus*) nevét. A családnevek kialakulása előtt személynévként is használták e szót, például 1219-ben: Thycus. Újtikos nevében az új előtag a település fiatal voltára utal, egyben megkülönbözteti az előtag nélküli Somogy megyei Tikos falutól.

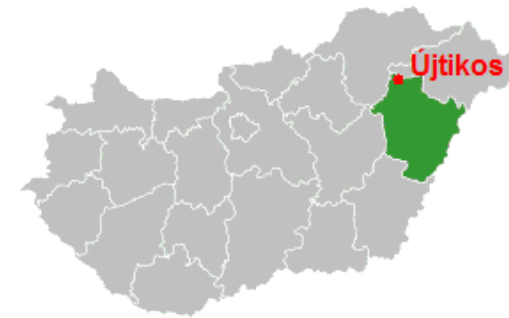
A község neve a földrajzi nevek etimológiai szótára szerint tulajdonképpen tyúkos, ennek adtak nyomatékot a település címerének megalkotói is. Újtikos címere kék színű csücskös talpú, szimmetrikus tárcsapajzsban heraldikailag jobbra lépő, barna színű arannyal fegyverzett (*csőr, láb, farktollak*) tyúk (*tik*) látható, fején hármass levelű arany korona. A tyúk felett középen ezüstsínű körben (*Mária könnye*) Mária felirat olvasható. A címer a település nevére utal, és arra, hogy évszázadokon keresztül az egri káptalan birtoka volt.

Újtikos a Tisza mente északnyugati térségében Hajdú-Bihar megye 891 lakosú községe. A 36-os számú főútvonal mentén fekszik. Szomszédos települései Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében Tiszadob és Tiszavasvári, Hajdú-Bihar megyében pedig Polgár és Tiszagyulaháza. A településen keresztül a 36116-os számú közúton lehet Tiszagyulaházát megközelíteni. A települést 1896-tól kezdődően - *vasútállomással és árurakodó térrel kiépítetten* - 113 éven át érintette az időközben 2009. december 12-én megszüntetett MÁV 117-es számú Ohat - Pusztakócs - Tiszalök - Görögszállás közötti vasútvonala is.

Újtikos Debrecen, Miskolctól és Nyíregyháza megyeszékhelyek súlypontjában fekszik.

Debrecen	69 km
Miskolc	49 km
Nyíregyháza	46 km
Polgár	7 km
Tiszaújváros	15 km
Tiszavasvári	22 km
Hajdúnánás	31 km

A magasabb szintű ellátás Újtikost Polgárhoz és Debrecenhez köti, járási székhelye Hajdúnánás.

A település múltja rövid időre tekint vissza. 1938-ban hozták létre az Egri káptalan birtokából államilag megvásárolt Szabolcs vármegyei közigazgatási területen Tikos-telepként. Az akkor létrejött telep az itteni több száz cseléd bérelt otthonainak helyét adó Tikos-tanya már meglévő közúti és vasúti kapcsolatára épült. A telepet jellegzetes csillag szerkezettel, igen példaértékű - *tankönyvbe illő* - szerkesztéssel és tájolással osztották ki.

A település Tikos néven 1947. január 1-jén lett önálló község, s 1948-tól Újtikos a neve. 1949-től tartozik Hajdú-Bihar megyéhez.

google műholdas kép

internetről letöltött újtikosi fotó

A településnek ma már minden utcája közműves ivóvízzel és szennyvízhálózattal, valamint gázhálózattal, illetve szilárdburkolatú úttal ellátott. A településen az alapfokú intézményi ellátás is biztosított. Az intézmények a településközpontban és annak közelében összpontosulnak, leginkább a főtéren (*a Széchenyi téren*), valamint a Fő utcán, az Orgona utcán, a József Attila utcán és az Arany János utcán. Az oktatást óvoda és általános iskola, míg a művelődést Művelődési Ház és Könyvtár szolgálja. A hitélethez katolikus és református templomok állnak a főtéren. Egészségügyi ellátást orvosi rendelő és fiókgyógyszertár biztosítja fogorvosi rendeléssel, védőnői szolgálattal.

Utcai tágasak, s növényzettel gazdagon telepítettek. A porták tiszták és rendezettek, az itt élők szorgalmas és összetartó életet folytatnak.

2018-ban 80 éves település fiatal kora ellenére természeti értékein túl az épített örökségben is gazdag, ragaszkodást szülve lakosaiban településük iránt, s vonzva a község szépsége és palóc jellegű építészeti kultúrája iránt érdeklődőket is. A község szerkezetére jellemző a műszaki tervezettség, mely a szabályos lakótelekben és az egyenes utcavezetésben nyilvánul meg. A község 1938. évi első megtelepülésének területe a mai főtér és a köré szerveződött közintézmények és lakóépületek, egységes településképet mutatnak, hiszen ezen a településrészen közel azonos típusú épületek találhatók.

A községben műemléki és helyi védelem alatt álló épület jelenleg még nem található, viszont jelen arculati kézikönyv az utóbbira javaslatot tesz. Jellegetesek a község történelmi településmagján belül, a még meglévő régi lakó- és középületek, melyek közel egy időben, egységes megjelenés és alaprajz alapján épültek. A lakóépületek utcára merőleges, kontyolt, kanfarkos nyeregtetős, oldalhatáron álló épületek. A középületek megjelenése a lakóépületekéhez hasonló volt, azzal a különbséggel, hogy azok utcával párhuzamos gerincűek.

A történelmi településmagon kívüli épületek a hagyományos karaktert csak részben követők, sőt a 80-as, 90-es években épültek már földszint+emelet, esetleg tetőtér beépítései kissé átírták az utcaképek egységét.

A közterületek rendezettek, az utak burkoltak. A vízvezetés nyíltárkos. Az utcák zöldfelületi aránya megfelelő, minden utca fásított. A telkek kialakítása, berendezése a gazdasági célt mutatja, csak nagyon kis arányban, elszórta szolgálnak még pihenésre. A telkek mérete jellemzően 2.160 m² körüliek és átlagosan 60-100 m mélységűek, illetve 24-28 m szélességűek. Az épületek műszaki állapotai jónak mondhatók.

A jellemző beépítési mód az oldalhatáron álló előkertes beépítés. A falusias lakóterületeken legjellemzőbb a főépülettel összefüggően, vagy különállóan, de annak folytatásaként elhelyezett melléképület-telepítés.

A déli településrész lakó rendeltetésű építési telkeinek jelentős része még beépítetlen. Az üres telkek az új lakásépítésekre kellő lehetőséget biztosítanak. A lakásszaporulat ma már alacsony, ami éves szinten 1-2 plusz lakást jelent.

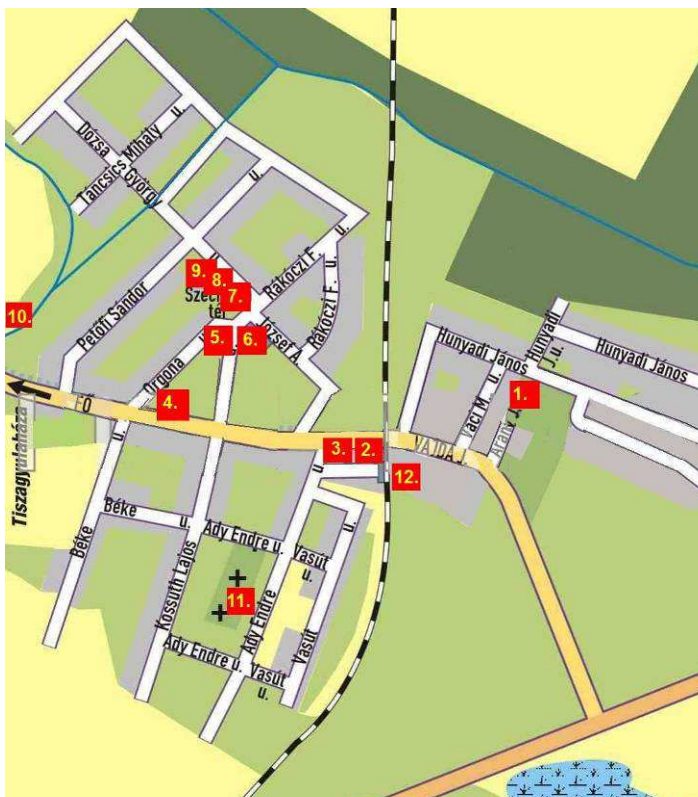
A településen jelenleg a munkanélküliség, a munkalehetőségek hiánya a község népességmegtartó erejének a legnagyobb akadálya. Egyre nagyobb a fiatalok elvándorlása. A településen a legfőbb foglalkoztató az Önkormányzat.

Az ingázás egyre több foglalkoztatottat érint. Az ingázók többsége Tiszaújvárosba jár át dolgozni. Tiszaújváros, Polgár és Tiszavasvári közelsége, a jó tömegközlekedési lehetősége letelepedésre alkalmassá teszi a nyugodt, emberléptékű környezetre vágyók számára.

Újtitkos gazdasági jellegét tekintve mezőgazdasági település. Meghatározó szerepet játszik a lakosság életében a növénytermesztés, kis mértékben az állattenyésztés. A közepesen rosszabb termékenységű talajai, a réti talajok és a szolonyecsek rossz vízgazdálkodásúak, ez az aranykorona értékükben is megjelenik, mely a szántóterületek esetében átlagosan 14,79. A mezőgazdaságilag művelhető összes földterület 2.777 hektár, mely az összes terület 78,7 %-a.

Természetes vizei halban gazdagok, erdőségei révén kiváló vadászterület. Legelői kiválóan alkalmasak az állattartásra.

összeállítók szerkesztése

Helyben települt iparral jelenleg kis számban rendelkezik. Idegenforgalmi vonzerőt jelentenek a település nagy kiterjedésű, természeti területei (*erdők, gyepek*), melyek az ún. ökoturizmus megteremtésének alapjául szolgálhatnak. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság Újtikos igazgatási területén nagy kiterjedésű, összefüggő természetvédelmi terület létrehozását tervezi, így az értékes ösgyepek és erdők bemutatása a természetkedvelő ökoturisták számára vonzó tényező lehet (*pl.: gyalogos és kerékpáros útvonalak kijelölése, lovas túrák szervezése*). Beruházásra alkalmas területei, a szorgalmas és képzett helyi munkaerő foglalkoztatást bővítő fejlesztések számára is célterület lehet.

A népesség számának alakulása, terület, népsűrűség (folytatás)

Terület	Hektár	Állandó népesség				Lakónépesség				2011.évi népsűrűség 1 km ² -re
		1980	1990	2001	2011	1980	1990	2001	2011	
Újtikos	3 529	1 118	995	951	950	1 060	978	931	902	25,6

megjegyzés: 2017-ben 891 fő

lakások számának alakulása

Terület	1946 előtt	1946–1960	1961–1970	1971–1980	1981–1990	1991–2000	2001–2005	2006–2011	Összesen
	75	99	47	81	56	13	7	4	382

2011. évi KSH adatok

Év	Összlétszám	Magyar	Német	Roma	Egyéb	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Evangelikus	Izraelita	Egyéb hívő	Nem hívő
1949	1 155	1 155				1 016	29	109	1			
1960	1 123	1 123										
1980	1 060	1 057	3									
1990	978	951	6	20	1							

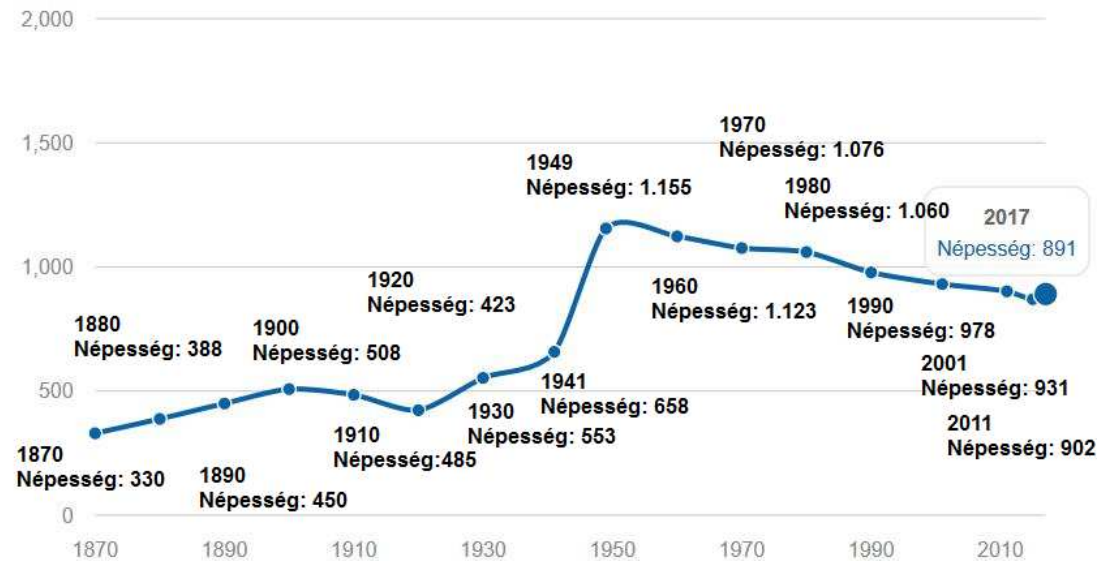
A település főbb intézményei és szolgáltatói

1. Polgármesteri Hivatal
Arany János u. 12.
2. bank
Fő u. 4.
3. posta
Fő u. 4.
4. Művelődési Ház és Könyvtár
Fő u. 11.
5. óvoda
Széchenyi tér 4.
6. általános iskola
Széchenyi tér 2.
7. református templom
Széchenyi tér 10.
8. gyógyszertár és orvosi rendelő
Széchenyi tér 12. és 14.
9. katolikus templom
Széchenyi tér 16.
10. víz- és csatornamű szolgáltató
Fő utca 0204/2 hrsz.
11. temető
Ady Endre u. 21.
12. megszűnt vasútvonal üresen álló állomása

Üres beépítetlen telkek száma: 43 db

Lakóterület fejlesztésre kijelölt terület nagysága: 6,3 ha

Újtikos népességének alakulása 1870-től 2017 -ig (fő)

Népesség éves %-os változása:

[1870-1880]	+1.63 %/év
[1880-1890]	+1.49 %/év
[1890-1900]	+1.22 %/év
[1900-1910]	-0.46 %/év
[1910-1920]	-1.36 %/év
[1920-1930]	+2.72 %/év
[1930-1941]	+1.59 %/év
[1941-1949]	+7.29 %/év
[1949-1960]	-0.26 %/év
[1960-1970]	-0.43 %/év
[1970-1980]	-0.15 %/év
[1980-1990]	-0.8 %/év
[1990-2001]	-0.45 %/év
[2001-2011]	-0.32 %/év
[2011-2015]	-0.9 %/év
[2015-2017]	+1.2 %/év

Polgármesteri Hivatal

óvoda

orvosi rendelő

1. Bank és Posta

iskola

katolikus templom

Művelődési Ház és Könyvtár

református templom

vízmű

temető

3. Örökség és értékvizsgálat

A MÚLT RÉGÉSZETI, VALAMINT TELEPÜLÉSKÉPI SZEMPONTBÓL MEGHATÁROZÓ TÁJI ÉS TERMÉSZETI, ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKEK, TELEPÜLÉSKÉPI JELLEMZŐK

E fejezetben a múlt régészeti, valamint táji és természeti, illetve a településképi szempontból meghatározó, építészeti értékeket, illetve településképi jellemzők kerülnek ismertetésre.

3.1. Múlt és régészeti értékek

3.1.1. Újtikos múltja

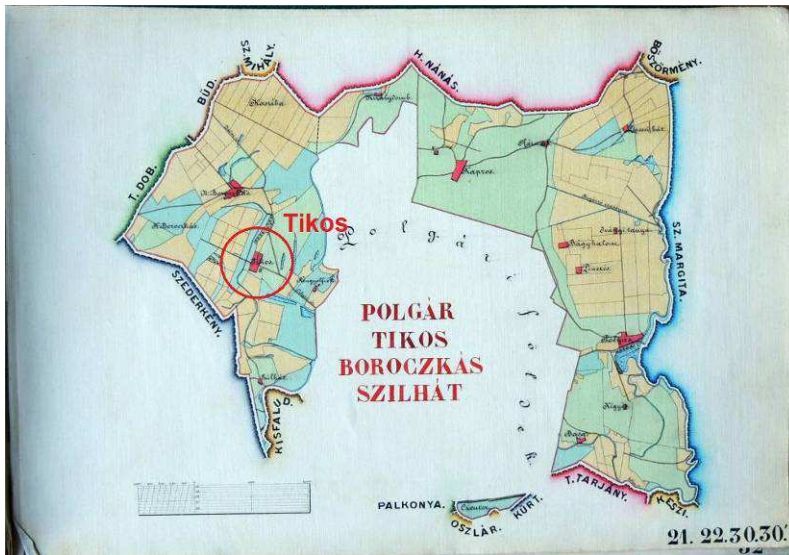
Bár a mai község kétségtelenül új település, a történészek szerint előzményei vannak egészen az Árpád-kor vége óta, de említést érdemel, hogy Újtikos belterületétől délkeleti irányban 1,5 km-re fekvő Tikos-domb alatt ősembertől származó kőeszközöket, bronz ékszereket, emberi csontokat tártak fel. Ezek a táj igen korai benépesedéséről árulkodnak.

vasútállomás

Tikos-domb (Pázmándi Sándor fotó)

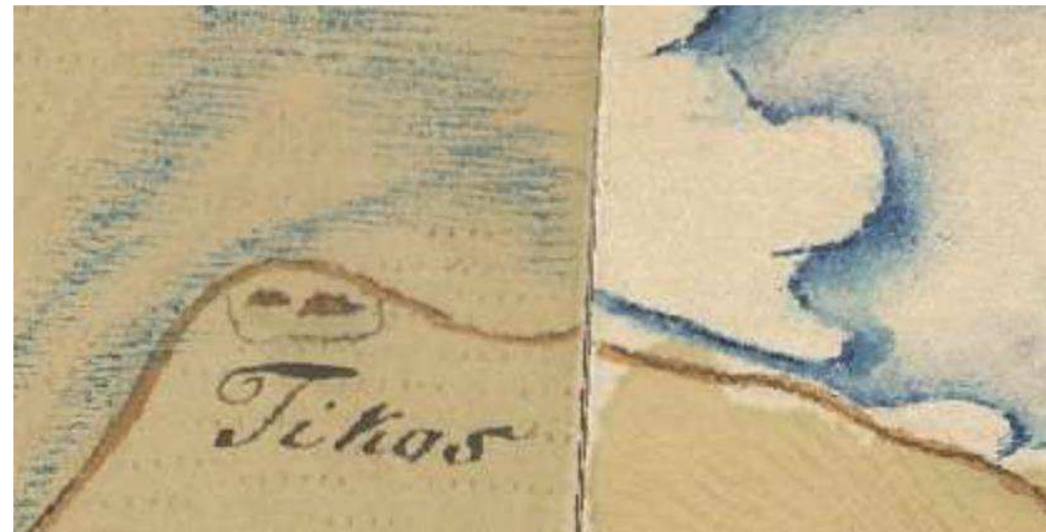
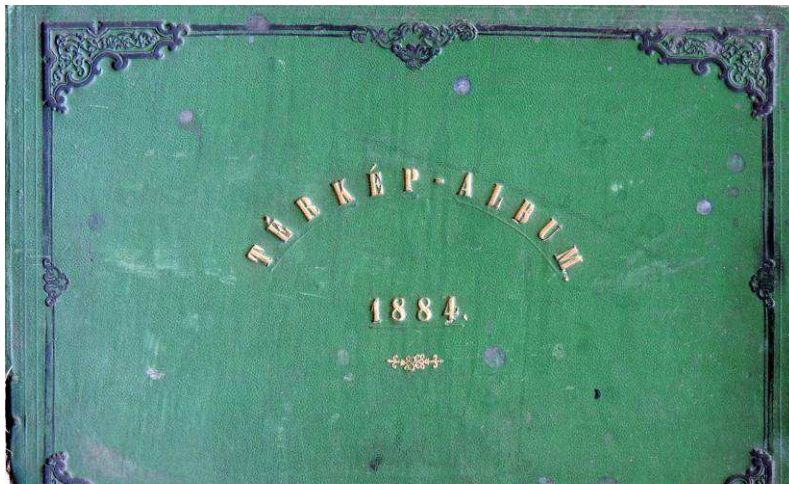

1884

Tikos a tatárjárás alatt elnéptelenedett, s az írásos emlékekben hosszú ideig – *csak többnyire lakatlan* – külterületként tűnik fel. 1281-ben Tikó-föld az Ug nembeli Miklós fiának, Mikónak a birtoka volt, aki azonban átengedte Ernye bán fiának, István mesternek. A XV. században a Hunyadiak birtokába került. Corvin Jánostól Bakócz Tamás vásárolta meg, majd ő adományozta 1501-ben Polgárral együtt az egri káptalannak.

Tikó-föld 1524-ben mint Borsod megyei birtok Pálóczy Antalé lett, akitől azonban elidegenítették. A török hódoltság ideje alatt ismét elnéptelenedett. 1608-tól a Homonnai Bálint által letelepített hajdúk használják a területet. 1718-ban került vissza az egri káptalan tulajdonába.

Tikost, mint nagyobb határrészt külön is megemlítik az egykori oklevelek. 1735-ben (*a szederkényiek*) Tikoson, és a Boroczkásháton télen elszállásolt gulyabeli marháik után fizettek a polgáriaknak. 1787. évi káptalani térképek Tikost már jelölik is.

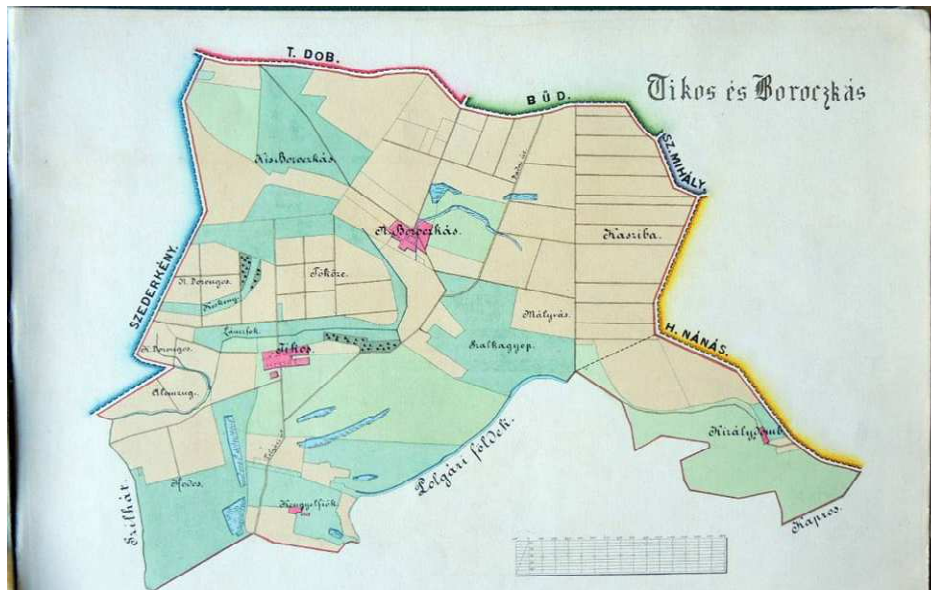
1787

1840-től már lakott helyként nyilvántartott. *Kistikos* és *Nagytikos* helyneveket az egyházi anyakönyvek is jegyzik.

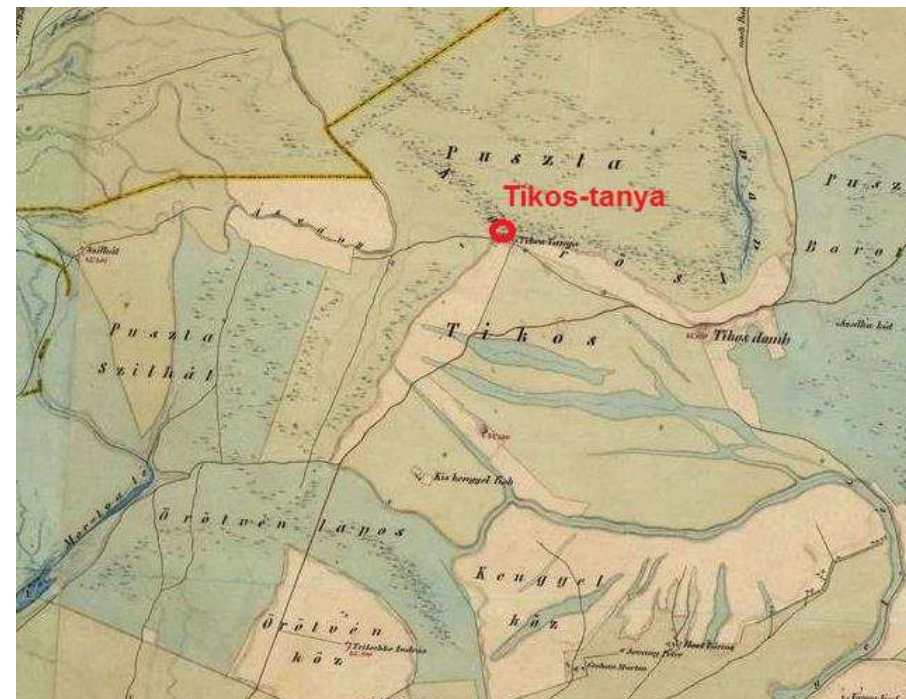
Tisza XIX. század közepi szabályozása előtt, a határ mélyebben fekvő területeit az év nagy részében víz borította, a *halászó vizei* pedig sosem apadtak ki. A Tisza 1859-es szabályozása után megnövekedett a megművelhető termőföldjeinek területe. Ezt követően az itteni földek határhasználatában is alapvető változások állottak be. A változás oka egyrészt a jobbágyfelszabadítás, s az abból eredő következmények, másrészt az árvízmentesítés. A belső majorságok megszűntek, a folyásin kívül csupán Tikos és a Borockás maradt káptalani kezelésben. Az itteni tanyákon a tulajdon nélküli cselédség száma falunyira nőtt.

1867

1884

1867

1901

internetes újtkiosi kép

1887

internetes újtkiosi kép

Polgár-Nyíregyháza közötti vasútvonal 1896-ban létesült a tikos-tanyai káptalani birtokközpont melletti megállóval és rakodótérrel. Tikos-tanya településsé válását ezen vasúti megálló, illetve a Polgár - Búd (ma Tiszavasvári) országos főút mellettisége teremtette meg.

1901

A piacra termelő káptalani nagybirtok vasútállomása rögvest felértékelődött, hisz a szekerek lassúak, az utak nehezen járhatóak voltak. Eger 1804-es érseki rangra emelésével főkáptalani rangot kapó intézmény hét tisztartó kúriát emeltetett birtokain, ezek közül kettő a mai Újtikos közigazgatási területére eső volt, a tikos- és a Borockás-tanyai. A Tikos-tanyai állomásban rejlő előnyök okán idetelepült a káptalani intéző a Tikos-tanyán-, s a főtisztartó pedig a Borockás-tanyán számukra a századfordulón (*feljegyzések szerint 1912-ben*) felépített, a cselédektől kirekesztett, gondosan ápolttal övezett kúriákba¹.

Borockás-tanyai légi felvétele

felújítás előtti fotó a borockás-tanyai kúriáról f

elújítás előtti fotó a borockás-tanyai kúriáról

¹ Az egykori borockási Kúria átalakításával ma Borockás Vendégházként üzemel.

Borockás-tanyai kúria felújítás előtt a 2000-es évekből

hozzáépítéssel felújított Borockás-tanyai kúria ma

hozzáépítéssel felújított Borockás-tanyai kúria ma

Az egri székes főkáptalan jórészt Polgár község határában fekvő birtokai közül a Tikos nevű birtokrészen összesen huszonhárom helyrajzi egységet 626 kataszteri hold terjedelemben és 439,96 aranykorona értékben ajánlott fel 1924-ben vagyonsváltás céljára. A telepes falvak, így Tikos-telep létrehozása is a harmincas évek legfelsőbb politikai programja volt. A nincstelen parasztság élethelyzetén földosztással kívántak segíteni, amihez a nagybirtokok megosztására volt szükség. Az egri káptalani birtok felosztásával egyben új telep létrehozására is szükségessé vált, s így az 1936-os törvénnyel beindult földreform új népesedési és migrációs elképzeléseket szült, tervezői asztalon kidolgozva Tikos-telep létrejöttének elképzelését.

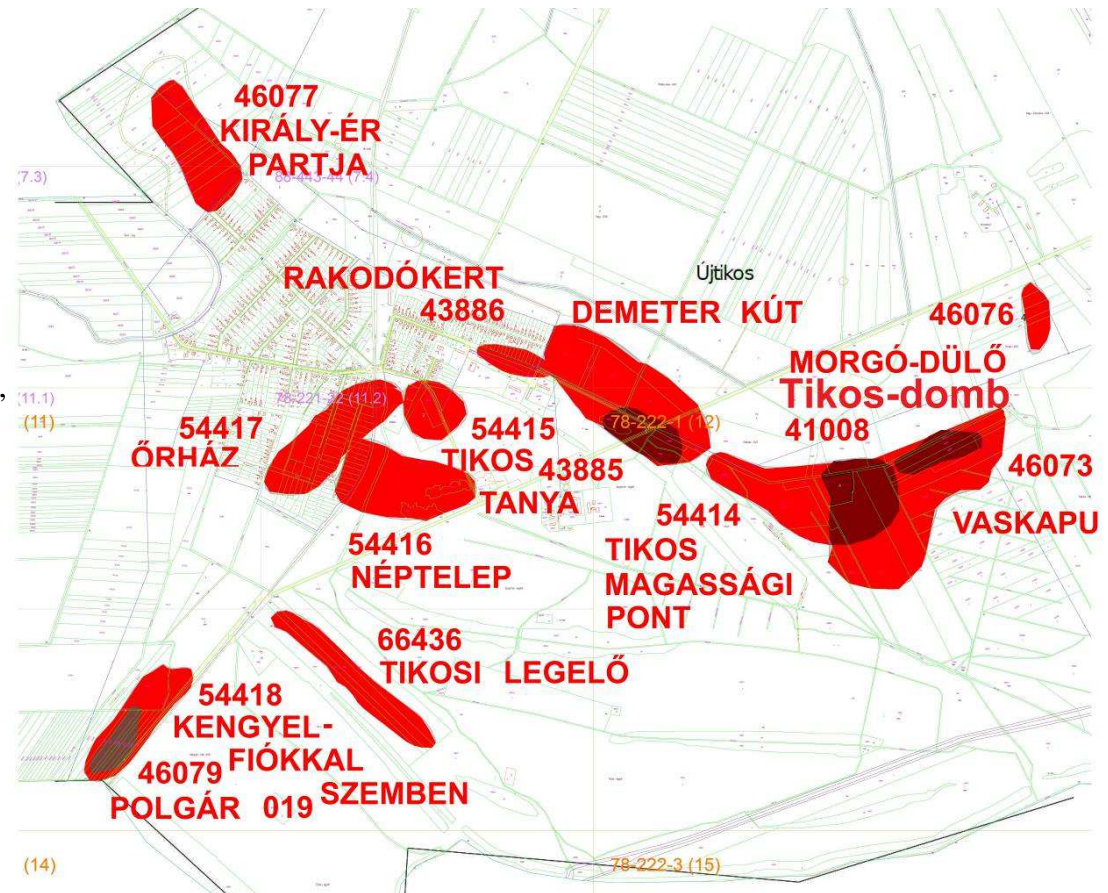
Lelőhelyek:

azonosító szám: 41008
 megnevezés: **Tikos-domb**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0138/2
 EOY koordináta 811112
 EOY X koordináta 287545

azonosító szám: 46073
 megnevezés: **Vaskapu**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0138/2, 0128/3, 0128/4, 0128/5, 0125/16, 0127, 0128/7, 0123/20,
 0123/28, 0123/14, 0123/3, 0123/22, 0138/1, 0136/3, 0136/6,
 0136/7, 0123/23, 0139, 0137, 0136/5, 0136/2, 0136/4, 0134,
 0123/19, 0123/18, 0123/17, 0123/16, 0128/6
 EOY koordináta 811364
 EOY X koordináta 287502

azonosító szám: 46076
 megnevezés: **Morgó-dűlő**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0125/4, 0125/5, 0125/6, 0125/7, 0125/8, 0125/9
 EOY koordináta 811958
 EOY X koordináta 288326

azonosító szám: 46077
 megnevezés: **Király-ér partja**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0207/13, 0207/14, 0207/15, 0207/16, 0207/17, 0207/18, 0207/19,
 0207/20, 0207/21, 0207/22, 0207/23, 0207/24, 0209, 0210/1,
 0207/4, 0207/5, 0207/6, 0207/2, 0207/1, 0210/2
 EOY koordináta 808175
 EOY X koordináta 289089

összeállító által szerkesztett térkép

azonosító szám: 43885
 megnevezés: **Demeter kút**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 038, 039, 040, 0158, 0126, 0133/2, 0134, 0156/48, 0156/43, 0156/42, 0156/55,
 0156/49, 0159/16, 0159/15, 041, 037/3, 385, 387, 386, 380, 378, 379, 036/2, 042,
 037/2, 037/1, 0159/3, 0159/14
 EOY Y koordináta 810117
 EOY X koordináta 287971
Bükki és vonaldíszes anyag, későrézkori edény.

azonosító szám: 43886
 megnevezés: **Rakodókert**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 425, 402, 401/2, 400/2, 0159/5, 399, 398, 432/38, 397, 396/2, 395, 394, 393, 392,
 391, 390, 0159/14, 389, 388, 387, 386, 380, 037/1, 0158, 038
 EOY Y koordináta 809615
 EOY X koordináta 288130

azonosító szám: 46079
 megnevezés: **Polgár 019.**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0176/2, 0176/4, 0176/5, 0176/6, 0176/7, 0176/8, 0176/9, 0175, 0174/4
 EOY Y koordináta 807829
 EOY X koordináta 286405

azonosító szám: 54414
 megnevezés: **Tikos 323. magassági pont**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0123/16, 0123/17, 0139, 0134, 0138/1, 0138/2, 0137, 0136/2, 0136/3, 0136/5,
 0136/6, 0136/7, 0135, 0156/44, 0156/45, 0156/43, 0133/2, 0128/1, 0128/3,
 0128/4, 0128/5
 EOY Y koordináta 810977
 EOY X koordináta 287523
**A magassági pont feltehetően Kékes Árpád-kori falu templomhelyére épült.
 A faluhelyet is megtalálták, jellegzetes X-XII. századi kerámia anyag, közte
 cserép bográcsperemekkel.**

azonosító szám: 54415
 megnevezés: **Tikos-tanya**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0161/9, 0161/2, 0161/11, 445/2, 0161/10, 434/7, 436, 435/10, 435/12, 0160,
 0159/15
 EOY Y koordináta 809245
 EOY X koordináta 287908
Neolitikus telepnyomok és bronzkori leletek.

azonosító szám: 54416
 megnevezés: **Néptelep**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 0169, 325, 321, 324, 320, 319, 318, 317, 315, 0163, 322, 323, 334, 335, 336, 337,
 338, 333, 339, 340, 341, 342, 0162, 343, 344, 0161/7, 0161/11, 0161/6, 0160
 EOY Y koordináta 809099
 EOY X koordináta 287576
Egy vonaldíszes töredék, több bodrogkeresztúri kultúrába tartozó cserép.

azonosító szám: 54417
 megnevezés: **Órház**
 örökségvédelem jellege: szakmai
 helyrajzi szám:
 229/1, 224, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 239/1, 265/7, 265/6, 265/5, 265/4,
 265/3, 235/4, 265/2, 278, 263, 277, 280, 264, 276, 281, 275, 274, 287, 190/2, 282,
 283, 284, 289, 285, 290, 291, 286, 292, 288/1, 321, 293, 320, 294, 319, 318, 295,
 298, 317, 315, 296, 314, 313, 312, 0163, 322, 310, 309, 308, 307, 311, 306, 299,
 333, 300, 301, 0162, 343, 344, 302, 305, 345, 346, 303, 347, 348, 304, 350,
 0161/9, 0169
 EOY Y koordináta 808789
 EOY X koordináta 287784

azonosító szám: 54418

megnevezés: **Kengyelfiókkal szemben a csatorna partján**

örökségvédelem jellege: szakmai

helyrajzi szám:

0176/1, 0176/2, 0176/4, 0176/5, 0176/6, 0176/7, 0176/8, 0176/9,

0176/10, 0175, 0174/2, 0174/4, 0174/5, 0171/5, 0173

EOV Y koordináta 807912

EOV X koordináta 286508

azonosító szám: 66436

megnevezés: **Tikosi-legelő**

örökségvédelem jellege: szakmai

helyrajzi szám:

0165/6, 0165/5, 0165/4, 0165/3

EOV Y koordináta 808905

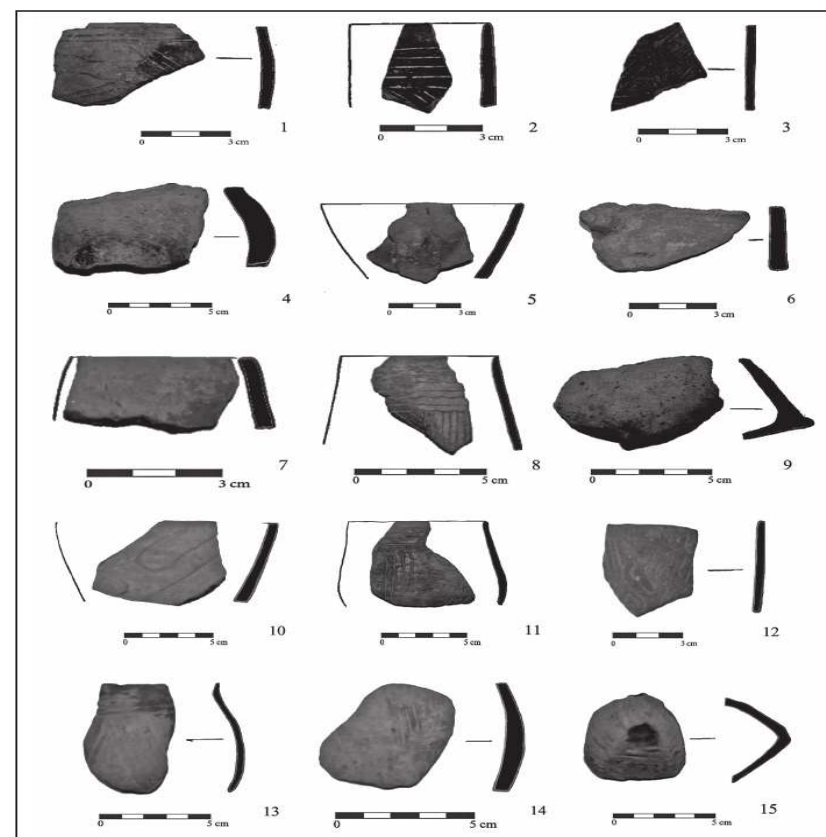
EOV X koordináta 286688

és

Tikosi út 2400 méteres szelvénye

Kova és obszidián nukleusok.

A különböző múzeumokba került régészeti leletekről célszerű lenne fotódokumentációt beszerezni, s egy idővel megvalósuló főtéri vagy netán a főtérhez közeleső Petőfi utcai tájházban, vagy helytörténeti épületben egy-két szakmai információval kísértlen tablóként bemutatni azokat, az addigra talán felkutathatóvá váló régi telepési házak tervrajzaival, fotóival, eredeti teleposztási mérésekkel, régi térképek kivonataival együtt.

lelet fotók

3.2. Táji és természeti értékek bemutatása

Újtikos közigazgatási területén található

- természeti
- Nemzeti Ökológiai Hálózat mag-
- NATURA 2000 hálózat különleges madárvédelmi
- NATURA 2000 hálózat különleges természet megőrzési
- Nemzeti Ökológiai Hálózat puffer
- tájkép szempontjából kiemelten kezelendő övezetek

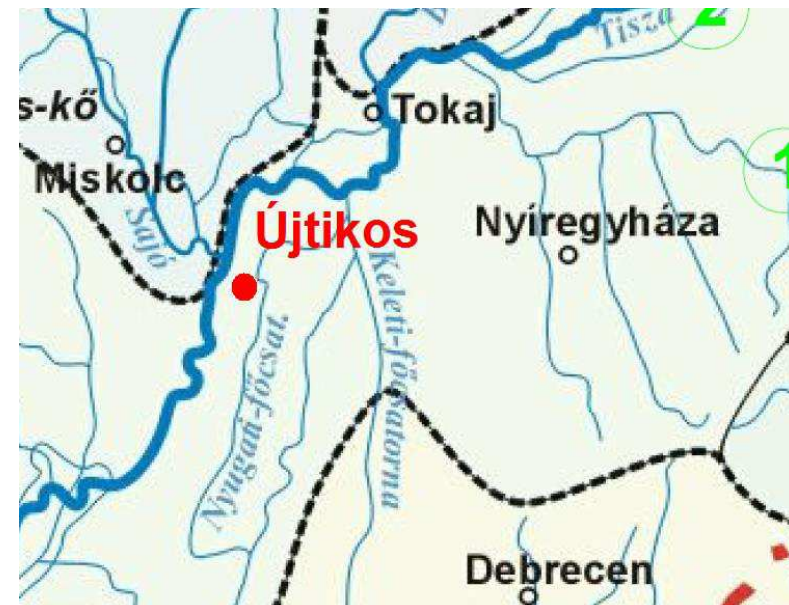
területei a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság adatszolgáltatása alapján külön - külön térképre szerkesztetten kerülnek bemutatásra.

A fentiekén túl, az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény 13., 17-19. §-ai által szabályozott országos ökológiai hálózatra és annak a magterület, az ökológiai folyosó és a puffer területi övezetekre vonatkozó előírások is bemutatásra kerülnek.

3.2.1. fekvés

Újtikos tájféldrajzilag a Hortobágy északnyugati szélén helyezkedik el, nyugati határa kissé átnyúlik a Közép-tiszai ártérhez tartozó Borsodi-ártérbe is. Domborzatát tekintve a terület egyhangú felszínű, ártéri szintű síkság. Felszíni és felszín közeli földtani képződményei kizárólag pleisztocén és holocén időszerűek. Ma ezek a rétegek kb. 30 méter mélyen a felszín alatt helyezkednek el, a fiatalabb pleisztocén és holocén üledékek alatt. Közülük legjelentősebbek az ún. ártéri löszök, amik olyan iszapos, agyagos löszképződmények, melyek a folyók lebegő hordalékából keletkeztek, azok ártéren való leülepedése során.

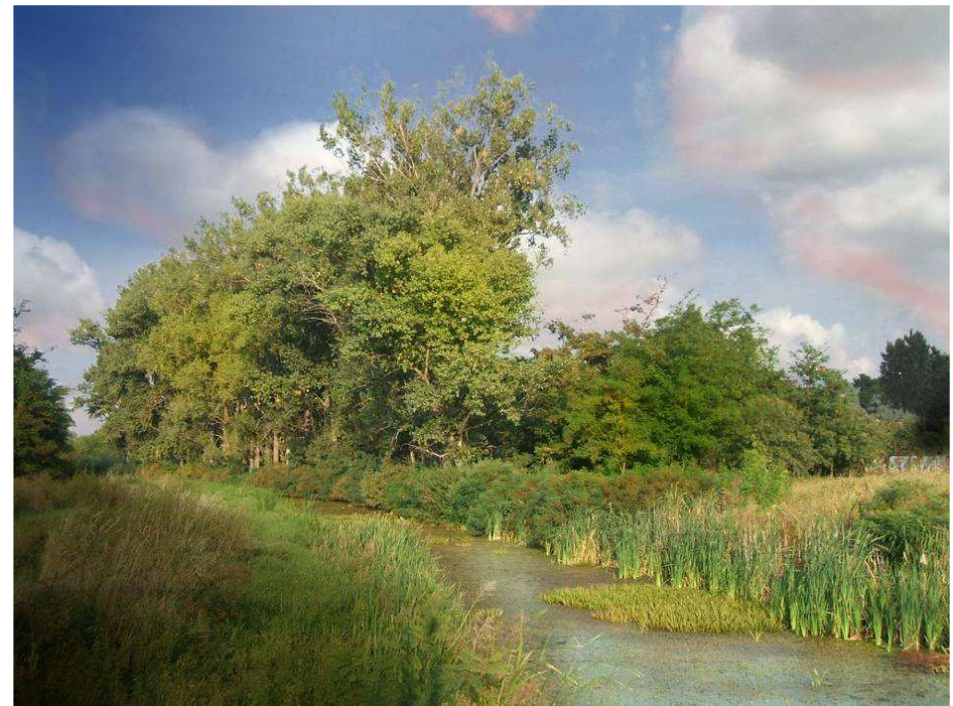
Ezen kívül jelentősek a holocén öntésképződmények is, melyek a Tisza kb. 20 000 évvel ezelőtti megjelenése után rakódtak le a mélyebb területeken. Újabb nagyarányú változást a Tisza szabályozások hoztak, melyek megszüntették a terület rendszeres elárasztását, a szárazodással egy időben pedig lejátszódott a másodlagos szikesedés folyamata, melynek során a korábbinál is nagyobb területek szikesedtek el. A terület talajtakarója kettős: körülbelül fele-fele arányban szikes és réti talajok találhatók rajta. A réti talajok termékenysége kedvező, a szántóföldi művelés szinterei. A szikes talajokat főleg legelőként hasznosítják. A település környéke erősen vízhiányos, csak két jelentősebb vízfolyás érinti. A terület keleti részén folyik a Nyugati-főcsatorna, a közigazgatási terület nyugati határa a Király-ér.

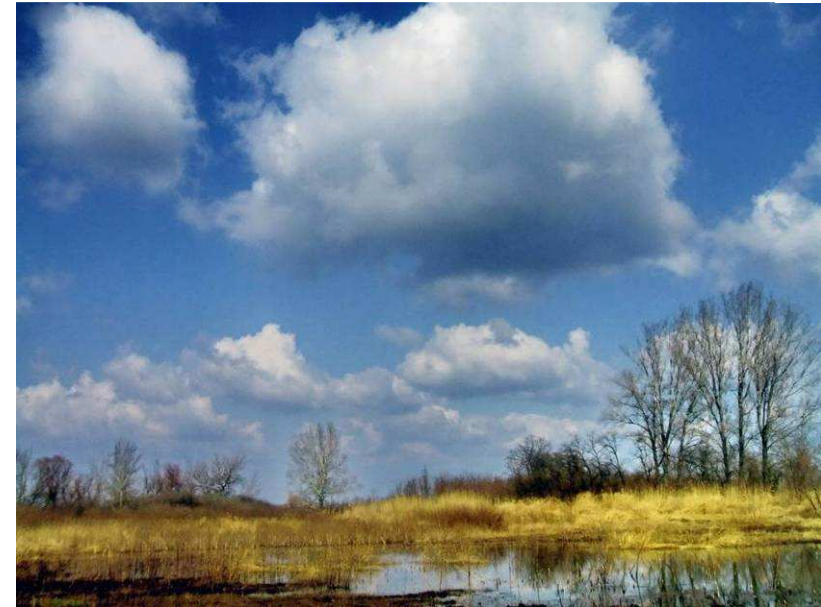
Természetvédelmi szempontból értékes területek a belterületen áthaladó csatorna mentén levő erdős részek, melyek a települési zöldfelület fontos részét képezik apró és nagy vadakkal. Külterületen nagy kiterjedésű természeti területeket és védelemre tervezett területeket tart számon a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, melyek jelentős élőhelyek, valamint az Országos ökológiai hálózat elemei.

Pázmándi Sándor fotói

3.2.2. tájszerkezet

Magyarország tájainak rendszertani felosztása szerint Újtikos belterülete a Közép-Tiszavidék középtáj Hortobágy nevű kistájához, külterületének egy része viszont a Hortobágyi Tisza mentéhez, vagy más néven a Borsodi-ártérhez tartozik. A "*Hortobágy kistáj*" itt 90-92 méteres tengerszint feletti átlagmagasságú, kis lejtésű. A Borsodi-ártér néhány méterrel a "*Hortobágy kistáj*" szintje fölé emelkedik.

Pázmándi Sándor fotó

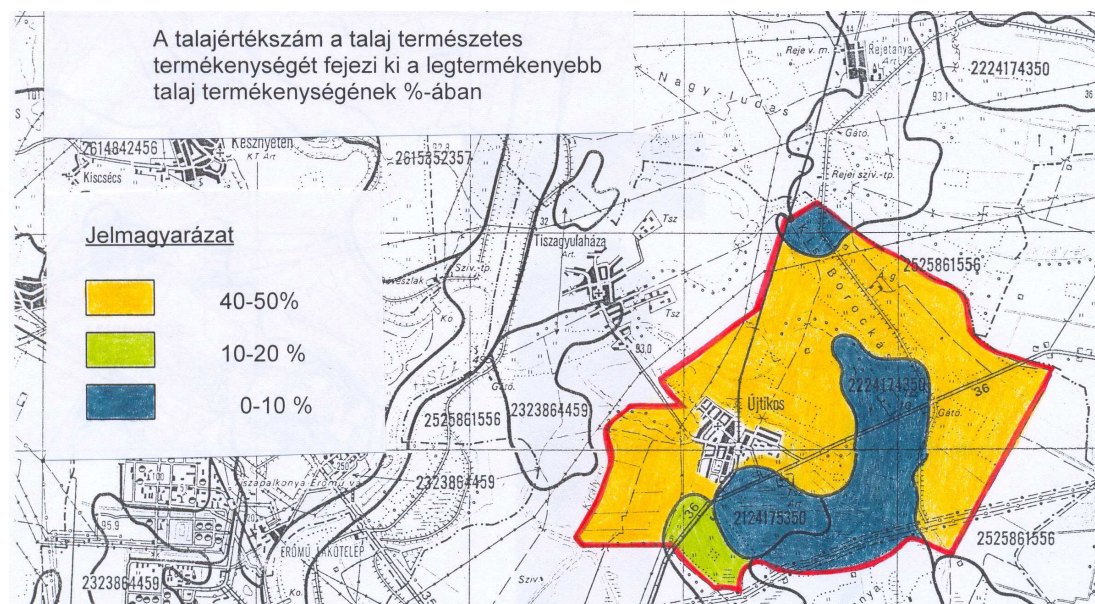
A település belterülete 110 hektár, külterülete 3402 hektár. Mezőgazdaságának természeti adottságai gyengék.

A településen a művelési ágak megoszlását az alábbi táblázat tartalmazza:

elési ág	Terület (ha)	Terület (%)
mölcsös	1,1270	0,0
rtó	1580,5772	44,8
rlő	1129,5596	32,0
	65,9812	1,9
őgazdasági terület összesen	2777,2450	78,7
	381,9436	10,8
nő terület összesen	3159,1886	89,5
tt terület	370,2722	10,5
zes terület	3529,4680	100,0

Újtikos külterületen a gátórház kivételével lakott hely nincs. A majorokban levő szolgálati lakások lakatlanok. A tanyásodás kialakulása a település közelsége miatt nem is várható. Az alacsonyabb termelékenységű területeken főként rét és legelő gazdálkodás, míg a magas termőképességű talajokon szántóföldi művelés folyik.

A településen hazai és helyi természetvédelmi terület nem található. Az igazgatási terület beleesik a Hortobágyi Nemzeti Park puffer zónájába. Ennek funkciója, hogy átmenetet képezzen a védett és nem védett területek között. A védőzónában nagy hangsúlyt kap a tájkép védelme, ezáltal is biztosítva a fokozatos átmenetet a védelem alatt álló és védelmet nem élvező területek között.

A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság adatszolgáltatása szerint Újtikos igazgatási területén több, főként gyeper és legelő művelési ágú, természeti terület található. A természeti területek és a védelemre tervezett területek elhelyezkedését térképen ábrázoljuk.

A természeti területek a település igazgatási területén belül foltokban helyezkednek el:

- az igazgatási terület északi részén, a Keleti-főcsatorna mentén, a főként gyeper, legelő és erdő művelési ágú területek (*Kis-Borockás-dűlő*),
- a 36-os főúttól délre eső területeken a Szégyes-háti-dűlő, a Tikosi-legelő, a tómeder és környezete, a Szarka-hát legnagyobb része,
- valamint a 171/5, 187/9 és 187/11 hrsz-ú területek.

A tervezett természetvédelmi területek részben lefedik a természeti területek zónáját, részben ki is egészítik azt:

- a 36-os főúttól délre, összefüggő területként: a Szégyes-háti-dűlő, Tikosi-legelő, Lengyel-tag, Szigetvári-legelő, a tó és környezete, a Vaskapu-dűlő, Tikos-domb, Szarka-hát, Morgó-dűlő, a Nagy-Borockás-dűlő egy része, a főúttól északra pedig a Nagy-Erdő.

További természeti értéket képviselnek az Európai Unió Ökológiai hálózatába (*NATURA 2000 hálózat*) tartozó területek. A NATURA 2000 az európai jelentőségű természeti területek hálózatának az elnevezése.

Újtikos területén mind az ún. SCI, azaz Különleges Természet-megőrzési Területek, mind az SPA, vagyis Különleges Madárvédelmi Területek megtalálhatók. Ezek elhelyezkedéséről szintén térképmellékletet csatoltunk.

3.2.3. növény- és állatvilága

A területre a Tiszántúli flórajárás növényei jellemzőek. Potenciális erdőtársulásai a pusztai és a sziki tölgyesek, az ártéren a bokorfüzesek, a tölgy-köris ligeterdők. A község határában az erdősült területek aránya valamivel 10% fölé emelkedik. A "*Hortobágy kistáj*" területeken megjelennek a sziki rétek is.

Állatvilágának legnagyobb értékét a madarak képviselik. A Hortobágyon őshonos sziki pacsirta és a tűzok mellett vízi- és gázló madarak, ragadozók figyelhetők meg.

3.2.4. vízrajz

Újtikos belterületi csapadékvizeinek befogadója a Láncfok - Köröslaposi és a Király-ér, valamint 2015. óta pedig a Hódos-Örötvény csatorna is. Az első két vízfolyás a település É-i részét, míg a harmadik a déli részét metszi, illetve érinti.

A település közigazgatási területén – *külterületen* - az alábbi vízrendezési művek üzemelnek:

Nyugati főcsatorna

Király-ér

Láncfok-Köröslaposi csatorna

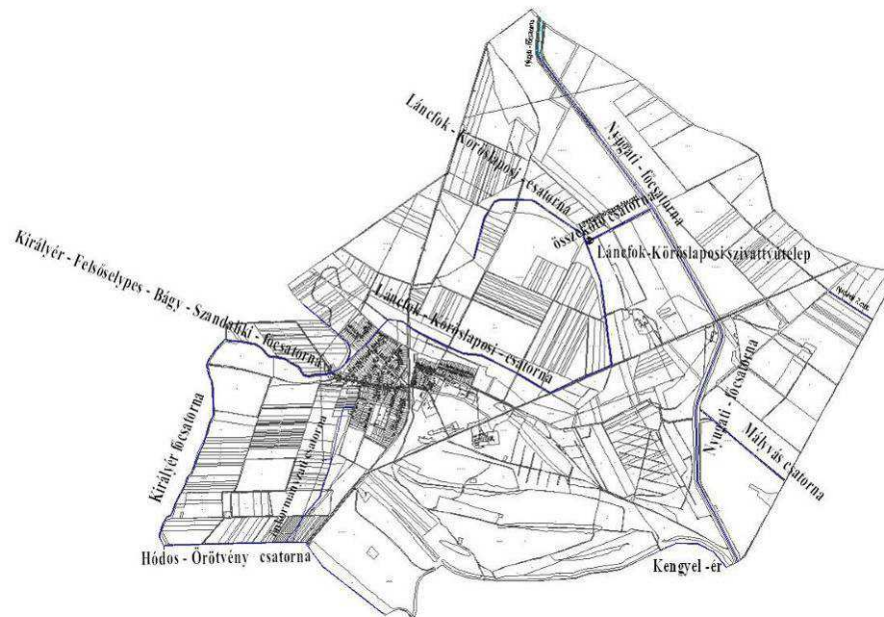
Hódos-Örötvény csatorna

Mályvás csatorna

Kengyel-ér

Nyickiréti 7 csatorna.

Minden vízfolyás befogadója a Nyugati főcsatorna.

összeállító szerkesztette rajz

A Tisza a településtől alig több, mint 3 km-re, nyugatra folyik.

A belterület északi határán halad a Köröslaposi-, délen pedig a Hódos-örötvény csatorna. A települések árvíz- és belvíz veszélyeztetettségi alapon történő besorolásáról szóló 18/2003. (XII. 9.) KvVM – BM együttes rendelete alapján Újtikos a közepesen veszélyeztetett „B” kategóriába tartozik¹.

¹ Ebbe a kategóriába azokat a településeket sorolták, melyek nyílt, vagy mentesített ártéren fekszenek, és amelyeket nem az előírt biztonságban kiépített védmű véd.

Az 1938-as telepítéskor gondosan ügyeltek a belvízvédelem biztosítására, ellenben a település duzzadásakor a Tiszagyulaháza felé vezető állami út túloldali településrész létrejöttékor ez elmaradt, megoldása 2015-ig váratott magára, mikor is a település déli részének vízlevezetése utólagosan a Hódos-Örötvény csatornába került bekötésre.

3.2.5. Az Országos Területrendezési Terv Újtikosra vonatkozó előírásai

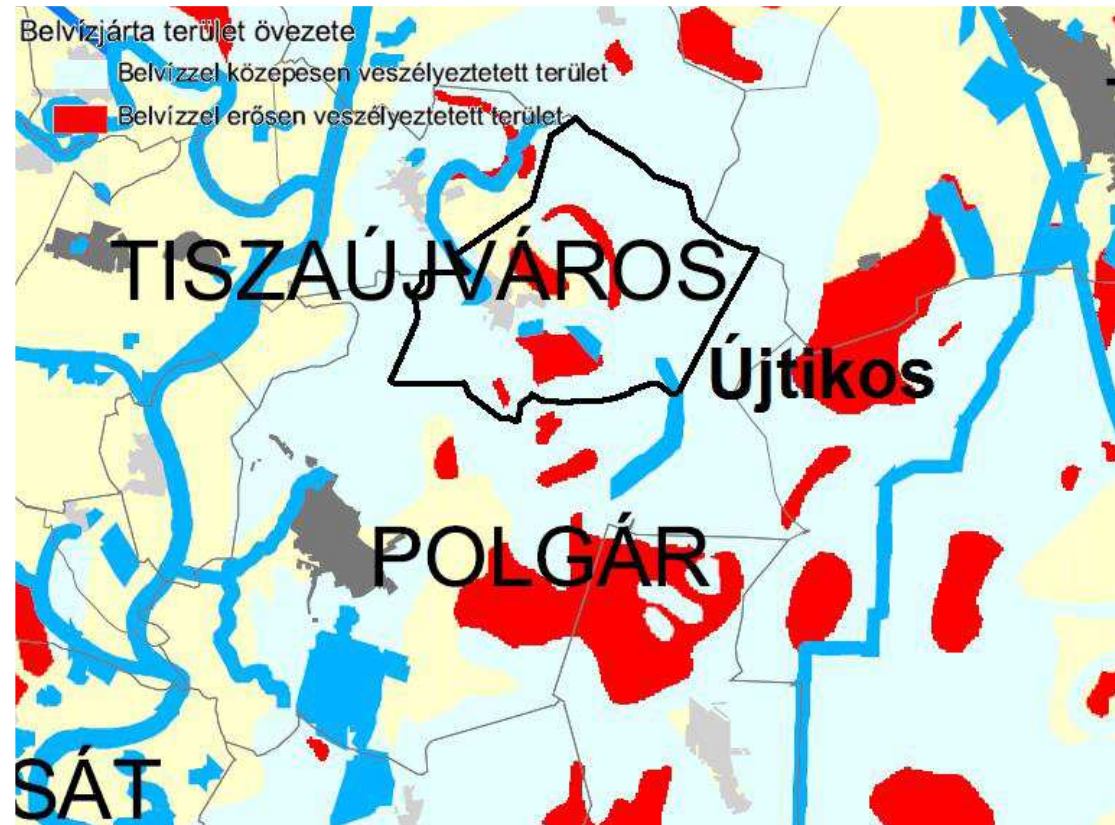
- belterülete az ún. „*települési térség*” kategórián belül 100-500 ha közötti települési terület, melyet legalább 75%-ban hagyományosan vidéki települési térség kategóriába kell sorolni, melynél községi szempontok szerint a települési terület-felhasználási egységek kijelölése során bármely települési terület-felhasználási egységbe besorolható.

- a teljes igazgatási területet érinti az „országos ökológiai hálózat övezete”, melyen belül a közművezetéseket, közműépítményeket csak tájba illő módon lehet elhelyezni. Az övezetben bányászati tevékenységet folytatni a bányászati szempontból kivett helyekre vonatkozó előírások alkalmazásával lehet.

- a „*kiemelten fontos érzékeny természeti terület övezete*” a település egész igazgatási területét érinti.

- a „*kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi terület övezete*”-be tartozik, ahol bányászati tevékenységet csak a bányászati szempontból kivett helyekre vonatkozó szabályok szerint lehet folytatni.

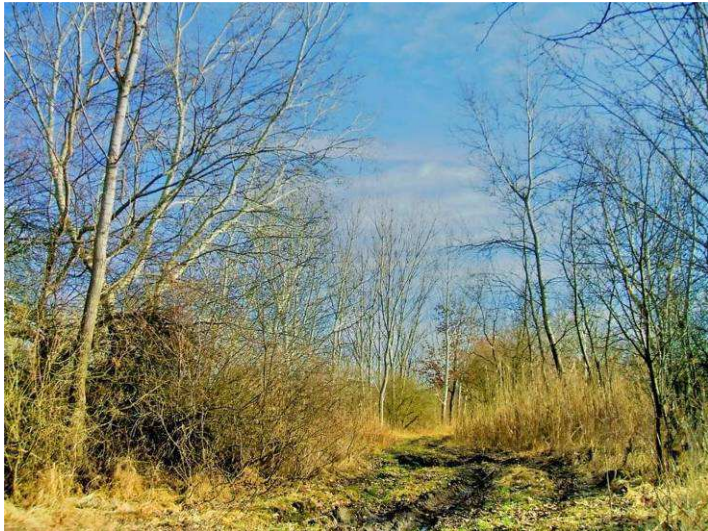
A külterület K-i, DK-i részén több jelentős kiterjedésű vizes, mély fekvésű terület van, melyek között a tóként nyilvántartott vízállás időszakos. Számottevő az erdőterület, különösen az ÉK-K-i részen, illetve a D-DK-i részen lévő erdősávok révén. Jelentős erdőalkotó a tölgy.

összeállító szerkesztette rajz

A külterületen legnagyobb kiterjedéssel a gyeprét-legelő területhasználat, valamint a gyepek és erdők közé ékelődő szántó területek találhatók. Mivel a terület ártéri síkság jellegű, a művelési ágak jelentős változásában csak az erdőterületek bővülése jelenthet változást.

Növényföldrajzilag az Alföld flórávidék Tiszántúli flórajárásához tartozik. Az egykori ártéri tölgy-kóris-szil ligeterdők, mint eredeti vegetáció, már csaknem teljesen eltűnt. A jelleg fennmaradása részben a visszatelepítések eredménye.

A térség a 2/2002.(I.23.)KöM-FVM együttes rendelet alapján a HNP részeként fontos érzékeny természeti területnek minősül.

A legelőgazdálkodásra alapozott (*a Hortobágy őshonos élővilágát bemutató*) állattartás, az erdőterületek állatállományára alapozott vadászat, valamint a halban gazdag élővizek horgászati célú hasznosítása szorgalmazandó.

Az elsősorban passzív pihenésre alkalmas település lovas- és kerékpártúra, valamint madármegfigyelés és gyógynövénygyűjtés lehetőségét kínálja. A község közigazgatási határán vadászati szempontból jelentős állatfajok, valamint halállományban gazdag vizek található.

Pázmándi Sándor fotója

Pázmándi Sándor fotói

Növénytelepítések során nem invazív, őshonos telepítések javasoltak

tájidegen, agresszíven gyomosító, invazív, így nem telepíthető növényfajok listája:

- fehér akác (*Robinia pseudoacacia*)
- mirigyes bálványfa (*Ailanthus altissima*)
- keskenylevelű ezüstfa (*Eleagnus angustifolia*)
- zöld juhar (*Acer negundo*)
- amerikai kőris (*Fraxinus pennsylvanica*)
- kései meggy (*Prunus serotina*)
- kanadai nyár (*Populus x canadensis*)
- nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*)
- cserjés gyalogakác (*Amorpha fruticosa*)
- kisvirágú nebáncsvirág (*Impatiens parviflora*)
- bíbor nebáncsvirág (*Impatiens grandiflora*)
- japánkeserűfű-fajok (*Fallopia spp.*)
- magas aranyvessző (*Solidago gigantea*)
- kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*)
- közönséges selyemkóró (*Asclepias syriaca*)
- ürömlévelű parlagfű (*Ambrosia artemisiiflora*)
- arany ribiszke (*Ribes aureum*)
- adventív szőlőfajok (*Vitis-hibridek*)
- vadszőlőfajok (*Parthenocissus spp.*)
- süntök (*Echinocystis lobata*)
- észak-amerikai őszirózsák (*Aster spp.*)
- magas kúpvirág (*Rudbeckia laciniata*)
- vadcsicsóka (*Helianthus tuberosus s. l.*)
- olasz szerbtövis (*Xanthium strumarium subsp. italicum*)
- amerikai karmazsinbogyó/amerikai alkörmös (*Phytolacca americana*)
- kínai karmazsinbogyó/kínai alkörmös (*Phytolacca esculenta*)
- japán komló (*Humulus japonicus*)
- átoktüske (*Cenchrus incertus*)
- nem hazai tündérrózsa fajok
- kanadai átokhínár (*Elodea canadensis*)
- aprólevelű átokhínár/vékonylevelű átokhínár (*Elodea nuttallii*)
- moszatpáfrányfajok (*Azolla mexicana, Azolla filiculoides*)
- borfa/ tengerparti seprúcserje (*Baccharis halimifolia*)
- karolinai tündérhínár (*Cabomba caroliniana*)
- közönséges vízijácint (*Eichhornia crassipes*)
- perzsa medvetalp (*Heracleum persicum*)
- kaukázusi medvetalp (*Heracleum mantegazzianum*)
- Szosznovszkij-medvetalp (*Heracleum sosnowskyi*)
- hévízi gázló (*Hydrocotyle ranunculoides*)
- nagy fodros-átokhínár (*Lagarosiphon major*)
- nagyvirágú tóalma (*Ludwigia grandiflora*)
- sárgavirágú tóalma (*Ludwigia peploides*)
- sárga lápbuzogány (*Lysichiton americanus*)
- közönséges süllőhínár (*Myriophyllum aquaticum*)
- felemáslevelű süllőhínár (*Myriophyllum heterophyllum*)
- keserű hamisüröm (*Parthenium hysterophorus*)
- ördögfarok keserűfű (*Persicaria perfoliata*)
- kudzu nyílgyökér (*Pueraria montana*)
- aligátorfű (*Alternanthera philoxeroides*)
- óriásrebarbara (*Gunnera tinctoria*)
- tollborzfü (*Pennisetum setaceum*)
- *Alternanthera philoxeroides*
- *Microstegium vimineum*

3.2.6. fehér gólya

Újtikos Községi Önkormányzat évekkel ezelőtt megfogalmazott célkitűzése a helyi gólyák és a belterületi oszlopokon épített fészkek védelme. A fehér gólya nem csak a magyar emberek, de az újtikosiak kedves madara is. Ezt kihasználva az újtikosi gólyák (*szeretjük és védelmi szándékuk révén*) kiválóan szolgálhatnak a környezeti nevelés helyi eszközeként, a természetvédelem „zászlóshajójának” is.

Magyarországon 1901 óta védettek e madarak. Újtikoson a villanyoszlopokon megtelepedett gólyák részére áramtól védett fészkek kerültek telepítésre. Az itt is évről évre csökkenő számú gólyaállomány megtartása érdekében az önkormányzat további védett fészkek kihelyezését tervezi az E.on-nal történő együttműködést keresve, hisz minden egyes további fészkek biztonságossá tétele növeli az állomány fennmaradási esélyeit.

Különösen igaz ez a villanyoszlopokra épült fészkek esetében, amelyen a madarak fokozottan ki vannak téve az áramütés és a fészkekledőlés veszélyének.

természeti területek

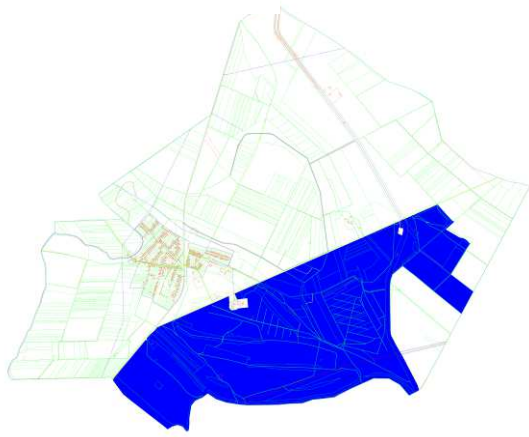

Nemzeti Ökológiai Hálózat magterületei

A

- természeti
- Nemzeti Ökológiai Hálózat mag-
- NATURA 2000 hálózat különleges madárvédelmi
- NATURA 2000 hálózat különleges természet megőrzési
- Nemzeti Ökológiai Hálózat puffer
- tájkép szempontjából kiemelten kezelendő övezetek

területein kiemelt figyelmet kell fordítani a tájkép, a természetes életközösségek (*növénytakarások*) és élőhelyek megóvására. Újtitkos érintő mocsár és a nádas területek természet közeli területnek minősülnek, így azokon épületeket elhelyezni nem lehet.

NATURA 2000 hálózat különleges madárvédelmi területei

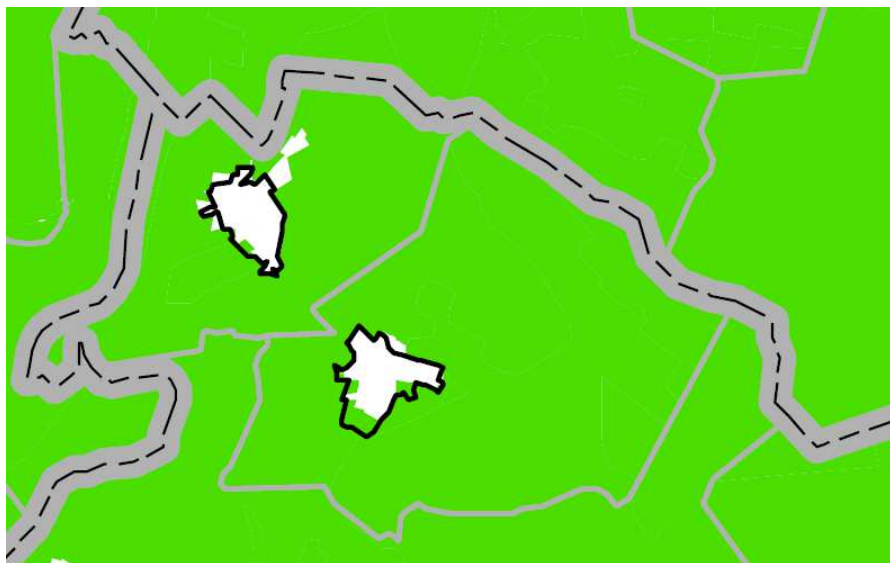
NATURA 2000 hálózat különleges természet megőrzési területei

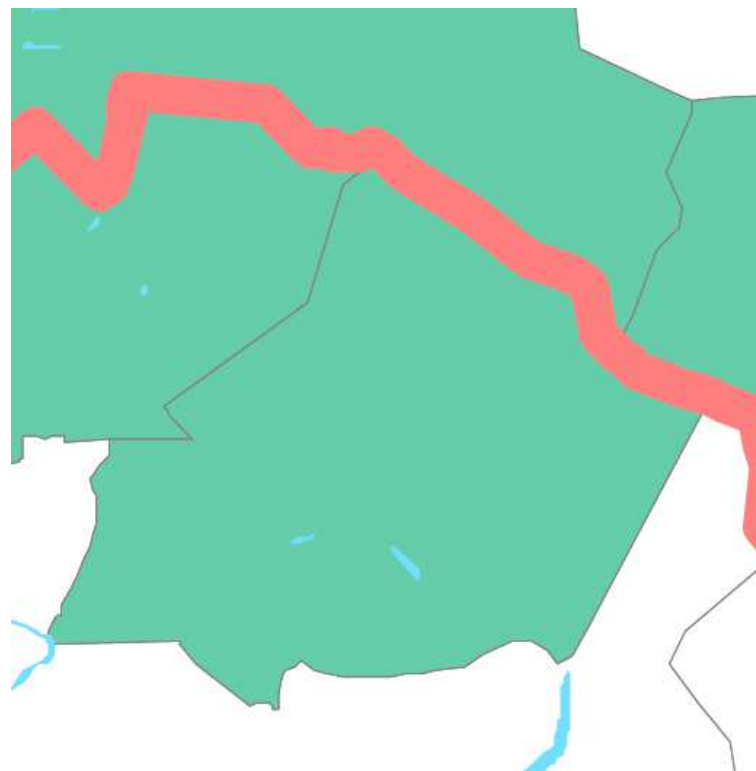
Nemzeti Ökológiai Hálózat puffer területei

tájkép szempontjából kiemelten kezelendő övezetek

Országos Ökológiai Hálózat övezete (zöldszínnel jelölt) - OTr

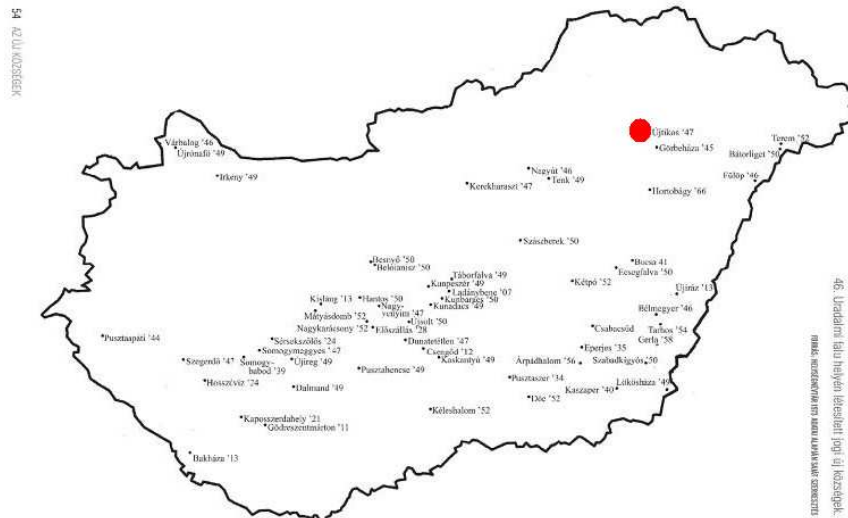

Országos jelentőségű tájképvédelmi terület övezete (zöld)- OTrT

3.3. Településképi szempontból meghatározó építészeti, településképi jellemzők bemutatása

Értékek lehetnek például:

- műemlékek
- helyi építészeti örökség elemei
- helyi védelem alatt álló területek, épületek, egyéb elemek
- helyi jelentőségű egyéb településképi értékek
(közintézmény, fasor, közpark, szobor stb.)

községgé vált telepési falvak Magyarországon

3.3.1. Településszerkezet

Az egi székes főkáptalan¹ jórészt Polgár község határában fekvő birtokai közül vagyonszármazás céljára a Tikos nevű birtokrészen összesen huszonhárom helyrajzi egységet ajánlott fel, s 2.400 kat. holdat az állam telepes falu létrehozása céljából az Országos Földhitelintézet útján meg is vásárolt.

Tikos- és a közeli Borockás-tanyán az 1907. évi XLV tc. előírásainak szellemében épült szegényes, bérelt lakásokban éltek a cselédek (1910-ben például a Tikos-tanyán 220-an, míg a Borockás-tanyán pedig 265-en), meszelt, hosszú, s az istállókkal és a disznóólakkal egybeépült alapozás nélküli, nádtetős cselédházakban, amelyekben egy családot a gyermekszámtól függetlenül legtöbbször egy szobában helyeztek el. Közös konyha volt, amelyen csökkenő arányban négy, s növekvő arányban két cselédcsalád osztozhatott.

A telepes falvak, így Tikos-telep létrehozása is a harmincas évek legfelsőbb politikai programja volt. Az 1936-os törvénnyel beindult földreform új népesedési és migrációs elképzeléseket szült. Cél lett a nagybirtokok megosztása, s addigra kudarcot valló segélyezési rendszert váltóan a szegény családok földhöz, megélhetéshez juttatása, amihez új községek létrehozására is szükség volt.

A településszerkezetet és az akkori épületeket vizsgálva látszik, hogy a telepítéshez fejlett településrendezési koncepció, illetve típusház sorozat tartozott. Széles, fásított utcái, a házak körüli egészséges méretű, és gondozott kertek, s a kis alapterületű, de gondos mérnöki munkáról tanúskodó lakások messze az adott kor átlaga felé emelt építési kultúrát tükrözik vissza máig is.

A kiosztást és parcellázást vélhetően Mózer István¹ főmérnök, budapesti miniszteri osztálytanácsnok, m. kir. gazdasági főtanácsos irányította, mint közismerten tette azt 1924-ben Görbeháza esetében. Ezt erősíti a két telep feltűnő csillagszerkezeti hasonlósága, ami egyazon mérnökember gondolatiságáról és "keze nyomáról" árulkodik (többek között a 116 - 116 telek osztása, súlyponti tér képzése a középre kerülő katolikus templom számára, a térsarki "L" alakú iskola telkének főtéri biztosítása, a centrumból kifutó utcarendszer, 600 öles teleknagyságok, 30 m széles főútca és 19 m széles mellékutcák, a telep országos közúti és csatornák általi lehatároltsága).

Egyetlen szembetűnő különbség viszont, a merőleges szerkesztésű utcahálózatba elhelyezett tikos-telepi Kossuth utca átlós vezetése. Ennek az utcának hangsúlyt adtak anno azzal is, hogy egyetlen telepesi utcaként merőleges a telepet övező országos útra. Oka vélhetően, hogy az 1908-as telepítésű szomszédos Gyulaházát és a Tikos-tanyai vasúti megállót, s rakodóteret összekötő út mentén az állomáshoz közelesem a

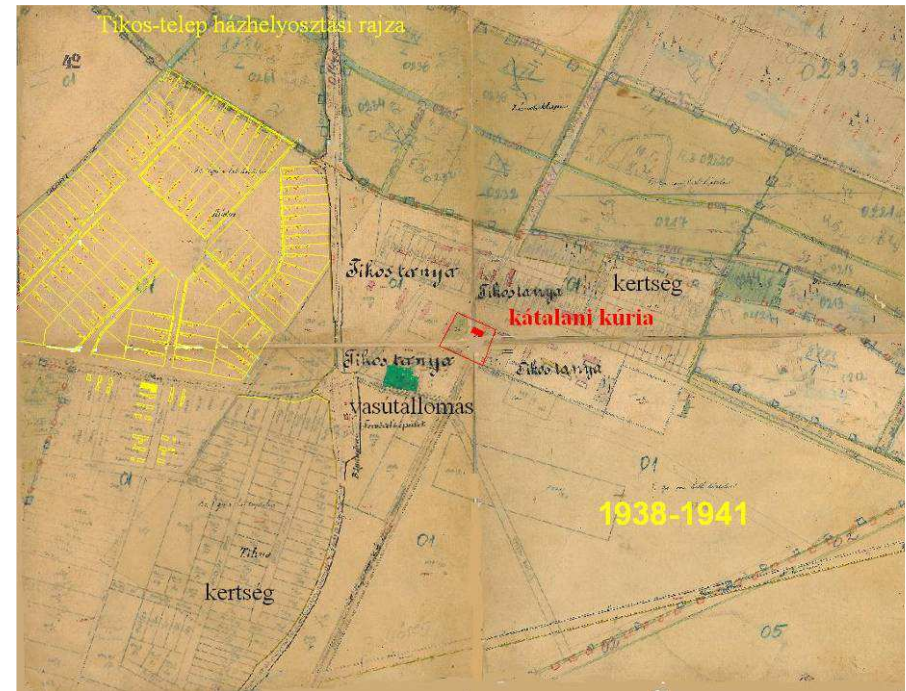

házhelyosztásokkor már állhatott egy csárda (mai bezárt vendéglátó egység a Fő utca középtáján) mely a Tikos tanyán élők kiszolgálásán túl, a termények és a jószágok felvásárlását, elszállíttatását intézni ideérkezetteknek szállást is nyújthatott időnként. Ugyanitt történhetett a Tikos-tanyán élő és igen helyhez kötött több, mint 200 ember számára szükséges napi és tartóscikkek kereskedése is, vélhetően egy másik épületben (1941. évi katonai felmérési térkép erre utal). A telep életében ezen ellátási egységek az iskolához és a templomhoz hasonlóan fontosak voltak, így az alapellátást nyújtó csárda és bolt út menti ingatlanait üttöerként közvetlenül utcával fűzték fel a telep tervezői a központi térhez. Nos ez lett a főtérre vezető Kossuth utca.

¹ A káptalan (latin *capitulum*) a katolikus egyházigazgatás testületi szerve, ahol többek minden fontos információ, irat és adat igen alaposan és kellő mélységgel rögzítésre és tárolásra is kerül. Ebből ered a "nem káptalan a fejem" mondás.

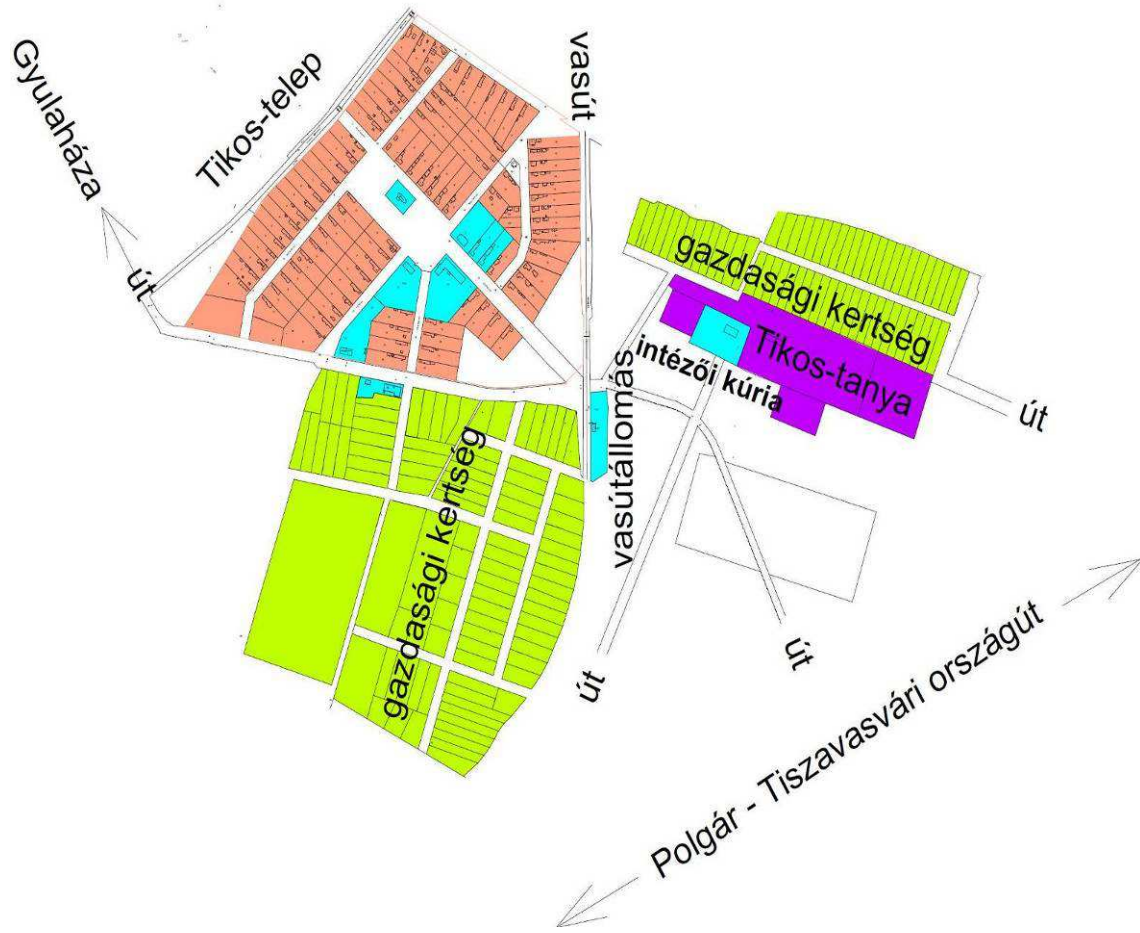

1909

1938-as Tikos-telep osztás rajza
(összeállító szerkesztette térkép, katonai felmérés alapján rekonstruálva)

Akkor is, mint mai is, egy település életben maradását, netán a fejlődését a közlekedési adottságai nagyban befolyásolták, s ezek a vasút okán igen kedvezőek-, a főutak közelsége okán pedig előnyösek voltak. Tikos-telepre vezető utat a vasút keresztezte (*e csomópont mellett fekszik a vasútállomás és rakodótér*). E már akkor meglévő csomópont is felértékelődött a települést megformáló szemében, s a közúton és vasúton érkezőket Tikos legszélesebbre (30 m-esre) tervezett köztere, a József Attila utca lett volna hivatott bevezetni az érkezőt a telepi főtérre.

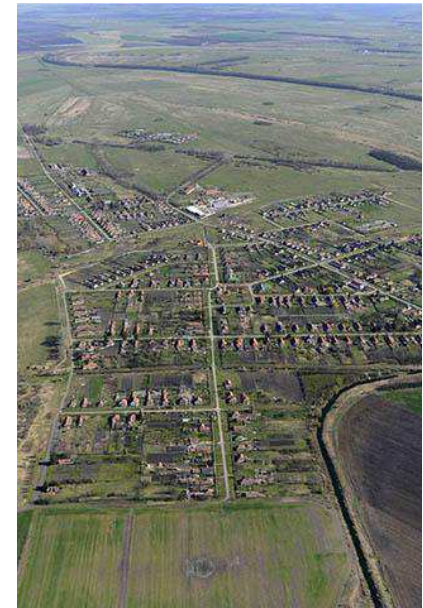
¹ Mózer István a Magyar Királyi Gazdasági Műszaki Hivatal főmérnökeként a Telepítési Alosztály vezetője volt (V, Országház-tér 11, félemelet 58. — Tel. 26—59., a Földművelésügyi m. kir. Minisztérium főnhatósága alatt). A Telepítési Alosztály ügyköre volt a Tikos-telep telepítési, felmérési és a mérnöki szakmába vágó műszaki ügyeinek intézése.

összeállító szerkesztette térkép

civertan felvétel

civertan felvétel

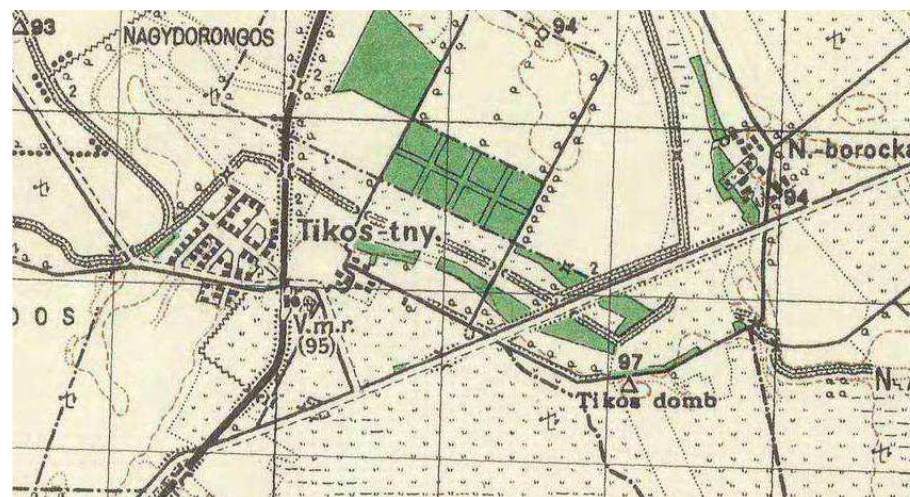
A jellemzően 19 m-es utcák rendszerében ezen több, mint másfélszer szélesebb köztér tervezői elképzelésből eredő igen hangsúlyossá tételi szándéka máig érezhető. Hívogató látványt ad a centrum felé a messziről köszönő templom markáns, településképileg leginkább meghatározó egyik épületével, a református templommal. Ezen vizuális élmény megteremtését a katolikus templommal tervezték anno, de az valójában végül is ennek helyet biztosítani szándékozott iskola-kápolna hátrább húzottsága, s végül e kápolna templommá alakítása e szándékot áthúzta, s így a közelmúltban elé telepített református templom vette át látványi szerepét, ugyanolyan impozánsan hívogatóva, vélhetően mintahogyan a telep tervezője elképzelte egykoron. E főutcára, s ennek célállomását adó főtérre fűzte fel tervezője a József Attila utca által kijelölt tengelyre merőleges, illetve a centrumból kiágazó utcarendszert.

A József Attila utcának szánt frekvenciát, s feltételezett frekvenciától várt intenzív beépülés viszont elmaradt, mivel vasútbiztonsági okokból idővel e csomópontból a főtérre fordulást fizikálisan lekorlátozták, így a József Attila utca bevezető szerepe "megfojtásra" került, csak igen nehézkes kerülők árán elérhető zsákutcává szürkült el. Kár érte, mert vonalvezetésével, szélességével e József Attila utcának szánt vizuális térélménytől, s messziről átlátható közlekedési rendszertől fosztották meg a települést. Talán a lekorlátozást elrendelők lehet, hogy erre soha nem is gondoltak, hisz máskülönben biztos találtak volna áthidaló köztes megoldást is. Szerepét a közútról a templomtér felé merőlegesen, előre nem látható, a központba önmagában nem irányító (*nem vezető*) Kossuth utca nem lett képes átvenni.

Tikos-telep szerkezetét, a házhelyosztását alapvetően az áttekinthetőség jellemzi egységes telekméretekkel, vélhetően minden elégedetlenség elkerülése végett. 600 öles méreteinél számításba vették, hogy gazdáik önálló gazdálkodást fognak folytatni, utcáiknál pedig helyet biztosítottak a jövőben várható fejlett infrastruktúra fogadására, s annak költségei minimalizálása végett 24 m-es szélességre törekedve (*amely utcában a 90 m mélység netán nem volt biztosítható, ott a 24 m-t megnövelték a 600 öl elérése mértékéig*) A telkek szabályos, utcára is derékszögű téglány formájúak, előkertjeik egységesen 5 m-esek. Mind a lakóépületeket, mind azok melléképületeit oldalhatárra ültették, cserépfedés okán a nádfedéshez társuló csurgó távolság tartása nélkül. Előrelátásból meg akarták akadályozni, hogy idővel a telkek felaprózódjanak, így választották a felosztásra alkalmatlan 24 m-t (*egy-két mélységében rövidebb, így szélesebbre kimért telket kivéve, máig nem is tudták hosszában felezni*).

Tikos-telep esetében a 116 telekszám elvárás teljesítésén túl, a helyi természeti és infrastrukturális adottságok lehető legnagyobb gondossággal történő figyelembevétele jellemzi az akkori kiosztási tervet (*a kiosztás vázrajza 1941. évi katonai felmérési terv alapján került jelen arcuati kézikönyv számára rekonstruálásra*).

1941. évi katonai felmérési térkép

Az 1930-as években már előírás volt, hogy ártól veszélyeztetett vagy belvizes helyre nem épülhetett hitelből épület, ezért partos és belvízlevezető csatornákkal öblözött területen kerülhetett csak sor telepési falvak kijelölésére, elsődlegesen már meglévő közlekedési kapcsolatok hasznosulásával. Az 1938-ban kiosztott Tikos-telep a Polgár - Tiszavasvári településeket összekötő főútvonal-, illetve a közeli Gyulaházát ezen főúthoz felfűző országos közút és a Tikos-tanya vasúti kapcsolatára, valamint az áru- és személyszállítást biztosítóan meglévő vasútállomására épült. Tikos-telep tervezett keleti határa a vasútvonal, míg délről pedig a Gyulaházára vezető út, s nyugatról a Királyéri-főcsatorna kanyara, illetve az ebbe torkoló Lánzfok - Köröslaposi csatorna érintett szakasza, majd pedig északról szintén a Lánzfok - Köröslaposi csatorna elforduló ága volt.

Ezen kb. 43 ha-os öblözetbe álmodták meg Tikos falvát. E kiválasztott településhely - *a Tikos-tanya gazdasági központ területeihez, és a tanyán élő cselédség által bérelt gazdasági kertekhez hasonlóan* - bő 2 m-rel magasabb a tőle északra eső területektől, de a többi irányból is kiemelkedik 1- 1,5 m-rel. A mai csatornázottság kiépülése előtt (1856-ig) az évente többször kiöntött Tisza ára terült el (*a Szabadság utcai mai telkek igen partos végeit például valaha közvetlenül a víz nyaldosta, így ezen részen vízi élőlények maradványaival gazdag a homokos talaj*).

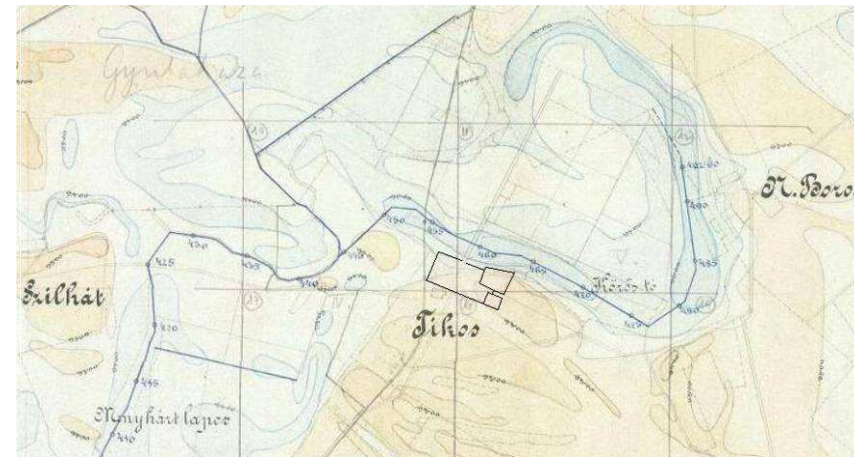

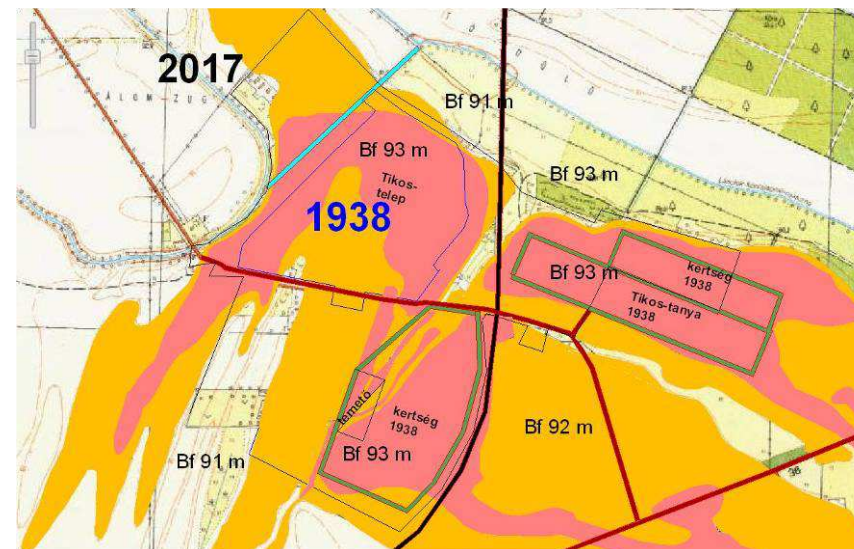
XIX sz.

Mint minden "rendes" településnek, így a Tikos-telepnek is a mérnöki súlypontban szerkesztettek egy központot (*egy magot*), ahol a középületeknek szántak helyet (*a katolikus templomnak a tér közepén, míg az iskolának, elöljárósági épületnek és előkelőségek híján a tanítók házáinak pedig a templom körül*). A központi tér nagyságából következtetetten ideszánhatták a piac helyét is, ami végül nem fogant meg. A kereskedés és a piacozás máig is a szomszédos Tiszagyulaházára vezető út mellé telepedő, kezdetben egy út menti csárda és a mellette működő szatócsbolt, később pedig a szemközti ÁFÉSZ (*ma COOP*) áruház adta pólusként, így a központi tér feleslegesnek ítélt részét idővel kifarcellázták.

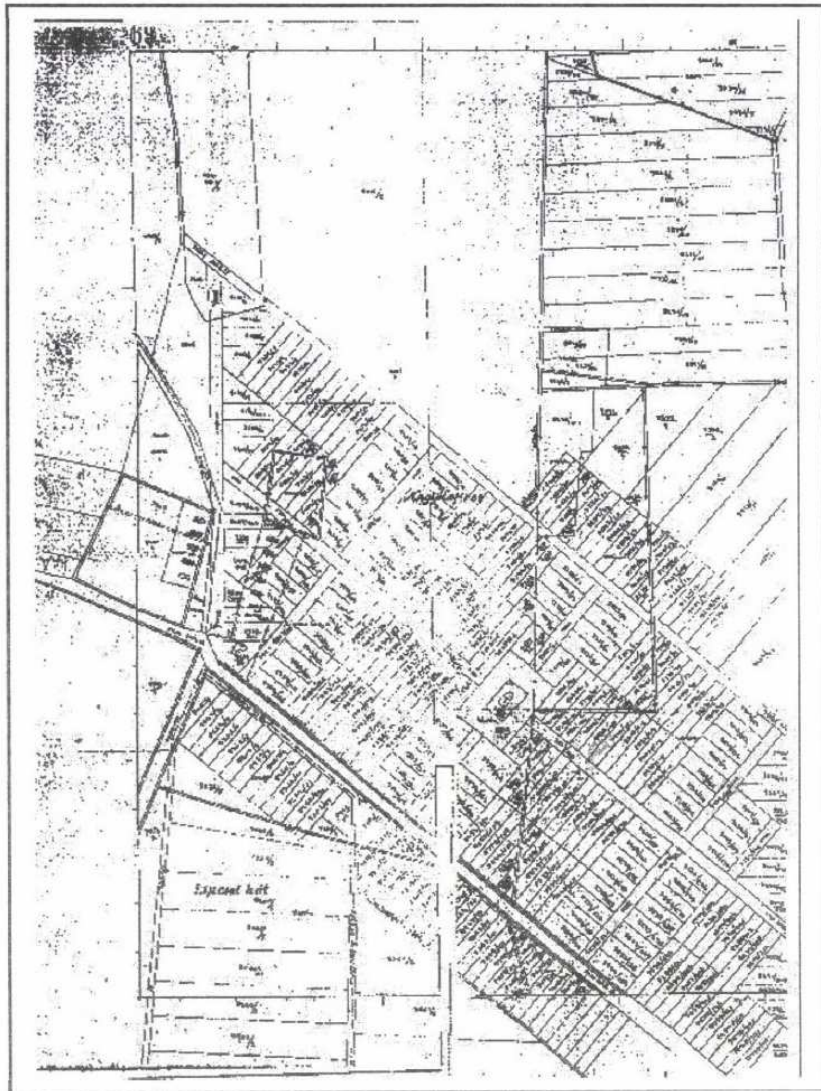
A kultúrház (*ma Művelődési Ház*) 1946-ban nem a központba, hanem a gyulaházi út mellé került a csárdával átellenben, vélhetően "erősítő" egymást.

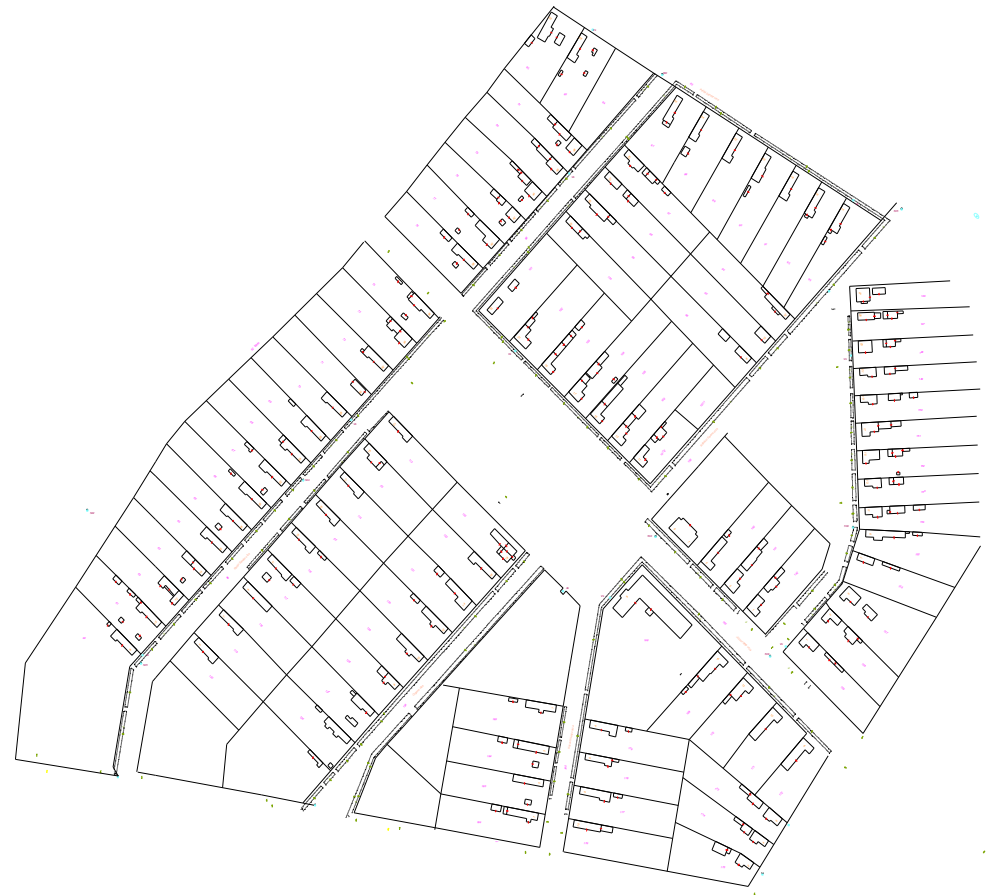
1886

összeállító szerkesztette domborzati térkép

8. kép. Az un. első osztás a meglévő és kialakítandó telekkönyvi határokkal. Mózer István felmérése. 1924

Érdekes, hogy az 1938-ban kiosztott 116 telek 1949-re mind beépült (*a II. világháború alatt közel 40 ezer lakás épült Magyarországon*), így további osztásokra volt szükség, s ekkor már elérte a lakos szám az 1.155 főt, ami azóta fokozatosan csak csökken (*az utóbbi egy-két év mutat csak 1,5 %-os növekedést*). Az időközben Tikos község nevet kapó település nyugati irányban a csatornán túl kezdett terjeszkedni, majd a Tikos-tanyai cselédség által egykoron bérelt, az országos közút déli oldalán fekvő gazdasági kertek - *változatlan telekméretekkel és utcarendszerrel* - kerültek házhelyként értékesítésre, majd a homokos talaja révén gyümölcsösként művelt, a Tikos-tanya intézői kúriájától északra eső kertek is hasonlóan beépítésre.

civertan fotó

civertan fotó

légi felvétel 1965-ből (Vasút utca és környéke)

A legutolsó megvalósult terjeszkedés a közút déli oldali településrészen a Kossuth utcai déli bővítés-, majd később pedig nyugati irányban a Béke utca kialakítása volt. A Kossuth utca déli településrészi új szakasza itt már 16 m-re szűkülten kerültek kimérése (*településmagi szakasza 20 m-es*), sőt a Béke városi szinten is keskenynek számító 9 m-es mérettel, ahol a telkekre a 80-as évekre jellemző kétszintes épületek kerültek. A korábban megszokott, földszintes, s nyugodtságot sugárzó, 19 m széles utcákban egyenletes telepítésű, jól átlátható falusias beépítéstől érezhetően szakítani akaró, dinamikus ritmusú és megugrott gerincmagasságaikkal a legintenzívebb, sűrű és mozgalmas beépítést eredményezve.

A település déli végén, a rendszerváltást követően hirtelen megszűnt termelőszövetkezeti foglalkoztatás kihatásaként felgyorsult népességszám csökkenés megállítási szándékával un. "100 Forintos" telkeket osztott az önkormányzat sikertelenül, mivel a messze élők birtokába hullott ingatlanok egyike sem épület be az 5 éves beépítési kötelezettségük ellenére máig sem. Hasznosításukat új irányba célszerű terelni.

A község déli irányú terjeszkedésével - a *Tikos-telepi osztáskor tervezett József Attila utca helyett* - a település fő utcája mára a telepet egykor délről határoló országos közút belterületi szakasza lett. A ma még álló, de bezárt csárdán (*később éttermen, majd kocsmán*) és néhány erkölcsi avulásnak indult régi palóc karakterű lakóházon kívül Újtikos főutcáján és a fenti legutolsó osztású tömb utcáiban már nincsenek arra utaló jelek, hogy telepési községben járunk. Az épületek gyakorta többszintesek, vagy legalább is loggiások, s utcára merőleges gerincű tetőzetük sem kontyoltak, hanem az utcára szélesen ráülően oromfalas kialakításúak.

1965. évi légi felvétel a főtérről

civertan fotó a főtérről

A típus tervi palóc népi építészeti karakterrel megépült egykori telepi épületek helyett a Fő utcán már kertvárosi karaktert ideadaptáltan itt-ott a hetvenes évek elejét idéző sátortetős kockaházak, és többnyire a 80-as évek tetőtérbeépítései sorakoznak, a tető ráépítés révén nem rég emeletessé vált művelődési házzal, s a 70-es évek jegyeit máig sértetlenül tükröző lapostetős COOP (volt ÁFÉSZ) áruházzal.

Bizarr utcaképi elem a falu fő utcájában megjelenő garázssor, melyet a kényszer szült egykoron a személyautók elterjedését nem követő utépítés hiánya okán, az időnként járművel megközelíthetetlené váló lakókerti tárolók kövezett országos közút menti kiváltásaként. Az időközben megvalósult utépítésekből eredően ezek mára már funkciójukat veszítették, s az utcaképben idegen voltak romló állagukkal társultan egyre inkább valamilyen megnyugtató és előremutató megoldásért kiált, amihez a tulajdonosi érdekeket nem sértő szakmai javaslatok kidolgozására lesz szükség a jövőben.

Mivel a község a fejlődése során túlnőtte a telepítéskor meghatározó természetes és mesterséges határait, ezért a szerkezeti rendszere is kissé átalakult. A településen áthaladó 36116-os országos mellékút Fő utcai belterületi szakasza gyűjtőútként funkcionálóvá vált, forgalmi jelentősége felértékelődött, míg a József Attila utcának szánt elsődleges szerep pedig elsorvadt. A sorvadás okát adó vasúti csomópontra terhelt közlekedési előírások a 2009. december 12-én felszámolt vasúti közlekedés okán hatályát veszítette, így célszerű lesz a jövőben újraéleszteni az eredeti terv szellemiségét, s közvetlenül elérhetővé tenni a József Attila utcát, mely a beragadt és így kihasználatlan maradt *(kényszerűségből csak önkormányzati zöldfelületként gondozott)* üres területek felértékelődését eredményezhetik. Ezen új lehetőséggel lendületet nyerhetne egy itteni fejlesztés, ami odafigyeléssel és gondos irányítással érdekes és településképi értéket adó kell, hogy legyen.

A településszerkezet jellegében mára több központúvá vált azáltal, hogy a főtér és az arra települt intézmények a történelmi településmag központjában, míg a fő közigazgatási intézmény *(az önkormányzat)* hivatalának épülete, mint az egykori káptalan intézői kúriája pedig a település keleti peremén találhatóak.

Polgármesteri Hivatal épülete

jobbról a bezárt étterem

A temető és a szomszédságában fekvő szabadidős övezet a déli településtest centrumában helyezkedik el. A kereskedelem és vendéglátás, a nagytermet igénylő rendezvények pedig a 36116-os országos közút belterületi szakasza mentén, annak felezésében összpontosul az étterem (*még ha átmenetileg bezárt is*), az áruház, a buszmegálló, a piac és a Művelődési Ház és Könyvtár révén. A jövőbeni célok megfogalmazásánál ezen négy pólus felfűzését erősítő fejlesztésekre hangsúlyt javasolt fektetni (például *a település első megfelelő, legalább 1,50 m szélességű járdái a pólusokat felfűzően létesüljenek először, padokkal, díszítő jellegű növényekkel sétányként*)

A település növekedésének következménye az is, hogy míg a korai település temetője még a lakóterülettől távol esően helyezkedett el, addig ma már körbetelepítetté vált, igaz az azt körülvevő telkeknek csak elenyésző része beépített, s a jövőben sem várható ebben gyors változás. Ettől függetlenül a temetőre telepedett településrészrel "együttélés" érdekelt szolgáló arculati és kegyeletvédelmi javaslatok kidolgozása látszik indokoltnak.

A települési súlypontba tervezett főtér rendezett, jellegéhez méltóan parkosított, intézményi épületeivel mára arculatában is a leghangsúlyosabb helyévé vált Újtikosnak. Az egykori telepesi házak még a legtöbb érintett utcában fellelhetők, sőt a Petőfi utcában pedig szinte utcányi sorban állnak.

A tágas utcák árnyas fáikkal, s a mai szemmel mért széles telkeken emberléptékkel álló szolid, de kellemes arányú házak és a növényekben gazdag kertek utánozhatatlan hangulatot árasztanak az ott élők és az odalátogatók számára, nyugalommal megajándékozva a rájuk csodálkozókat. Az egykori Tikos-telep szerkezete védelemre érdemes, s ezzel együtt a ma hatályos 2004. évi rendezési tervben a saroktelkek utcai csúcsait "*lemetélésére*" és a köztérhez csatolására irányuló kötelezés nemhogy megmagyarázhatatlan, de az újtikosi épített környezet örökségét, illetve a telektulajdonosok jogos érdekeit sértő is, így ennek törlése is javasolt.

3.3.2. Középületek és a főtér

a) katolikus templom

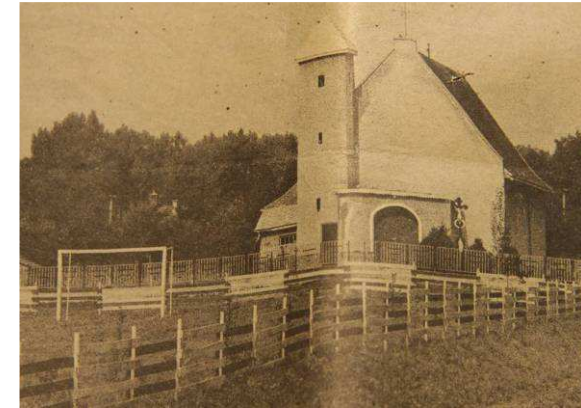
Tikos-telep tervezői gondoskodtak arról, hogy a telepen kiépülhessen a legfontosabb intézményhálózat is. A központi (*ma Széchenyi*) tér 105 x 245 m kontúrméretével közepén egy katolikus templom helyét jelölték ki (*a letelepülők döntőhányada katolikus vallású volt*).

Év	Összlétszám Magyar	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Evangélikus
1949	1 155	1 155	1 016	29	1

Az itt élők lelki épülését, a vallásgyakorlás biztosítását, valamint a gyermekek oktatási, nevelési feladataihoz szükséges színterek biztosítását szolgáló épületek a legelső lakóházakkal együtt épültek fel. Az 1941. évi katonai felmérés térképén a főtéri iskola, tanítói lakások, és az iskolakápolna épülete már feltüntetésre került (*bár az egyházi nyilvántartás szerint ezen a Syracusai Szűzanya-kápolna építése csak 1943-ban fejeződött be*).

A két világháború között jellemző iskolakápolnák mintájára megtervezett hitéleti építmény az eredeti (*mára házhelyek osztása révén leszűkült*) tér súlypontjától ÉNy-i irányba visszahúzva került telepítésre, meghagyva a főhelyet a költségei okán csak későbbre ütemezett katolikus templom számára. A római katolikus templom tervei az iskoláéval együtt készültek, s az építőanyagainak nagy része az iskoláéval együtt vasúton leszállításra is került, ám a háború közbejötté miatt mégsem készülhetett el. Ne feledjük, Tikos-telep születésének éve, azaz 1938 volt az utolsó békeév. A templomépítés faanyagát a II. világháború során a Tiszán való hadi átkeléshez használták fel végül is 1944. őszén, míg a megmaradt és így már feleslegessé vált cementből pedig a helybéliek járdát készítettek (*a mély fekvésű sáros helyen ez is fontos volt*).

Az egyházi iskola 1948. évi államosítása lendítette előre a közösség templomépítési törekvéseit, aminek eredményeként - *leiratok szerint* - Árkay Bertalan templomépítész mester munkájaként 1964. évi befejezéssel a kápolna harangtoronnyal egészült ki

b) iskola

A telepési lakóházak títusterveinek készítői - *mint korábban már erről volt szó* - vélhetően Kós Károly építész (1883 - 1977) körét követő generációból kerülhettek ki. Ugyanez mondható el az iskola épületéről is. A katolikus iskola a településre József Attila főutcának terere érkezési sarokpontjába, az elképzelt templommal szemközt nézően került, négy tantermes kialakítással. A majdani templomra "*köszönőre*" tervezett iskolai főbejárat, mint egy kicsiny oldalszárny vaskos, kiemelt kontúrú, meredek ívelésű tetővel fedettséget kapott.

A 90-es évek végén tornateremmel bővült az intézmény, melynek során az eredeti épület tetőfelújítására is sor került (*ekkor vesztette el karakteres, egyedi arcultát a főbejárat, s cseréphéjazatát a tető*). A közeljövőben nem várható nagyobb beavatkozás az épületen, viszont talán az arculati kézikönyv révén nem merül feledésbe, hogy alkalmasint érdemes lesz majd elgondolkodni az eredeti arculat visszaállításán valamely ilyen célra felhasználható támogatási forrás igénybevételével. Eredeti jellegzetes arculata és múltja okán, s támogatási forrás igénylését megalapozóan is helyi védelemre érdemes.

iskola kapu a múltból

az iskola egykori főbejárata

az iskola egykori főbejárata

az iskola mai főbejárata

civertan fotó

civertan fotó

az iskola mai főbejárata

az iskola egykori főbejárata

c) polgármesteri hivatal

A térkontúr iskola utáni legfontosabb helyére jobbról esően tanítói házak épültek (*az iker lakás máig áll*).

A téren még elöljárósági (*községházi*), egy Hangya Szövetkezeti épület, kultúrház és óvoda, óvónői lakások megépítése is tervben volt, de ebbe is végképp beleszólt a háború. Az újjáépítés éveiben az állam már ilyen célokra nem tudott áldozni, így építési forrás híján a telep elöljárósága, majd 1948-tól a község jegyzői hivatala a telep szomszédságába, a vasúton túli tikostanyai (*volt egri káptalani*) intézői kúriába költözött (*ma polgármesteri hivatali épület*). Ezzel a telep, s majdan község rögvest kétpólusúvá vált a téren a hit- és a kulturális élet intézményeivel, s ettől távolabb (*kissé félreesően*) pedig a telep életét irányító központtal.

d) Művelődési Ház (és könyvtár)

A település központjába megálmodott Művelődési Ház sorsát - *mint a polgármesteri hivatali és az óvodai épületét is* - a háború végül is megpecsételte. A település kulturális intézménye végül a telepesi Orgona utca legszélső (*országos közút menti*) egyik 1946-ban felhúzott épületébe költözött, amit 25 év múlva a Újtitkossal közös Polgár Nagyközség Közös Tanácsa 2/1971. sz. tanácsi határozatával életveszélyesnek nyilvánított, ezért a Moziüzemi Vállalattal közösen 1980-ban az intézmény ugyanezen a helyen új épületet kapott (*rendezvényekre és vetítésre egyaránt alkalmas teremmel is rendelkezően*). A korra jellemzően a traktusaiban szinteltolásos épület lapostetős kivitelű volt 2015-ig, amikor megkapta mai magastetős voltát, aminek beépítése és egyben megjelenést váltó arculatformálása napjaink programját képezi.

¹ Magyar Kastélylexikon - dr. Virág Zsolt szerző

e) óvoda

Az óvoda építése - az *előrelátó Tikos-telepi tervek ellenére* - 32 évet váratott magára, s csak 1970-ben valósult meg, majd 2006. évi felújítása során új tetőt kapott, mely 2011. októberében napelemes rendszernek is helyet ad

civertan fotó

az óvoda ma

az óvoda eredeti képe (Pázmándi Sándor fotó)

f) orvosi rendelő és fiókgyógyszertár

2001-ben a település központi terén a katolikus templom szomszédságába orvosi rendelő és fiókgyógyszertár létesült. Itt kapott helyet a védőnői szolgálat és a fogorvosi ellátás is. 2018-ban várhatóan korszerűsödik és megnövekszik az épület.

g) református templom

Az 1938-ban letelepült lakosság református vallású közössége időközben közel 150 főre gyarapodott, így 2000. évi millenniumi alapkövetéssel 2003-2010 között fiatornyos, vörös fémlemezfedésű református templom épült a főtéren, a katolikus templom és az orvosi rendelő képezte tengelyre ültetetten, az iskolára "nézően". Település arculatában meghatározó szerepe okán helyi védelemre javasolt.

h) rendezvénytér

2000-ben a település központjában a még szabad, s beépítésre nem szánt zöldterületén játszótér létesült, majd ugyanezen 2001-ben helyi fadaragó¹ alkotásaként táltos szobrot avattak. 2013-ban a községi rendezvények kiszolgálására fedett színpad és kiszolgáló épület létesült. A köztéri alkotás helyi védelme javasolt.

civertan fotó

Pázmándi Sándor fotó

Pázmándi Sándor fotó

¹ Hadi Nándor helyi lakos

3.3.3. Telepesi lakóházak

a) telepesi házak múltja

A hatalmas kiterjedésű Polgár körüli térségben a 19. század második felétől az Egri Székes Káptalan gazdasági központjai gyorsuló ütemben jöttek létre, amelyek egyben külterületi lakott helyekké is váltak, így az 1930-as évekre a földtulajdonnal nem rendelkező cselédek, mezőgazdasági munkások aránya igen magas lett a Tikos- és a szomszédos Borockás-tanyán (*több, mint 550 fő*), illetve ezek széles térségében (*több ezer*). Az életképes paraszti gazdaságok területének jelentős része is bérelt terület volt. Ezek a gazdasági feszültségek, a saját földterület hiánya vezetett oda, hogy az állami szociális földprogram keretében megszületett Tikos-telep létrehozásának gondolata.

Az Egri Székes Káptalan birtokából a Országos Földhitelintézet által megvett Tikos-tanyai birtoktesten meghirdetett új Tikos-telepi letelepedéssel földhöz és 116 db házhoz jutásra nagyon sok család jelentkezett 1938-ban. A földigénylők között voltak a Tikos- és a Borockás tanyán bérelt cselédlakásban élők, polgáriak, gyulaháziak, tiszanyagfalusiak, újfahértóiak és egyekiek is.

Az 1927-ben létrehozott Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet (OFAKSZ) kapta feladatul, hogy a Tikos-telepi lakóházak megvalósításához hitelt biztosítson¹. Feljegyzések szerint az állam okult abból, hogy a telepesi program 1924. évi kezdetekor jellegtelen, egyes helyeken pedig csúnya, de legalábbis feltűnően tájidegen épületek is születtek, ezért a belügyi kormányzat a Tikos-telep létrehozásakor már a megépülő házak tervezését¹ és kivitelezését nem bízta a tulajdonosokra, hanem szervezett formában gondoskodott azok megvalósításáról, s csak ezt követően kerültek kiosztásra. A telepesi házak típustervek alapján kerültek engedélyezésre és 1:50 léptékű pallértervek szerint valósultak meg, melyeket kidolgozásuk előtt - *felkérésre* - jeles építészeti kutatás előzött meg.

A kidolgozott terveknel a kert fontos szerepet kapott a család egységének elősegítésére, mivel a földhöz jutás révén a férfiak gondoskodtak annak műveléséről, míg az asszonyok és a gyerekek pedig a kert révén jutottak munkához. A telepesi szociális program keretében az állam által kirendelt szakemberek tanították meg a kertművelést, s a központilag kiutalt magokból a népelemezésből akkor még hiányzó, s az egészséges élethez szükséges zöldségféléket terveztek termeltetni, amelyek elkészítését főzőtanfolyamokon lehetett - *sőt kellett* - elsajátítaniuk az asszonyoknak.

¹ 1938-ig 41.000 lakás épület fel OFAKSZ hitelből

² Az 1920-as évtől kezdődően jelentős változást eredményezett a paraszti építési kultúrában, hogy ekkortól már minden esetben építési engedély-, s így terv kellett a lakóházak építéséhez.

A telepesi-, így a Tikos-telepi házak títusterveinek kidolgozásánál is elvárás volt a tervezőik felé, hogy a házak külseje a népi ízlést és az adott táj építészeti hagyományait tükrözze. Hogy ezt megvalósíthassák, a tervezést Tóth Kálmán¹ vezetésével tanulmányutak előzték meg az ország különböző vidékeire, s a tapasztaltakat felhasználva dolgoztak ki változatokat. A kor nagy építészeit is megérintve komoly szakmai viták folytak ezt megelőzően a nemzeti építészetéről, melynek két nagy irányzata volt, a Lechner Ödön féle ormanens szecesszió, illetve a Kós Károly körét követő, a tömegarányokra és szerkezetekre koncentráló. E vitákon felnőtt új építész generációt szólította meg az állam Tikos-telep esetében is, kik olyan terveket tettek le, melyek a modern építészeti jegyeit hordozva, a tiszta szerkezetiséget, díszítés mentességet helyezték előtérbe, a Tikos-tanya és a Polgár¹ község építészeti hagyományából eredő palóc karakterjegyek tiszteletben tartásával. Legfontosabb koncepciója a tikos-telepi terveknek, hogy közegészségügyi és építéstechnológiai szempontból új és korszerű legyen, példa és okító szerepet szánva általuk a környék igen alacsony paraszti építési kultúrájának emeléséhez. A saját tulajdonú, egészséges és kertes otthonok építésétől nemcsak a közegészségügy, hanem általában az életviszonyok, az életmód, sőt az életszemlélet teljes körű átalakulását várták a telepesi programot kidolgozók.

A telepesi házakról és egyben a falusi építészetéről folyó vitában kezdetben a kétszobás ház minimumkövetelményeként fogalmazódott meg, végül a Tikos-telepi házak títustervei között egyszobás változat is kidolgozásra került (*sőt ezek kerültek többségbe*) a fűtés várható magas költsége miatt, másrészt a nincstelen és az elvártan legalább négy gyermeket eltartó családfő számára az egyszobás lakás árát is nehezen törleszthetőnek tartották a hitel ügyeit intéző köztisztviselők.

Az igénylők három kategória szerint részesültek szántóterületben és lakóháztípusban:

- zsellér (*1-3 kataszteri hold szántó és egyszobás lakás*),
- kistelepés (*10-15 kataszteri hold szántó és egyszobás lakás istálló nélkül, disznóóllal, ásott kúttal, műhellyel a cipész, kovács, kerékgyártó és kőműves mesterek számára*), akik a Kossuth utcát népesítették be,
- nagytelepes (*25-30 kataszteri hold szántó kétszobás lakással és istállókkel, ásott kúttal*).

Tikos telep 116 lakásából végül is 100 egyszobás és 16 db kétszobás lett.

¹ Tóth Kálmán: 1925 - Balatoni Intéző Bizottság - Néprajzi Társaság - Magyar Ház Baráti Társaság - Országos Szociális Felügyelőség Mérnöki Osztálya - 1940 után az Országos Nagycsaládosok Családvédelmi Alapja

¹ Polgár ugyanis palóctelep, melyet egykori földesura, az egri káptalan telepített Borsod vármegyéből, Mezőkeresztesről és környékéről "erős papistákként".

Közegészségügyi és esztétikai tekintetben azért különösebb megalkuvásra nem kényszerültek a tervezők. Egyedül a falazat anyaga lett vályog a kezdetben szorgalmazott tégl helyett *(az alacsonyabb ára miatt)*, de a terméskő- vagy blokkalap *(találkoztam mindkettővel)* és a fal-, illetve talajnedvesség elleni szigetelésből nem engedtek. A szobák gyalult fapadlós, a konyhák köves *(márványlapos)* vagy téglás borítással kerültek megtervezésre *(és megépülésre is)*. A külső kivitelnél palóc karakterű épülettípusok kerültek kimunkálásra, dominánsan tornác nélküli változattal, de kevés számban akad az épület hátsórészéhez hátrahúzott oldaltornácos kivitel is.

Buczko József etnográfus fotója

A legtöbb épület a palóc építészetre jellemzően utcára két szobával köszönő, de a monotonitás elkerülése érdekében, ezek közzé egy-egy nagyablakos változatokat is illesztettek (ez a fajta ablakelhelyezés nem volt hagyománytisztelő, de az épület tömegformálása révén "sértő" sem lett).

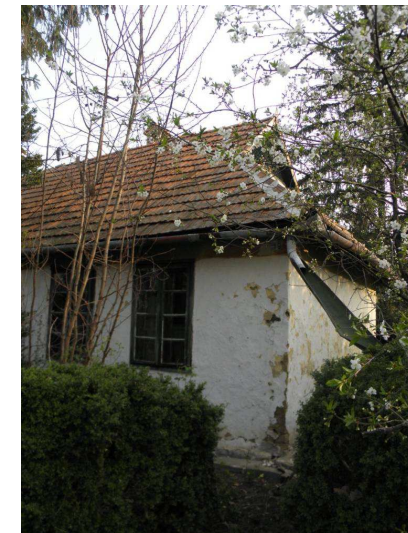
Az épületek külső és belső festésénél a tervezők ragaszkodtak a fehér meszeléshez. A tetőforma - *a főtéér és a József Attila utcai épületek kivételével* - egységesen utcára merőleges gerincű kontyolt oromzatos kialakítású lett. A tető héjazati anyagában azonban már nem követték a helyi hagyományt, a nádtető helyett kizárólag a tűzálló cserepet engedélyezték (*összhangban az ekkor már életbelépett vármegyei építési előírásokkal*). A homlokzat díszítésénél nagyon visszafogott megoldásokat választottak, így leggyakrabban vízszintes tagozatot képeztek ki az ablakok felett, s maradt fenn napjainkig nőtolt tagozatra utaló homlokzati felület is.

Eredeti rajzállományra (*sem a házhelyosztási tervekre*) nem sikerült bukkanni, sem

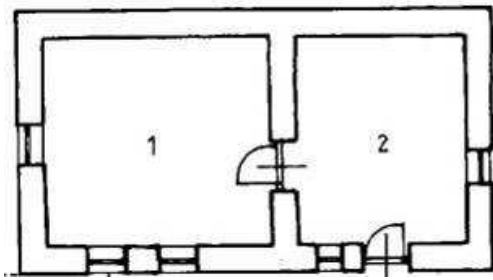
- Érseki Vagyonkezelő Központ - Főegyházmegyei Levéltárában (*Eger*),
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Polgári kori kormányhatósági levéltárak (*K szekció*) Belügyminisztériumi Levéltárában,
- Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltárában,
- Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában

Az 5 db vitézi ház 1:50 léptékű pallérterveinek előkerülésére némi esély még van.

Újzikosi egyszobás + konyha alaprajzú házak (*zsellérházak*)

Buczkó József etnográfus fotója

Buczko József etnográfus átadott rajz

Újtikosi kétszobás + konyha + istálló alaprajzú házak

Buczko József etnográfus fotója

Utcával párhuzamos gerincű "L" alakú lakások a főtéren és a József Attila utcában

A tikosi ház tüzelő berendezése

Buczko József etnográfus fotói

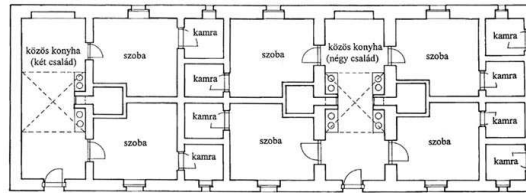
Érdekes, hogy a tervezők gondoltak a telep mindennapi életét nem nélkülözhető mesterek letelepülésének elősegítésére is, kik számára istálló helyett műhelyeket terveztek¹.

1938-ban a nagyobb városokban a korábbi céhes építőmestereket már a tanult mérnökök váltották, azonban Tikos-tanya régiójának paraszti világában ennek még nyoma se látszott, az épületek még ekkor is döngölt talajra, a környezetükben könnyel fellelhető vályogból, szigetelés nélkül, gyúlékony nádfedéssel készültek, egészségtelen és rövidéletű otthonokat adva a cselédségnek.

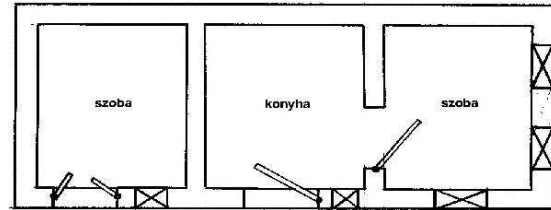
¹ A telep életképes működését szolgálóan végül a letelepülők közé gépészt, kovácsmestert, kerékgyártót, cipészt és kőműveseket is beválasztottak.

6 családos uradalmi cselédház és alaprajza az 1930-as évekből
Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott kép

Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott képek

2 családos cselédház (ilyenek lehettek a tikosi uradalom cselédházai is)¹
Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott kép

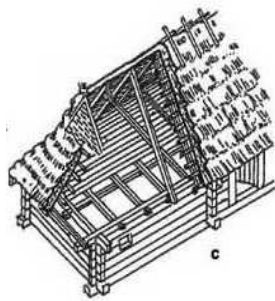

Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott kép

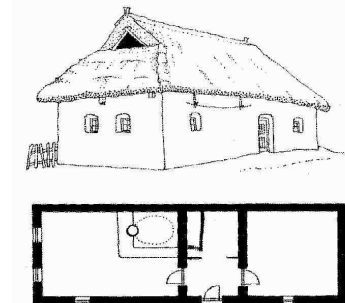

kuklás háztípusok az adott korból

Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott kép

Kuklás ház látszati metszetrajza és padlása a füstnyílással (kukla)
Buczko József etnográfus által rendelkezésre bocsájtott kép

A tanult építészek és az állam által házhoz juttatni kívánt szegény cselédség oly távol álltak egymástól, hogy esély sem mutatkozott a korszerű építkezés elvének megvalósulására, hozzáértő tervezők megfogadhatóságára, ezért kellett a Tikos-telep létrejötténél is az államnak közvetítő szerepet vállalnia. A szakszerűen kidolgozott, változatos títustervek gondosan kimunkált szerkezeteinek megvalósítását sem bízta jövőbeni tulajdonosaira az állam nevében eljáró OFAKSZ, hanem mérnöki irányítást elrendelve, versenytárgyalás útján kiválasztott három kivitelező révén valósították meg a telepet, s a kiválasztott jelentkezők között a házakat ezt követően sorsolás útján osztották el tanyai, községi csoportosítással, így alakult ki például a nagysor (*Petőfi utca*) vagy a polgári és a gyulaházi sor, valamint a cselédsor. Az első telepesek közül 33 család a Tikos-tanyáról, 20 a Borockás-tanyáról, 35 Polgár és 20 Gyulaháza községről, míg a többiek távolabbról érkeztek¹.

A túljelentkezés okán az igényeket nem lehetett egyszerre kielégíteni, így a következő sorrendet állították fel:

- elsősorban az 5 vagy több gyermekes szülők,
- másodsorban a 4 vagy 3 gyermekes szülők,
- harmadsorban a 2 vagy 1 gyermekes szülők.

A gyermekszám szerinti ezen három csoporton belül megelőzték a többieket:

a) az 50%-on felüli hadirokkantak
és

b) az ezüst vitézségi érem, vagy ennél magasabb harctéri kitüntetés tulajdonosai (*a vitézi házak a "...4., 5., 6., 7. és 8. telekre épültek"*).

Az egykori leiratok szerint a hitelt elnyerni kívánó letelepülőnek „*dolgosnak*”, „*erényesnek*” és „*józan életűnek*” kellett lennie, hiszen a körlevél szerint „*ingyen házban senki sem lakhatik, ingyen házhoz senki nem juthat, csak annak lehet háza, aki ezért erős munkával megdolgozik, és ezzel a munkával szerzett keresményéből az igénybe vett hitelt le is törleszti*”. Az előfeltételek meglétét természetesen nem pusztán „*önbevallásra*” alapozta a szövetkezet, hanem a hitel megítélésükor gondos mérlegelés és a helyi „*szavahihető személyek*” megkérdezése volt az irányadó.

A földterületeket is nyílászáróval sors Tikos-telep élére felügyelőt neveztek ki. A házhoz és földhöz jutottaktól elvárták, hogy azt rendben tartsák, kívül éppen úgy mint belül, a lakásban rend és tisztaság legyen, a kertet műveljék, a szövetkezet megbízottjának (*telepfelügyelőnek*) utasításait kövessék, s a családok egymást kölcsönösen támogassák és különösen gyermekszülés esetén az anyának és családjának felváltva minden segítséget megadjanak.

A telepeseknek szánt juttatásokat¹ eleinte maguk a közületek, a vármegyék bonyolították le, de 1941-től azonban - *mint mindenütt* - Tikos-telepen is létrejött az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) képviselőjében az Országos Szociális Felügyelőség helyi szerveként, a Közjóléti Szövetkezet.

Megjegyzésre érdemes, hogy jelen Településképi Arculati Kézikönyvet színesítő korabeli fotókat nem sikerült kellő mértékben begyűjtenünk, mivel elmondások szerint, korábbi időszakban arra affinitással bíró személyek már azokat begyűjtötték.¹

¹ Nyírcsák József dolgozata szerinti adatok

b) telepesi házak karakterjegyeinek vizsgálata

A telepesi házak körüli első kert mindenesetben tiszta és füvesített, illetve lekerített, s rendszerint egy-két árnyat adó fával és dísznövényekkel beültetett. A telek hátsó része legtöbbször veteményes vagy gyümölcsöskert.

A szalagtelkekre jellemzően a házak a telekhatárral párhuzamosan, attól ereszcsergő távolság elhagyása nélküli telepítésűek, hisz a kezdetektől cserépfedésű házak szomszédos ingatlanra átnyúló eresze - *a nádfedéssel ellentétben* - már ereszcsergővel volt ellátható, mellyel a tetőről lefolyó víz saját telekre történő visszavezetését meg tudták oldani, így csergőre nem volt szükség, s az oldalhatári kerítések hossza is rövidülhetett a telekhatárra kerülő épületek hosszával.

Az épületeket mindenesetben 5 m-es előkert választja el az utcától, ahol a telek homlokvonala kerítéssel lehatárolt. Az utcai kerítésen a ház menti járda tengelyébe kiskapu, az oldalkert felé vezetően a termények szállításához kétszárnyú nagykapuk létesültek. Ezekkel szemben, a lekerített, s művelt hátsó gazdasági udvarra vezetően is kaput tettek.

A tetőforma a nyeregtető volt, aminek az utca felőli keskeny oldalát oromzatos kontyúra alakították. A palóc házakra egykoron jellemző háromszögű füstlyuk, mint építészeti elem a Tikos-telepi házaknál mindenütt megjelenik, de a "*füstlik*" helyett már csak bedeszkázottan. Ez volt Észak-Magyarország jellegzetes tetőformája, ahol az ilyen *fűrfalon* régen is mindig véstek legalább két lyukat, hogy a padláson látni lehessen, s ezekből formálódtak ki a jellegzetes díszítő motívumok. Ez a megoldás eredetileg a kémény nélküli házakhoz kötődött, ahol a padlástérbe vezetett füst ezen az oromzati nyíláson távozhatott. A 19. században a palóc házaknál még általánosan elterjedt lehetett, majd a füstelvezetés megoldásával e kis deszkázott oromzatot vésetekkel már csak díszítésre használták, mint történt ez a tikos-telepi házaknál is. Leggyakoribb véset az égisz érő fa (*életfa, világfa, ami a folyamatos fejlődést szimbolizálja*) a Holddal és a Nappal. A magyar ősi hitvilágban fontos szerepe volt a Nap és Hold motívumainak, őrző- és védőerőt is tulajdonítottak nekik. A nap az élet forrását, a hold a folytonos megújulást, míg a szív a szeretetet és megértést, a csillag pedig az égiek támogatását jelképezte. A hal ősi termékenységű szimbólum, a bőséget és a jólétet fejezi ki, de utal a lélek halhatatlanságára is. A házak gazdáinak katolikus vallását jelezte a kereszt. Gyakori a széldeszák és lécek barokkos vonalú csipkézése, de kedvelt motívum volt a szív, holdsarló forma is. A tikosi emberek elmesélése szerint mindig megjelent a tulajdonosok monogramja és az építés évszáma is, de erre utaló jelet ma már nem látni (*vélhetően a javítgatások során elenyészett*).

Akad a fenti díszítések nélküli apácarácsos oromzatú ház is, vélhetően eltérő etnikai vagy vallási okokra visszavezethetően.

¹ veteményezéshez magok, oktatás stb...

¹ Korábbi évtizedek során a múlt iránt érdeklődő személyek révén állítólag a korabeli tikos-telepi fotók begyűjtésre kerültek, kiknek igyekszünk majd nyomára akadni, s a birtokukba került képeket digitalizálva jelen anyag aktualizálásai során majd pótlólag beszerkeszteni.

A palóc építészetre jellemző *ámbitos*, vagyis tornácos ház csak kisebb részben épült Tikos-telepen, többségében tornác nélküliek voltak. Ahol van, ott a tornác az udvari homlokzat mentén fut, jellemzően ott is inkább a hátsó részen. Körül tornácos (az *utcai homlokzaton folytatódó*) ház egyáltalán nem is épült (ez inkább a közeli 1924-es telepítésű *Görbeházára* volt jellemző). Ahol terveztek ámbitot, ott az oszlopok kizárólag fából készültek. Az oszlopok között mellvéd deszkái díszítettek.

c) Tornác

A 100 db egyszobás lakás utcai lakószobájába és a kamrába a közöttük kialakított előtéren (*a pitvaron*) át lehetett bejutni, a lakószobának és a kamrának ajtaja nem nyílt a szabadba.

A háromhelyiséges 16 db kétszobás alaprajzú házhoz csatolt kamra már közvetlenül az udvarról nyílt.

A Tikos-telep, mint Újtikos település magja védelemre javasolt, akárcsak a megmaradt telepési házak is, melyet legegységesebben, utcahossznyi szakaszokon állóan a Petőfi utcán tekinthetünk meg, így maga a Petőfi utca védelme külön figyelmet is érdemel.

Újtikos 50-es, 60-as és a 70-es évek eleji építészetének vizsgálata

Az 50-es, 60-as években még jellemzően megmaradt a hosszanti elrendezésű alaprajzú épületek kivitelezése, ez volt a megszokott példa. Időnként a régi épületeknél szükségessé váló plusz szoba bővítéskor ugyan már adódott az utcafronti szélesítés, két szobát eredményezve az utcára nézően. Ezek továbbra is kontyolt nyeregtetejűek, de "L" gerincük elülső szakasza már párhuzamossá vált az utcával.

1965-ös légi felvétel

ujtikosi telepési ház oldalirányú bővítésének fotója (Pázmándi fotó)

Az igazi változást a közműves vízellátással beköszöntött komfortváltás hozta. A 70-es évektől lehetővé vált a fürdőszoba, vécé kialakítás, az anyagi megerősődéssel és a modernebb életmóddal a gyerekeknek külön háló igénye (*ami teljesen érthető is volt*), később a tisztaszoba helyett nappali (*a tévé szoba*) olyan új helyiségeket jelentettek, amelyek nélkülözhetlenekké tették ki magukat Újtikoson is, így az egykori telepesi házakból megszokott szoba - pitvar - kamra, vagy ritkább esetben a szoba - pitvar - szoba és külső kamra tagolású hosszanti alaprajztól eltávolodtak az új házat építők. A többlet helyiségek szervezésekor állandósult az utcára két szoba elv egy-egy nagy ablakkal, a korábbi 6 m széles épületet 9-10 m-re "*öblösítve*", négyzetes alaprajzi formát felvéve, aminek leggazdaságosabb fedéseként a sátortető adódott. Ettől kezdve a hosszú háztól elfordultak az emberek. Az új tömegforma a keskeny kicsiny szülői háztól tágasabb alapterületű, világosabb és komfortosabb otthont adott immár tulajdonosaiknak, így nem is sajnálták a változást. Amíg a háromosztatú lakásoknál az udvarról közvetlenül a pitarba léphetett az ember, az új többhelyiséges lakásokban már hosszabb, több helyiséget igénybe véve lehetett csak a konyhába eljutni, így a régi pitart (*és kamráját*) pótlóan szinte minden új beépítésű portán megjelent a nyárikonyha külön épülete (*vagy bővítménye*) egy külső kamrával. Ez annyira kényelmessé tette a napi tevékenységek kiszolgálását (*vízmelegítés a jószágoknak, ebédfőzés és az étel mozgatását elkerülve az itteni étkezés*), hogy az új és nagy házba már csak este mentek kicsit tévézni és aludni. Ne felejtjük el, a háztáji gazdálkodás ekkor élte a világát, igen komoly kiegészítő jövedelmet adva a családoknak, ami az otthon töltött idő nagy részét a kerthez kötötte. Valljuk be, a tervezők elfeledkeztek az ilyen jellegű napi használat életszerű kiszolgálásáról, s e tervezői hibát pótolták az emberek józan ésszel a toldásokkal vagy külön álló melléképület felhúzásával. Az országot jellemző nagy célkitűzések, központi nagy fejlesztések a mérnököket elvonta a lakástervezéstől, így legtöbbször a községekben mestervizsgát tett kőművesek terveztek (*tervezhettek*), kiknek a két-három változatú pauszos rajzai kerültek időhiány okán újra és újra fénymásolásra, így szinte ugyanaz a fazonú házak épültek ekkor. Az új épületeknél eltűntek az időjárástól védelmet, de a kerttel közvetlen kapcsolatot adó tornácok, netán fedett teraszok. A legtöbb így megépült lakásnál utólag kerültek fel a jellemzően fém tartóvázakkal és műanyag hullámlemezekkel a különböző nagyságú előtetők, hisz áprilistól októberig erre minden háztartásban nagy szükség volt, a bejáratok felett pedig folyamatosan. A korábbi kiemelés nélküli, vagy csak épp egy lépcsőfoknyi padlómagasságot a 3-4 fellépésű magasságok váltották, ami az épület megnövekedett szélességével együtt némileg emelt a tetőgerincek csúcsain is. A telepesi utcákban megszokott karaktert ekkor kezdte elveszteni újtikos, de utólag visszatekintve valójában nem a sátortetős házaival érte ezt el igazán, hisz ezen házak szintén cserépfedéssel fordultak az utcára, s emelkedésük sem volt oly mértékű, mint majd az ezeket követő időszak épületei elértek, sőt ezekből telepek sem nőttek fel, mert jobbára csak beékelődtek egy-egy utcára merőleges gerincű épület közzé.

A valódi nagy változást a 70-es évek végétől, a 80-as évek típuservi katalógusai hozták, számtalan kertvárosba szánt megoldásaival.

a 70-es évek végi, 80-as és 90-es évek lakóépületeinek vizsgálata

Az állam felismerve, hogy a vidék lakástervekkel nincs ellátva (*a tervezők nem képesek megfelelően szolgálni a fokozott igényeket*), így típuservek kidolgoztatásával sietett ezen segíteni. Ezekből kedvet kapva ekkortájt már földszintes, utcára merőleges gerincet megkontyoló tetejű ház szinte nem is épült Újtikoson. Addig nem alkalmazott oromfalas épületek kezdtek akkortájt átrajzolni az utcák képeit a megszokott emberi arányokat betartva. Gyakori lett később viszont a tetőtérbeépítés választása, amihez térdfalak emelésére is szükség volt. Az igen szélesen elterülő utcai oromfalakon állandósult a loggia, még akkor is, ha valódi tetőtérbeépítés nem történt, de mint hangsúlyos "díszítőelemet" alkalmazták. A városi kicsiny telkekre szánt emeletes épületek jelentek meg (*időnként még alá is pincézve*) a városi telkektől négyszer nagyobb újtikosi házhelyeken is. S mindezek a számtalan tervből válogathatóság okán egymás mellett is, egy-egy új utcában még két egymáshoz közelítőt sem találva, merőben elütő léptékben és karakterekkel sorjázva épültek időnként, kertvárosi arculatot adva ezen településrészeknek, illeszkedési elv elhagyásaáé. Ezek tükrében a sátoztetős házak sokkal jobban besimultak a régiek között.

Viszont megállapítható, hogy ez a kertvárosias arculat kizárólag a Fő utcává vált, a települést átszelő országos közút mentén, és az új osztású utcákra lett jellemző csak, a telepesi magot megkímélte, sőt a Petőfi utca szinte teljesen érintetlen maradt, ahol máig kellemes, feltöltődést nyújtó végigsétálni.

rendszerváltást követő és napjaink családi házainak vizsgálata

A számadatokat vizsgálva elmondható, hogy Újtikos egykori nagy építési hulláma már lecsillapodott. A mai 382 lakásból a zöm az alapítástól az 50-es évekig tartóan valósult meg, azonos karakteri jegyekkel a településmagon belül és azon túl is terjeszkedően. A második nagy hullámot a vízellátás kiépülését követő időszak hozta, s azóta fokozatosan csendesedik, amit igazol, hogy a rendszerváltást követő elmúlt 27 évben kb. 25 lakás valósult már csak meg (2006 és 2011 között összesen 4). Hazánkban a szakma ma tart az ún. "amerikás", vagy "mediterrán" házak terjedésétől, ami valóban közkedvelt lenne Újtikoson is jelen arculati kézikönyv készítése kapcsán tett felmérések értelmében, de az igen ritka építkezések okán ez nem érvényesül. Érezhető, hogy a megvalósult új házaknál valóban igyekeztek az egykori 40°-osnál alacsonyabb hajlásszögű tetőt építeni kb. 30°-al, amivel valójában túlzásba egyetlen egy esetben sem estek, s a városi telkek 14 m-es paramétereivel szemben az itteni 24-28 m-es telekszélesség szinte a városi mélységének felelne meg, s ezeken azért egyáltalán nem durva az elhelyezésük, ráadásul a 80-as, 90-es évek épületeivel ellentétben "tisztelettudó" tetőformálást alkalmaztak, mivel mindegyik a településmagon belül talált építési helyet. Ebből okulva, s az építési szándékot semmi esetre sem korlátozva, a jövőben is elfogadható mértékként javaslom elfogadni az ezeknél bevált 30°-os tetőket, viszont az ez alattiakat érdemes már elkerülni.

3.3.4. kerítések

A tikos-telepi településrészen (*Újtikos magjában*) a kerítések jellemzően betonoszlopos és betonlábazatú kialakításúak. A betonoszlopok közeit széles hézagú lécbetét mezőkkel töltötték ki. Betonoszloposak a kertkapuk is. Előfordul, hogy a kiskapu néhol "szemöldökfás" mintára készült beton anyagból.

Ezek és az oszlopok is mintáztak, sablonnal nyomott mintamélyedések kifestésével. A telepi házak kerítései a II. világháború hadianyag ellátása okán már nem az értékes fából, hanem betonelemekből készültek. E betonanyag használat vált hagyománnyá, a későbbi időszak kerítéseinél is ugyanezen jelleg köszön vissza, bár a nyomott és kifestett mintázatuk ezeknél már időnként elmaradt.

A kerítések formavilágát vizsgálva érezhető, hogy fontos volt az átláthatóság, és a kombináció más anyagokkal. A hagyományos faragott faoszlopos kerítések hangulatát akarták visszaadni betonanyagúra váltással. A díszítés a vidéki kultúra része volt, ezért öröklődött át a betonoszlopokra is, mely a település egészét tekintve, hagyományt sugárzásával igen barátságos hangulatot árasztó.

A 60-as és a 70-es években az oszlopok közötti, betonlábazatok fölötti lécbetűtes mezőket már gyakorta fémbetűtes váltották, ahhoz igazodó felső hajlított, időnként csúcsos díszítésekkel.

Sugallják, hogy lakatos szakemberek talán aktívabbak, vagy könnyebben elérhetőek voltak akkortájt, mint az asztalosok vagy ácsok. Karakterük az anyaghasználat kivételével hasonló maradt a korábbiakhoz, így egységes utcaképet szolgáltatók.

Az utóbbi egy-két évtizedből található kovácsolt mives kerítés és kapuzat is, jellegükből eredően szépen biztosítva az azokhoz tartozóan gondozott kertek kitárulkozását, ezzel az utcakép gazdagítását.

A legújabb épületeknél visszatért több esetben is fakerítés, formavilágában érdekes, új hangulatot árasztóan, dominánsan továbbra is megtartva az átláthatóságot.

Itt-ott a sövénykerítés is kedvelté vált, kitakarva immár a kertet, viszont nem túl magas voltuk miatt képesek beolvadni az utca rendjébe.

A praktikum és vélhetően a kedvező ár okán napjainkban már találkozhatunk elszórtan tömör, fémlemez és előregyártott, téglány elemmintázatú betonkerítésekkel is (*kissé emlékeztetve a hajdani vasútállomások tipizált lehatárolására*). Nem harapózódott el, így jelen arculati kézikönyv még időben tud ezektől kedvezőbb megoldásokat is bemutatni.

3.3.5. Temető

A temető számára az egykori Tikos-teleptől délre, a Gyulaházára vezető közút túloldalán, a Tikos-tanyán élők akkori kertségében bérbe még nem adott nagyobb egybefüggő földrészletet jelölték ki, mely Tikos-telephez (*a település magjához*) hasonlóan szintén kiemelkedett a vizes és a belvíztől is veszélyeztetett területekből. Tudatos szempont volt az ár- és belvízmentes hely megtalálása a sírok számára. A temetőt árokkal és kerítéssel is védték. Később 1981-ben a temetőben ravatalozó is épült.

Pázmándi Sándor fotó

A település növekedésének következményeként míg a korai település temetője még a lakóterülettől távol esően helyezkedett el, addig ma már körbetelepítetté vált, igaz az azt körülvevő telkeknek csak elenyésző része beépített, s a jövőben sem várható ebben gyors változás, sőt nyugatról szabadidős, beépítésre nem szánt terület övezi. Ettől függetlenül a temetőre telepedett településrészrel "együttélés" érdekét szolgáló arculati és kegyeletvédelmi javaslatok kidolgozása látszik indokoltnak. Mivel a sírhelyek kiosztása mára már eléggé megközelíti a temetkezési emlékhely kerítését, így a temetőre duzzadt lakóterülettől lehatárolást nyújtó belső zöldsáv helyett a temető körülire nyílik csak mód. Az önkormányzati tulajdonú és fenntartású szabadidős területek jövőbeni fejlesztésénél ezt célszerű lesz számításba venni. A magasra megnövő fajták, mint például a szomorúfüz, vagy a szomorú bükk fasorai igen hatásosak lehetnének itt. Mivel időnként akár tömegeket megmozgató, s akár hangos események színtere is lehet időnként e környék, így többszintes növénytelepítéssel javasolt tervezni.

3.3.6. kutak

a) ásott kutak

Tikos-telep felépültekor a jószágtartó porták mindegyike kapott egy-egy ásott kutat is. Ezek mélysége némileg a talajvíz tükör alá hatolt (*csupán csak néhány méteres volt*). A telep mélyfekvése és felszíni szennyeződöttsége okán a vize gyenge minőségű volt, így csak öntözésre, állatok itatására és egyéb, nem emberi fogyasztási jellegű célokra szánták.

Az ásott kutakba betonból készült kútgyűrűket helyeztek el. A vízkiemelő szerkezetet kerek formában oldották meg. A kút fölé fából hengert helyeztek el, amelyre lánc, vagy kötél tekeredett fel, kerékkel történő forgatása közben, a vízzel telt vödör a kút mélyéből a kiemelés helyzetébe kerül.

b) gémeskutak

Tikos-telep külterületi legelői közös használatban voltak, s minden pihenőhelyen a legelő állatok számára is ástak kutakat. Vízkiemelő szerkezetként Magyarországra a török hódoltság idején eljutott kétkarú emelő elvén működő gémeskút szolgált (*s szolgál még ma is*), melynek részei:

1. kútágas (*villásra vagy csapoltra kiképzett végébe vastengelyt erősítettek*),
2. vastengelyen forgó kútgém (*az emelő szerepét töltötte be*),
3. a kútgém kútgödör fölé nyúló végére erősített kútostor,
4. abronccsal erősített favödör (*a kútostor végére erősítve*),
5. kő vagy fatuskó nehezék (*a vödör súlyának egyensúlyozására szolgálóan*).

Pázmándi Sándor fotó

c) vertkút (*Norton kút*)

Hazánkban 1927-ben alakult meg az Országos Közegészségügyi Intézet, melynek célkitűzése volt, hogy a településeken zöldkeresztes jó ivóvíz táblával ellátott és ellenőrzött víznyerő kutak legyenek¹. Ebből adódóan Tikos-telep házaival együtt a főtéren (*a mai óvoda kertkapuja előtt köztérből kikerítetten*) egy úgynevezett vert kutat létesítettek. Ez szolgálta az 1938-as házhelyosztás 116 lakásának, de még az iskola egészséges ivóvízellátását is. Lyukakkal ellátott vascsövet vertek le a megfelelő vízminőséget szolgáló rétegig (*vélhetően legalább 10-15 m-ig*), s a lyukakon keresztül vízzel telítődött csőből tekerés révén kiszivattyúzták a vizet a kifolyó alá helyezett kannákba. Mivel a víz a felsőbb rétegekből a föld belseje felé szívárog, s a talaj természetes szűrőképessége tisztítja azt, ezért ezen mélyre-, a vízadó rétegbe vert kút már emberi fogyasztásra alkalmas szűrt vizet szolgáltatott a telep minden lakója számára. Az ilyen kutat mindig talajvizsgálat előzte meg, s csak akkor alkalmazták, ha homokos kavics, vagy kavics vízadó réteget találtak. Ebből vélelmezhető, hogy Újtikos település felszíne alatt akár gazdag kavicsréteg is húzódhat, amire érdemes a jövőben odafigyelni.

d) fúrt kút

Tikos-telep, majd 1948-tól a község ivóvízellátását szolgáló vert kút vízhozama behatárolt volt, így mikor a település újabb területeket vett birtokba lakásépítések céljából, további kutak létesítésére volt szükség. A Hunyadi utca Szabadság utca felé forduló szakaszának sarka közelében, és feljebb északra a Szabadság utcán egy-egy fúrt (*vagyis vertkúttól nagyobb mélységű*) kút létesült kézi szivattyús (*dugattyús*) kivitelben. Elmondás szerint, az egykori tiszai ártér határfalát északról adó partosabb legszélső Szabadság utcai kút vizét nem szerették az emberek, így az attól egy utcával délebbre fekvőt használták. Mindkét kutat védték az állatoktól, így azt oszlopos kerítéssel vették körbe (*az oszlopok a kútfejekkel együtt még ma is állnak*).

¹ 1932-ben 12.000 kút közül (7 városban és 193 községben) 300 volt ivóvíz minőségű.

e) közkifolyók

1970-ben megépült a község törpe vízműve mélyfúrású kutakkal, ahonnan rohamléptekkel ágaztatták szét minden utcába az immár nemcsak egészséges-, de a lakások komfort emelését is biztosító ivóvizet szállító vezetékeket. Az emberek életében betöltött fontos szerepét mutatta, hogy jellemző volt a társadalmi összefogás épültjükkor (*amihez a munkahelyek gyakran géppel segítették dolgozóikat*). A már meglévő épületek vízellátására 100-200 m-ként nyomós közkifolyók települtek a rendszerre, amivel minden házhoz közel került az ivóvíz, majd először az újjépítésű, majd a régi épületekbe is bevezetésre került, fürdőszobát hozva a mindennapi életbe (az 1970-ben kinyílt közműolló 1999-ben záródott, ekkor épült ki a közüzemi szennyvíz elhelyezés rendszere)

civertan fotó

A Tikos-telepnek egykor egészséges vizet biztosító vert-, majd az újkori keleti településrész ellátását szolgáló két fúrt kutak ma is állnak a helyükön, igaz vizet már nem adnak. Az állatoktól védő lekerítésük oszlopai még a helyükön vannak. Mint a múlt fontos emlékei kicsinosításukat vállalva védelemre javasoltak.

A ma már használaton kívüli számtalan nyomós kút is máig kint maradt, a múlt (*s talán a fejlődés*) emlékjeleként. Egyet, kettőt - *idővel elkerülhetetlen leszerelésük után is* - érdemes lenne megmenteni a helyükön ott, ahol erre az ott lakók leginkább fogékonyak és legkevésbé zavaróak, illetve környezetrendezésük révén az adott utcarész díszítőelemévé is tehetők.

3.3.7. Utcakép

Egy település épített környezetének karaktere és arculata az utcaképekben is kifejezésre jut, sőt az azt szemlélő számára egyértelmű ennek megfogalmazódása. Az utcakép elemei a lakóépületek látható homlokzatai, valamint a telkek homlokvonalai (*utcai*) kerítései. Ezt a képet Újtikoson - *egy-két kivételtől eltérően* - mindig gazdagítják az átlátható kerítés alkalmazásával az épületek körüli kertek is. Az utcák kiegyensúlyozott képét hasonló, de sohasem egyforma elemek szabályos, de sohasem mechanikusan ismétlődő mintája teszi emberivé. A történelmi településmag különleges lakókörnyezetének organikus jellegét elsősorban az adja meg, hogy elemei sohasem önállóan értelmezendők és sohasem egyediek, nem építhetők meg és nem értelmezhetőek függetlenül a többi elemtől, együtt alkotnak egy települési karaktert, utcaképet. A védelemre javasolt történelmi településmag utcáinak, s különösen a Petőfi utca egyedi és emberi hangulatát a széles (24 m) telken arányosan keskeny, hosszanti alaprajzú épületek ritmikus ismétlődése adja, s ezeket nem zavarja meg ettől durván eltérő más beépítés. Az utcai megerősödött fák és bokrok ligetes hangulatából nem "*ordít fel*" egyetlen egy szokatlan, zavaró léptékű épület sem, s a 19 m széles utcák mindkét irányban kitágulnak 30 - 30 m-t az átlátható kerítések révén, s így a családi házak körüli díszkertek, szoliter fáik is az utcaképet gazdagítják.

Az épületek földszintesek, s ezek sorából nem ágaskodnak ki váratlanul tetőtérbeépítéses, netán emeletes épületek. Az utcára merőleges oromzatos kontyolt fedéseket nem zavarják meg - *a máshol azért ma már jellemző* - utcára szélesen ráülő oromfalak sem

A történelmi településmagot elhagyva egyre több az ezek közzé telepedő sátozott ház, netán oromfalas épület, de még mindig csak széles telken és földszintes kivitelben, és az átlátható kerítések révén utcaképet színesítő rendezett kertekkel.

A kertvárosias jellegű épületekkel tűzdelt újitkosi utcákban a telkek szélessége közelíti a városiasabb keskenyebb méreteket, dominál az emeletes, vagy tetőtérbeépítéses jelleg. Nincs a tetőformákban rendező elv, azok kiszámíthatatlanul váltakoznak formáikban és magasságaikban egyaránt. Az oromfalak terebélyesek, az átlagostól nagyobb alapterületek és az épületeket egykoron jellemző hosszanti jelleg visszaszorulása-, az épületek szélesedése okán. A Béke utca pedig igen leszűkült, s a 9 m szélességével nem ad módot a szemközti szemrevételezésre, igazából srég áttekintésre nyílik csak mód a mozgalmas, igen változó tetőformákra és magasságokra.

Az elmúlt évtizedek és az utóbbi évek lakásépítési statisztikái alapján újabb házhelyosztással jelenleg nem indokolt számolni. Amennyiben ebben idővel változás állna be, úgy utcanyitással nem a történelmi településmagban, hanem az esetleg a Kossuth és Béke utcák határolta tömbben képzelhető el, ahol a telkek az egykori gazdálkodási jelleget örökelve mélyek, azonban jellemzően itt már az ingatlanok udvarait lakótertként használják, így elképzelhető, hogy a hátsó részek felszabadítása a tulajdonosok érdekeivel is találkozna. Viszont az új utca infrastrukturális ellátásának költségei a mai árak mellett ezt jelenleg nem tennék megtérülővé, vélhetően a központi avult házak átépítése reálisabb megvalósítást eredményeznek.

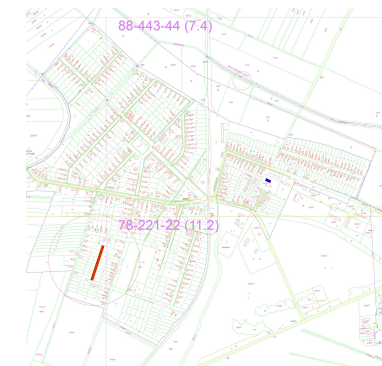
Béke utca

Béke utca

Béke utca

3.4. Helyi védelemi ajánlás

A helyi védelem kiterjedhet emberi tevékenység során létrehozott (*művi*), illetve az emberi tevékenység során hasznosított (*természeti*) elemekre, amelyek történelmi, kultúrtörténeti vagy esztétikai szempontból a helyi közösség számára jelentőssé váltak, ugyanakkor nem állnak sem műemlékvédelmi, sem természetvédelmi oltalom alatt.

A helyi védelmek biztosítása az önkormányzat mindenkori lehetőségének (*anyagi, helyi joggyakorlási, stb.*) függvénye.

Az újítási építészeti örökségnek azok az elemei, amelyek értékük alapján nem részesülnek országos egyedi műemléki védelemben, de a sajátos megjelenésüknél, jellegzetességüknél, településképi vagy településszerkezeti értéküknél fogva a település szempontjából kiemelkedők, hagyományt őriznek, az ott élt emberek és közösségek kultúráját híven tükrözik, a helyi építészeti örökség részét képezik, azokat rendeletileg helyi területi, vagy helyi egyedi védelemben részesítheti az önkormányzat.

A helyi területi védelem

- a) a **településszerkezet** (utcahálózat, telekszerkezet, beépítési mód, az építési vonal, településszerkezeti szempontból jelentős zöldterület vagy növényzet),
- b) a **településképi** (külső településképi, belső településképi, utcaképi),
- c) a **település táji környezete** (a település megjelenése a tájban, hagyományos művelési mód, növényzet és természetes környezet),
- d) **településkarakter** (a településszerkezet, a településképi elemei, formái, anyagai, színvilága együttesen) védelmére terjedhet ki.

A helyi egyedi védelem

- a) az építmény (épület és műtárgy) vagy ezek együttese egészére vagy valamely részletére (anyaghasználat, szerkezet, színezés stb.),
- b) az építményhez tartozó földrészletre és annak jellegzetes növényzetére,
- c) szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor védelmére,
- d) egyedi tájérték védelmére terjedhet ki.

Újítási területi védelemre javasolt az első 116 telepesi lakóépület céljára kiosztott történelmi településmag szerkezete, míg utcaképileg pedig a Petőfi utca, ahol a történelmi településmagot egykor jellemzett karakteres helyi építészeti formavilágot megőrzött beépítés olyan egységesen maradt fenn, hogy az védelemre, megőrzésre érdemes.

Helyi egyedi védelemre javasolt a római katolikus templom és a polgármesteri hivatal épülete, s az egy köztéri vert- és a két fúrott kút, valamint a rendezvénytéri fafaragású "táltos" emlékmű.

Szintén egyedi védelme indokolt a református templomnak a főtéren elfoglalt helye és a József Attila utca felől településképileg meghatározó látványa, sajátosan értékes megjelenése folytán.

Az első 116 telepesi lakásból máig elég sok áll még, melyek az újtikosi építészet jellegét alapvetően meghatározták, s befolyásolják máig, így célszerűnek látszik ezek közül leginkább eredeti állapotában megmaradtak közül egyet valamely ilyen célra fordítható támogatás igénybevételével örökségi értékek bemutató hely céljára megvásárolnia az önkormányzatnak, s ezt a kiválasztott lakóépületet helyi egyedi épületi védelem alá célszerű majd vonnia.

Ilyen célra fordítható támogatás igénybevételével eredeti állapotba történő visszaépítése javasolt a történelmi településmag főterén a telepesi lakóépületekkel egyidejűleg megépült iskolai épület főbejárati tetőzetének, melyhez támogatás elnyerését segítheti ezen épület helyi egyedi védelemben részesítése is, hisz az intézményi létesítmény múltja, s eredeti sajátos megjelenése erre érdemessé teszi, mely utóbbit, már most indokolt megelőlegezni.

A 2009. december 12. óta üresen álló vasútállomás elbontási szándékát eddig az önkormányzat sikeresen meggátolta. A település életében igen meghatározó vasút szerepének egy emléke, így hasznosítási javaslat kidolgozása látszik indokoltnak, s a helyi védelem aláhelyezésével véglegesen meg kellene gátolni a bontását, s a MÁV és az önkormányzat erre irányuló megállapodását célszerű szorgalmazni

Épített művi értékek

1. **Tervezett helyi védelem:** A Római Katolikus templom épülete.
2. **Tervezett helyi védelem:** A Református Templom épülete.
3. **Tervezett helyi védelem:** Az iskola épülete.
4. **Tervezett helyi védelem:** A Polgármesteri Hivatal épülete.
5. **Tervezett helyi védelem:** A telepesi házakból majd közcélra hasznosítást nyerő egyik épület.
6. **Tervezett helyi védelem:** vasútállomás épülete.
7. **Tervezett helyi védelem:** A telepesi házak egészséges ivóvíz ellátására készített vert kút.
- 8-9. **Tervezett helyi védelem:** A település fejlődésével együtt telepített, az egészséges ivóvíz ellátására készített két fúrt kút.
10. **Tervezett helyi védelem:** A történelmi településmag szerkezete.
11. **Tervezett helyi védelem:** A történelmi településmag Petőfi utcájának utcaképe.

A művi értékvédelem fajtái:

- É – 1 : településszerkezeti védelem
- É – 2 : utcaképi védelem
- É – 3 : épület védelme
- É – 4 : köztéri alkotás védelme
- É – 5 : köztéri berendezés védelme

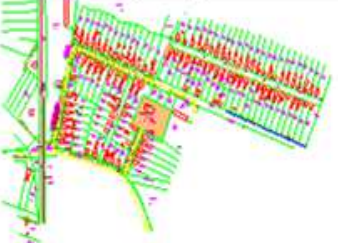

Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
1.	1943-ban készült iskola-kápolna 1964. évben megvalósult harangtorony kiegészítéssel
Megnevezése:	
Római katolikus templom (Siracusai Szűzanya kápolna hozzáépített harangtoronnyal)	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	
E-3	
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Széchenyi tér 16.
	Védendő érték helyrajzi száma:
	109/2

Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
2.	Ujtikosi Református Missziói Egyházközség 2010-ben elkészült Református temploma
Megnevezése:	
Római katolikus templom (Siracusai Szűzanya kápolna hozzáépített harangtoronnyal)	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	
E-3	
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Széchenyi tér 10.
	Védendő érték helyrajzi száma:
	135/2

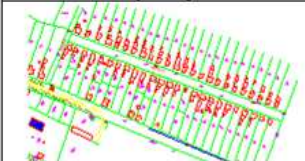
Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
3.	A telepési lakóépületekkel egyidejűleg 1941. körül felépített iskola
Megnevezése:	
Újtikosi Általános Iskola épülete	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	E-3
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Széchenyi tér 2.
	Védendő érték helyrajzi száma:
	168

Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
4.	1912-ben épült egri káptalani intézői kúria
Megnevezése:	
Polgármesteri Hivatal épülete	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	E-3
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Arany János u. 12.
	Védendő érték helyrajzi száma:
	432/30

5.

Védendő érték sorszáma:	6.	Védendő érték leírása:	1896-ban épült vasútállomás
Megnevezése:	vasútállomás épülete		
Javasolt védelem típusa:	Helyi védelemre tervezett		
Védelmi kategória:	E-3		
Védendő érték helyszínrajza:		Védendő érték címe:	-
		Védendő érték helyrajzi száma:	350/2

Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
7.	1938-ban a telep egészséges ivóvíz ellátására létesítették
Megnevezése:	
Vert kút	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	
E-5	
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Széchenyi tér
	Védendő érték helyrajzi száma:
	134

Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:
8-9.	1940-es évek vége felé a telep egészséges ivóvíz ellátására létesített két fűrt kút
Megnevezése:	
Fűrt kutak	
Javasolt védelem típusa:	
Helyi védelemre tervezett	
Védelmi kategória:	
E-5	
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték címe:
	Hunyadi és Szabadság utcák
	Védendő érték helyrajzi száma:
	385 és 425

Védendő érték sorszáma:	10.	Védendő érték leírása:	2001-ben a településközpont főterei rendezvényterére elhelyezett fafaragású szoborcsoport
Megnevezése:	Táltos emlékmű		
Javasolt védelem típusa:	Helyi védelemre tervezett		
Védelmi kategória:	E-5		
Védendő érték helyszínrajza:		Védendő érték címe: Széchenyi tér	
		Védendő érték helyrajzi száma: 135/3	

282

Védendő érték sorszáma:	11.	Védendő érték leírása:	1938-ban kiosztott történelmi településmag szerkezete
Megnevezése:	településmag szerkezete		
Javasolt védelem típusa:	Helyi védelemre tervezett		
Védelmi kategória:	E-1		
Védendő érték helyszínrajza:		Védendő érték címe: településmag	

+		
Védendő érték sorszáma:	Védendő érték leírása:	
12.	1938-ban kiosztott történelmi településmag	
Megnevezése:	Petőfi utcájának utcaképe	
javasolt védelem típusa:		
		Petőfi utcai kép
		Helyi védelemre tervezett
Védelmi kategória:		
E-2		
Védendő érték helyszínrajza:	Védendő érték helyrajzi száma:	
	85 és 86	

3.5. Egyéb településarculati ajánlás

- Célszerűnek mutatkozik a belterületen húzódó Selypes csatorna főtérhez közeleső igen kellemes látványú vízparti kanyarulatának becsatolása a település életébe az evező sportok megteremtésével, s emellett a főzés és kikapcsolódás helyszínévé is lehetne tenni, a főtérről indulóan odavezető sétánnyal.

- A Tikos-telepnek tervezett főutca, de később a közút-vasút csomópontra életbeléptetett korlátozások révén ettől megfosztott szerepét a József Attila utcának célszerű lenne visszaadni, hisz a vasút felszámolásra került. Ennek révén az egykor elképzelt, de ma még elzártsága révén "*csipkerózsika*" álmát alvó településrész egy igen izgalmas lehetőséget nyújthatna a jövőben Újtikosnak. A főtérre szándékozott, de végül a települést ma már átszelő országos közút belterületi szakaszának súlypontjába húzódott árusok számára indokolt lenne a végleges piaci hely megtalálása. Mivel a főtérre már nem mehet, hisz az funkciókkal telítetté vált, így akár ezen terület is számításba jöhetne.

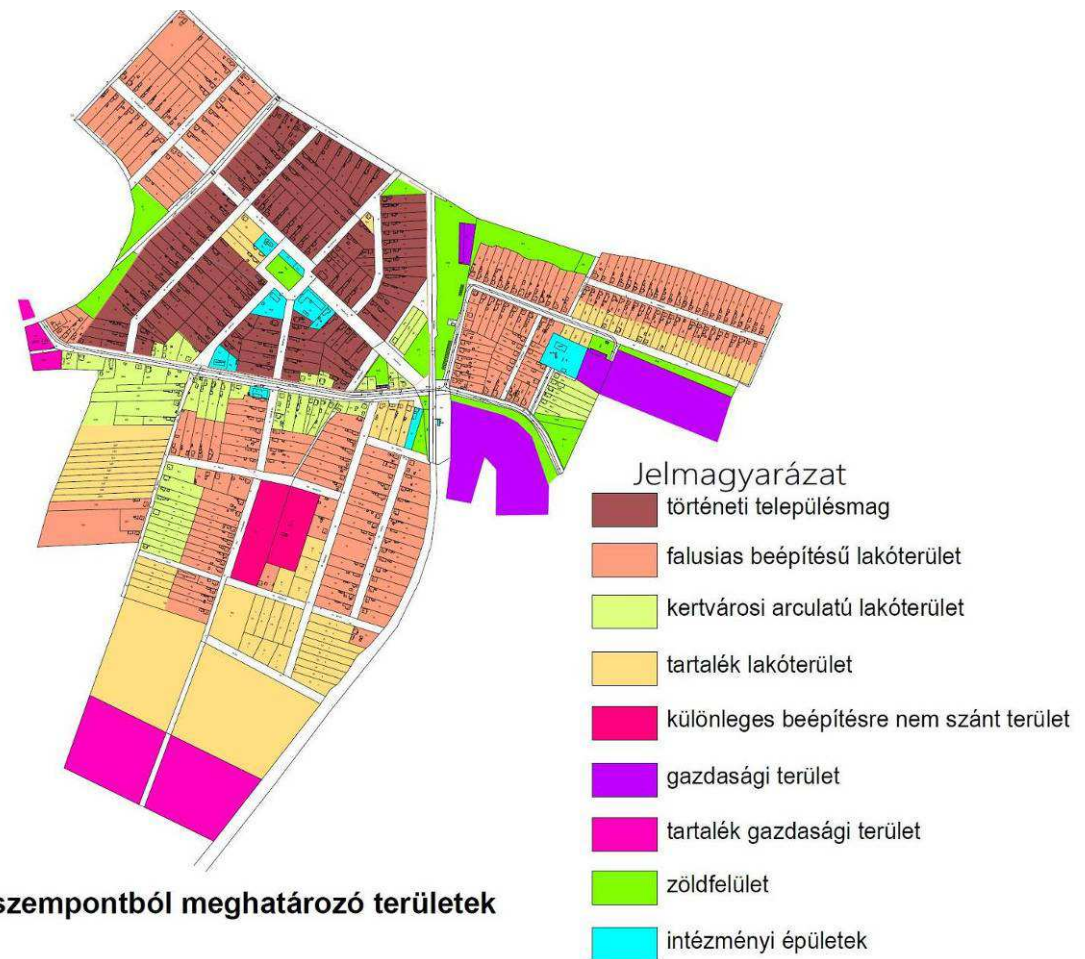

- Az Újtikos közigazgatási területét érintő régészeti lelőhelyekről kikerült leleteket tömör szakmai útmutatással kiegészített tablókon célszerű lenne egy majdani tájházban kiállítani.
- Jelen kézikönyvhöz történő levéltári anyaggyűjtés során kezdeményezetten előkészület alatt álló, a település múltjáról szakember által összeállítandó kiadványt javasolt valóban elkészíteni, és a 2018. évi "születési évforduló" emlékkiadvánnyá tenni.
- A település egészséges ivóvíz ellátásának történelmi alakulását bemutatóan az ásott kútból legalább egyet (*célszerűen esetleg a jövőbeni tájház udvarán*), a még meglévő gémeskutakat, illetve néhány arra alkalmas helyen lévő nyomós kutat célszerű a jövőben is megtartani.
- A köztéri oszlopokon lévő gólyafészkek helyi természeti értékvédelemre javasoltak, s további biztonságos fészkek kihelyezése szorgalmazandó.
- A helyi természeti értékek szakember útjani feldolgozásával, tablókon történő bemutatásával kerékpáros, lovas, netán gyalogos túravonalakat lenne célszerű kialakítani tanösvény formájában.
- Mivel a történelmi településmag szerkezete helyi védelem alá javasolt, így a hatályos rendezési tervben a szerkezetet sértő szabályozási elemeket hatálytalanítani indokolt.
- A Tikos-tanyához társultan elsőik között megépült és máig álló egykori csárda ma már bezárt épületének jövőbeni sorsára célszerű koncepcionális javaslatokat kidolgoztatni, s életet leheltetni belé.
- Szorgalmazandó a főteret és az önkormányzatot érintő légvezetékek földkábelesre történő átépítése, s a történelmi településmagban a jövőben a szerkezet védelmével társítottan légvezeték létesítését korlátozni indokolt.
- Az erkölcsi avulásnak indult két garázssor jövőbeni sorsáról elképzeléseket célszerű kimunkálni, s a településképhez illő javaslat szerinti beavatkozást végrehajtani.
- A temető körüli többszintes növénytelepítésre tájépítészeti koncepció kidolgozása-, és annak majdani megvalósítása indokolt.
- A még megmaradt, a központhoz közeleső valamely telepesi ház épületében javasolt tájházat létesíteni. A Debreceni Egyetem Műszaki Karával karöltve a diákokat bevonva, szakmai gyakorlat keretében javasolt lehetne az épületek felméréséről gondoskodni, s azokat a tájházban tablókon elhelyezve bemutatni, elbontódásuk esetén is jelet hagyva az utókornak. Egyeztetés kezdeményezése javasolt az egyetemmel.

4. Településképi szempontból meghatározó területek

A kézikönyvben - a településképi követelmények megalapozására - meg kell határozni a település meghatározó településképi jellemzőit, a településképi szempontból egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel. Az eltérő karakterű területek lehatárolásának célja az, hogy a településkép, arculati jellemzők szempontjából hasonló területeken hasonló viselkedésmódokat javasoljon a kézikönyv. A területek lehatárolása egyrészt a település történeti fejlődésének, morfológiájának vizsgálatából, másrészt a helyszíni vizsgálatok eredményeiből születtek.

településképi szempontból meghatározó területek

összeállító szerkesztette térképi ábra

4.1. Történelmi településmag

1938-ban kiosztott 116 lakótelek utcái és a templomoknak helyet adó főtér csillagszerkezetű településmag egységes rendező elvek szerint megtervezett és kivitelezett falusias lakóépületekkel beépített településrész, melynek lenyomata máig dominál. Az épületek ezen részen egy-két kivételtől eltekintve földszintesek, hosszanti alaprajzi elrendezésű, s 5 m előkert elhagyásával hátrahúzottan egységesen oldalhatáron álló falusias beépítésűek. A főtér körüli és a József Attila utcai épületek kivételével - *ahol az utcával párhuzamos gerinc a jellemző* - az épületeket többnyire még az utcára merőleges gerincű oromzatos kontyolt nyeregtetősek, melyek között - *nem dominánsan, hanem simultan* - sátoztetős, négyzetes alaprajzú házak is fellelhetők.

4.2. Falusias beépítésű terület

A település történetileg kialakult településmagján túli, az 50-es, 60-as és a 70-es évek elején beépített településrészek még szintén falusias jellegűek, melyek jellemzően a község ÉK-i irányú bővülése révén kialakult Vajda János, Váci, Hunyadi és Szabadság utcák tömbje, illetve délfelé megvalósult terjeszkedéssel kialakult Vasút, Ady és Kossuth utcák beépítései. A telekalakulatai hasonlatosak a településmagiakéhoz, beépítési módjuk is oldalhatáron álló, előkertes.

Az itteni telkek a Tikos-telep kiosztása előtti Tikos-tanyai cselédség bérelt gazdasági kertjei voltak. Az 50-es években ideépült épületek földszintesek, utcára merőleges oromzatos kontyolt nyeregtetőjűek, majd ezek mellé, közéjük simultan később sátoztetős, néhol a hosszanti elrendezésű alaprajzot megtartó, de már utcára merőleges gerincű oromfalas házak is épültek.

4.3. Kertvárosi jellegű épületekkel beépített terület

A települést átszelő országos közút belterületi szakasza menti, azaz a Fő utca kétoldali ingatlanok képezte terület, és a legutolsó utcanyitású Béke utcai telkek által kirajzolt településrész, valamint a Polgármesteri Hivatalhoz vezető rövidke Arany János utca jellemzően (*kiseb kivételekkel*) a 80-as, 90-es években kertvárosi jellegű épületekkel beépített. A családi házak többnyire tetőtérbeépítésesek (*vagy tetőtéri loggiájuk révén annak mutatózó*), gyakran emeletesek.

4.4. Gazdasági területek

A település gazdasági területeit elsősorban állattartó funkciójú területek alkotják, de e mellett kisebb vagy nagyobb vállalkozások (*betonüzem*), illetve egyéb településgazdálkodási területek is ide sorolhatóak.

A területek jellemzője a gazdasági racionalitásból adódó területhasználat, mely sokszor heterogén és építészetileg esetenként alacsony igényű épületállománnyal is párosul

4.5. Egyéb különleges és beépítésre nem szánt területek

Az egyéb különleges és beépítésre nem szánt területek a településen az alábbiakat foglalják magukba:

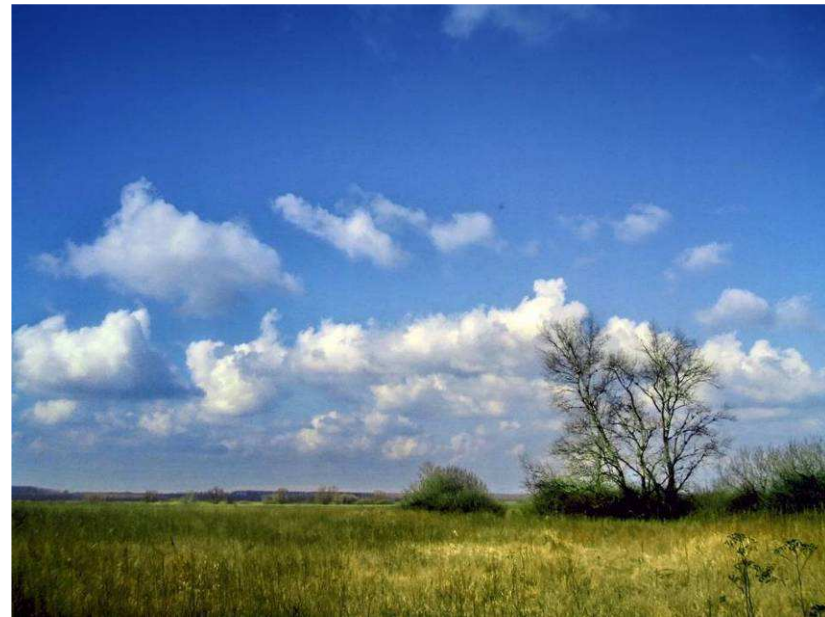
- temető
- sportpálya
- főtéri rendezvénytér és egyéb belterületi zöldfelületek.
-

Mint sajátos karakterüket hordozó nagy területet elfoglaló teresedéseken, elsősorban a zöldfelületek túlsúlya dominál. Ezeken a területeken az eltérő speciális használatból adódóan egységes jellemzők nem állapíthatók meg, de gondos építészeti megformálással, környezetalakítással kialakított ravatalozó, illetve színpadi és kiszolgáló épületeikkel és épített környezeti elemeikkel a különleges területek rendezett, kedvező képét segítik elő.

4.6. Egyéb, jellemzően külterületi beépítésre nem szánt területek

Újtkos beépített és beépítésre szánt területeit a település külterületei övezik. A domborzati viszonyok és a környezet természeti adottságai (*vízfolyások, jellemző felszínborítás*), határozzák meg az egyes külterületi területek tájhasználatának jellemzőit. Erdő területek (*természetes vagy telepített*), szántóföldek, gyepek és legelők területei mellett természetes vizes élőhelyek is megtalálhatóak a külterületen. E területek meghatározója a mezőgazdasági tevékenység, melyhez kapcsolódóan egy-egy gazdálkodáshoz kapcsolódó építmény is megjelenik. A mezőgazdasági épületek központosított üzemi területeken épültek meg, s a jövőben is ezeken várható ilyen irányú fejlesztés.

Pázmándi Sándor fotói

5. Ajánlások, környezetalakítási útmutató

Újtitkos község Településképi Arculati Kézikönyvének egyik legfontosabb feladata, hogy olyan módon formálja a település arculatát és a településen építkezni kívánók látásmódját, hogy nem egységes elvek mentén rögzíti az építési szabályokat, hanem jó példák segítségével igyekszik a település lakóinak a település környezetalakítási hagyományaihoz illeszkedést javasolni.

A Településképi Arculati Kézikönyv ajánlásait nem kell és nem is lehet kötelező érvényű előírásként értelmezni.

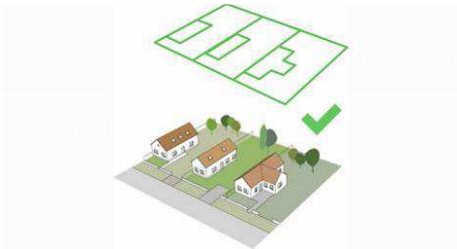
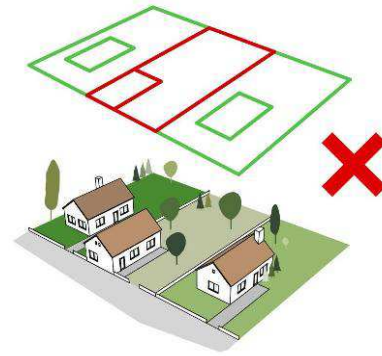
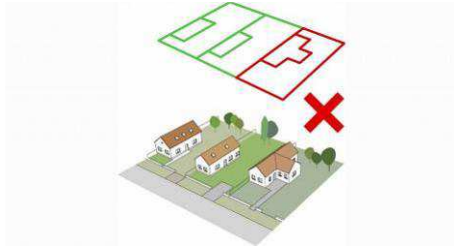
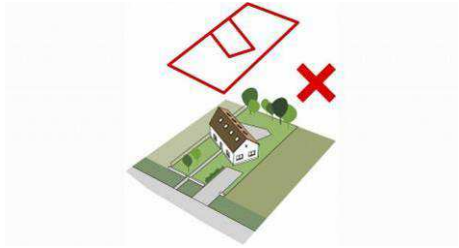
5.1. Történeti településmagra vonatkozó ajánlások

5.1.1. Az épületek telepítése

Oldalhatáron álló, egyszerű, utcára merőleges tömegforma alkalmazása ajánlott, a történeti településmagban kialakult előkert méret tartásával. Az itteni egytraktusos házakat az utca vonalától hátrahúzza egy keresztszárnyal célszerű igény esetén fejleszteni anélkül, hogy az utcakép érdemben megváltozna.

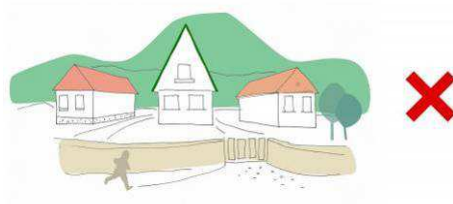
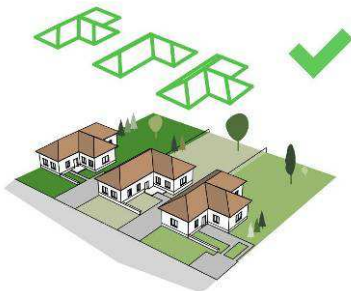
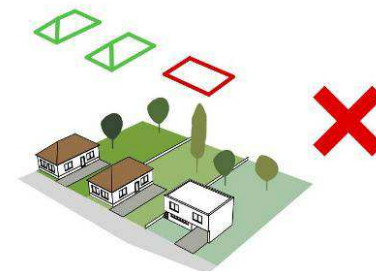
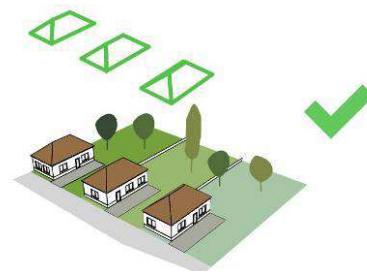
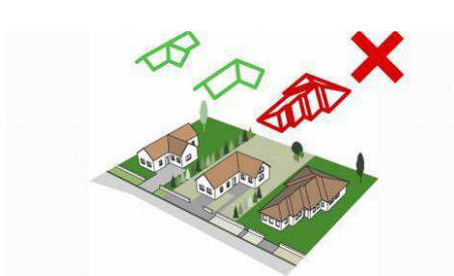
Újonnan építendő, utcára merőleges gerincű házaknál a legfontosabb szempont, hogy az épület szélessége túlságosan ne haladja meg a régi épületekre jellemző kb. 6 m-t, ajánlott a maximum 8 m, vagy az alatti méret megválasztása. Természetesen a hátrahúzott keresztszárny jó megoldásnak minősül itt is.

A településmagban és a falusias beépítési más településrészekben a lakóépületek magassága közel azonos, ezért a meglévő lakások közé épülő új házaknak ezt követő magassággal célszerű épülniük, illeszkedve a környezetükben lévő épületekhez. A falusi épületek általában szolid méretűek, így a túl magas épületek ezek mellett harsányan hatnának, nem illeszkednek a hagyományos utcaképbe. Az új vagy az átépítésre kerülő házak magasságának tervezésekor fontos szempont lehetne, ha az új formák megtalálnák helyüket az egységes faluképben, illeszkednének a környezetükhöz és követnék a tradicionális építészeti hagyományokat. A történelmi településrészen építéskor vagy meglévő épület átalakításakor figyelemmel célszerű lenni az értékes településképp, és a védendő helyi építészeti karakter óvására. A hagyományos, keskeny alaprajzi elrendezés biztosítja a kis magasságot, az egyszerű nyeregtetős kialakítást. A nagy ház széles alaprajzzal és oromfalakkal „*túlsúlyos*” lenne a környezetében, ennek elkerülésére megoldás lehet a hátsókert vagy az oldalkert irányába bővített épület. Az oldalhatáron elhelyezett lakás tömör hátsó homlokzata véd a széltől és biztosítja a védett napos udvart és a közvetlen kertkapcsolatot. Az ablakok árnyékolására zsalugáterek felhelyezése javasolt.

5.1.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

Egyszerű, kontyolt (lehetőleg oromzatos konty) tetőforma alkalmazása ajánlott, mely figyelembe veszi az utcaképet és a szomszédos hasonló nyeregtetős házak karakterét is.

5.1.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

A jellemző épületmagasság, és hagyományos tetőformát követő tetőhajlásszög alkalmazása ajánlott, mely az egész településen közel azonos. Sem a túl alacsony, sem a túl magas tetőhajlásszögek nem illeszkednek a település meglévő képébe.

5.2. A falusias beépítésű területekre vonatkozó ajánlások

5.2.1. Az épületek telepítése

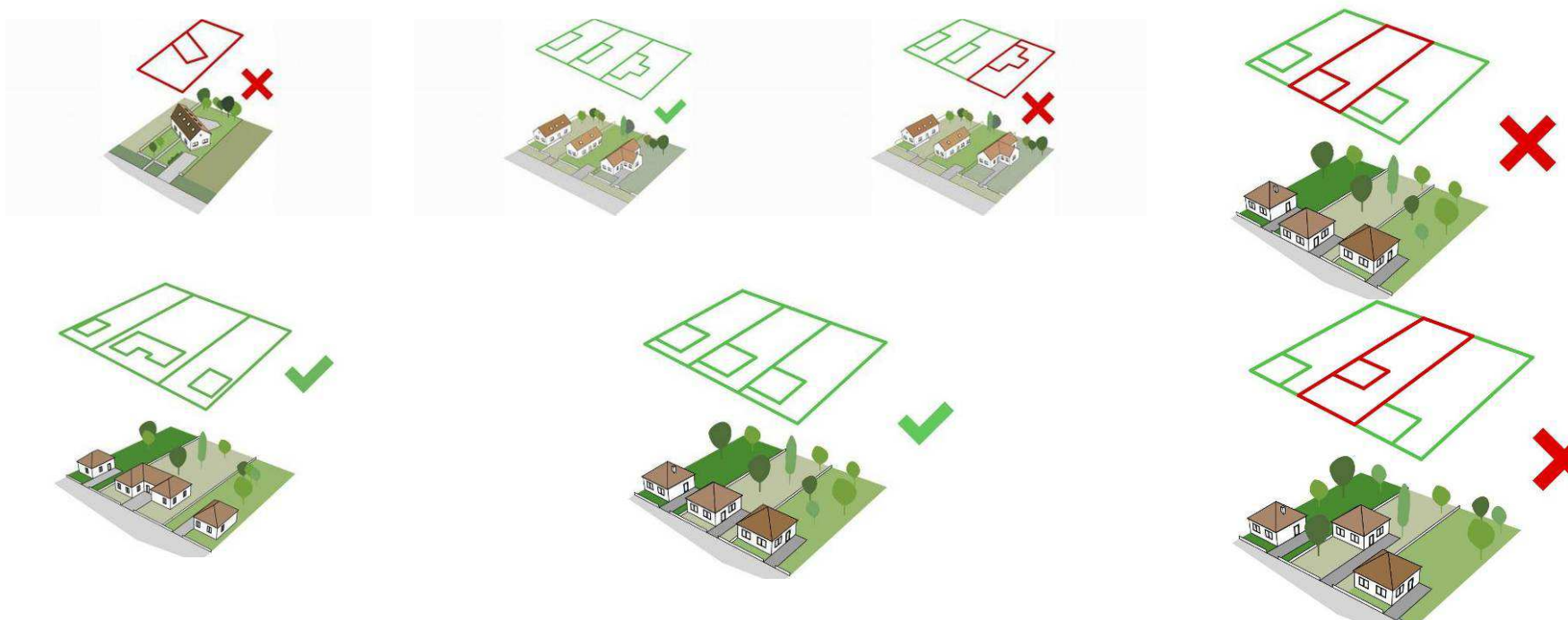
E településrész hagyományos utcaképébe nem a sátozott házak, vagy az utcával párhuzamos gerincű tetőtérbeépítéses házak, hanem az utcafrontra merőleges gerinccel épült, s a hagyományosnál közel kétszer szélesebb és jelentősen magasabb házak jelentik a legerősebb beavatkozást. Az ilyen típusú házak építését éppen ezért szerencsés lenne elkerülni.

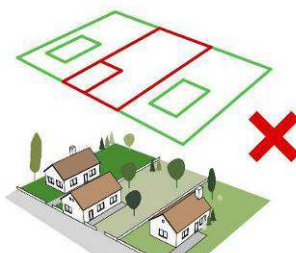
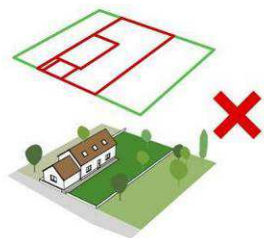
Oldalhatáron álló, egyszerű tömegforma alkalmazása ajánlott, a területen kialakult előkerti méret tartásával.

A tetőforma kialakításánál nem javasoltak a bonyolult, tagolt tetők, a túlhangsúlyozott formák, az aránytalan ormfalak, az összetett tetősíkok, az alpesi és a manzárd tetőformák, illetve a homlokzatzból kinyúló előtetők alkalmazása sem.

Újtikosan a családi házak tetőhajlásszöge közel azonos, kb. 40 ° körüli (*ettől magasabbat csak egy esetben látni, míg 30° alattival sem lehet találkozni*). Ezen hajlásszögű tetőkre jól illeszkedik a hagyományos tetőfedő anyag, az égetet cserép (*a kialakult hagyományos tetőhajlásszög nemcsak formailag és településképileg kedvező, hanem az egyre inkább elterjedő megújuló energiát termelő napelemek és kollektorok elhelyezéséhez is jól hasznosítható*). Az újonnan épülő házaknál a kontyolt tetőforma alkalmazása továbbra is ajánlott, s a tetőfedő anyagok közül elsősorban a cserépfedés javasolható.

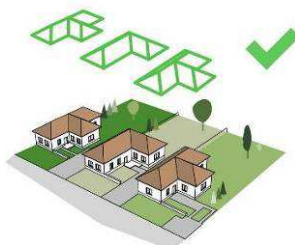
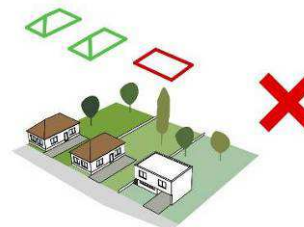
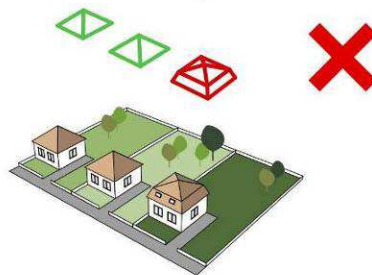
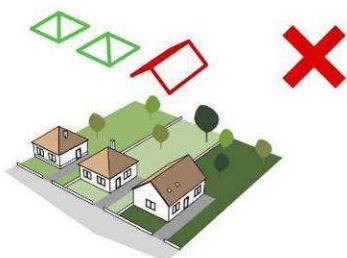
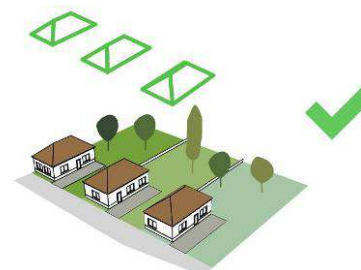
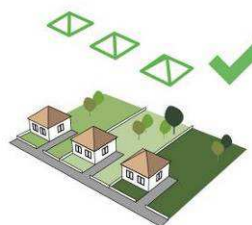
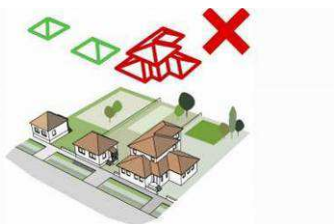
Az első telepési házaknál az ablakok külső árnyékolására spalettát alkalmaztak. A spaletta talán ma már nem lenne közkedvelt, de zsalugáter felhelyezése - *az árnyékolás megoldásán túl* - kiváló homlokzati díszítő elemként hasznosulhatna az itteni házakon is.

5.2.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

Egyszerű, lehetőleg kontyolt tetőforma alkalmazása ajánlott, mely figyelembe veszi az utcaképet és a szomszédos hasonló nyeregtetős házak karakterét is.

5.2.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

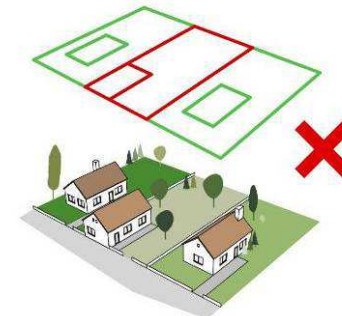
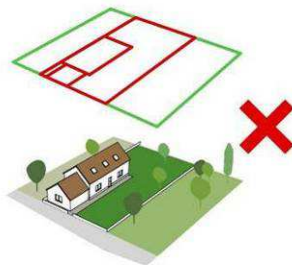
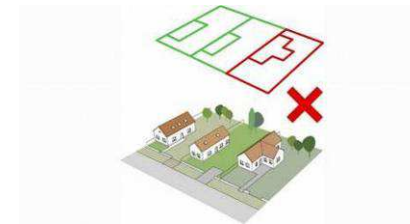
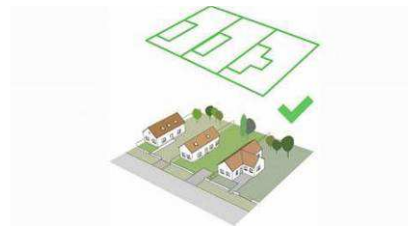
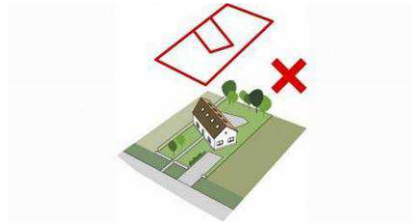
A jellemző épületmagasság, és hagyományos tetőformát követő tetőhajlásszög alkalmazása ajánlott, mely az egész településen közel azonos. Sem a túl alacsony, sem a túl magas tetőhajlásszögek nem illeszkednek a település meglévő képébe.

5.3. Kertvárosi jellegű épületekkel beépített területekre vonatkozó ajánlások

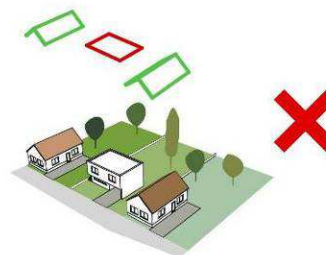
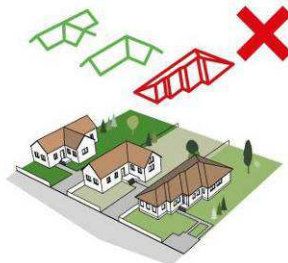
5.3.1. Az épületek telepítése

Oldalhatáron álló, egyszerű tömegforma alkalmazása ajánlott, a területen kialakult előkert méret tartásával.

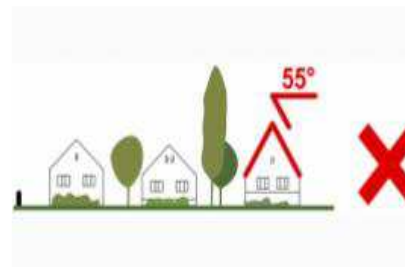
5.3.2. A területen jellemzőtől eltérő tetőforma alkalmazása

Egyszerű tetőforma alkalmazása ajánlott, mely figyelembe veszi az utcaképet és a szomszédos nyeregtető formáját, karakterét is.

5.3.3. Az épület magassága és a tető hajlásszöge

A jellemző épületmagasság, és hagyományos tetőformát követő tetőhajlásszög alkalmazása ajánlott. Sem a túl alacsony, sem a túl magas tetőhajlásszögek nem illeszkednek a település meglévő képébe.

5.4. Kerítésekre vonatkozó ajánlás

Az arculatot az épületek mellett a kerítések is nagyban formálják. Az újtkosi kerítések anyagukban, színezésükben és kialakításukban egységes képet alkotnak, harmonizálnak az épületekkel. Ezen hagyomány folytatása javasolt.

Az utcai kerítések fontos szerepet töltenek be, mivel jelzik a magánterületek és közterületek határát. Újtkoson „kerítésmentes” utcakép nem létezik. Éppen emiatt – az épületek és az élő elemek látványa mellett - kiemelt figyelmet kell fordítani esztétikájukra. Ebben talán a legfontosabb rendező elv az egységes összképre való törekvés. Ez elsősorban azt jelenti, hogy a kerítés – *magassága, formája, áttörtsége, osztásának ritmusa, anyaga, színe* – illeszkedjen a településen történelmileg kialakult hagyományokhoz, és nem melleleg a mögötte vagy mellette lévő épülethez.

Általánosságban elmondható, hogy minden településnek megvan a jellemzően kialakult kerítés anyaga és formája. Ez Újtkos esetében a kifestetten mintázott és díszes fejezetű betonoszlopos, beton lábazati elemes volt a legutóbbi időkig is. Ezeket bátran lehetne továbbra is használni mind a történelmi településrészen, mind az új beépítésűeknél.

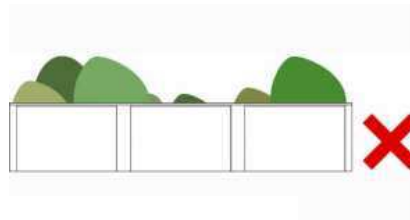
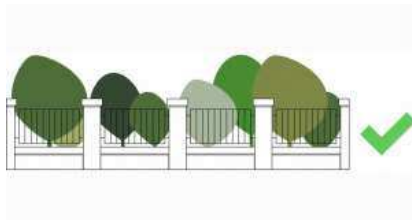

A kapuk –*funkcionális szempontból* – még talán fontosabbak, mint a kerítések, mivel ezek a megérkezés, a vendégfogadás első élményét adják. Ezért legyenek hangsúlyosak, de nem hivalkodóak. Céljukat tekintve két típusuk van: személy- és gépkocsi bejáratok. Ezek létesülhetnek együtt vagy külön-külön, de a lényeg a jó arányok megtalálása.

A jó arány nemcsak a felületek és a hosszanti osztások esztétikus ritmikusságának megtalálását jelenti, hanem a túldíszítettség és a túlzott puritánság közötti középutat is.

A kerítések és kapuk kialakításakor – az egységes és jellemző településkép megőrzése vagy visszaállítása érdekében – az alábbi elvek javasoltak:

1. Tömör kerítésnek nem volt hagyománya Újtkoson, emberibb az átlátást biztosító, de célszerűen legalább részben áttört legyen,
2. A kapukat kétoldalt jelezni célszerű egy-egy – *látványban kiemelt* – vaskosabb oszloppal, mint tették az elődök is, mely által a bejárat helyének jelentősége is kiemelkedik.
3. Célszerű elkerülni a műanyagok, nádszövetek, hullám- vagy trapézlemezek, fémipari hulladéklemek, betonvasak, többféle vagy harsogó színek alkalmazását,
4. Ha műszakilag szükséges, a fedkövek szakszerű vízorros kialakítására kiemelten figyelni érdemes.
5. Ha a kerítés átláthatósága valamilyen okból zavaró, a belátás akadályozására inkább növényzet telepítése történjen, mint tömör kerítés alkalmazása, s ilyen esetben ügyelni kell arra is, hogy a járdán való haladást ne akadályozzák.

5.5. Egyéb - jellemzően külterületi - beépítésre nem szánt területekre irányuló ajánlások

A település teljes külterületén – bár védettség alatt nem állnak - a **táj karakterének**, jelenlegi jellemzőinek **megőrzésére** (pl. látványvédelem) **kiemelt figyelmet kell fordítani**. A meglévő természetes és művi tájértékkel bíró elemeket, a táj hagyományos használatához illeszkedően kell lehetőség szerint, megőrizni. Az értékek megőrzése érdekében a beépítésre kijelölt területeken a hagyományok figyelembevételével, a táj karakteréhez illeszkedő, kellő körültekintéssel megtervezett épületek elhelyezése javasolt. A külterületen meglévő gazdasági épületek az egykori majorokban találhatóak, amik telekhatár mentén többszintes növényzettel történő letakarása javasolt tájba illő fákkal és cserjékkel.

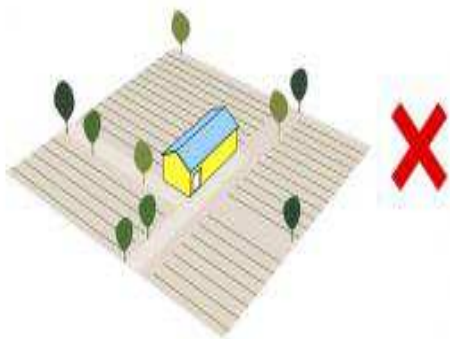
E területeken az újtikosi tájképi értékekhez való igazodás érdekében az építmények megjelenésére az alábbiak az ajánlások:

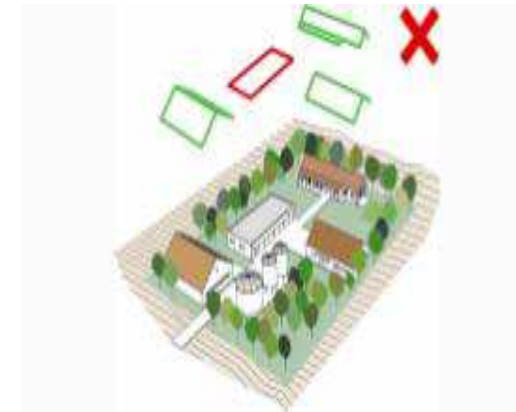
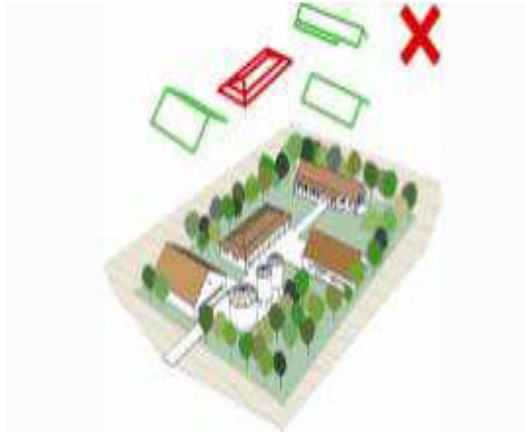
- hagyományos építőanyagok, így például a nád vagy helyette az égetett agyagú cserépfedés,
- alacsony, hosszan elterülő épület, lépték és arány helyes megválasztásával,
- fehér fal.

Javasolt, hogy továbbra is csak a majorszerű ingatlanokon épüljenek mezőgazdasági építmények, a mezőgazdasági területeken elszórta megjelenő épületek megjelenése nem lenne szerencsés, de vélhetően gazdaságos sem, hisz az áram és vízellátás, illetve az utak kiépítése fajlagosan olcsóbb a csoportos megvalósításoknál.

Az épületek homlokzati képében a fehér, vagy (a tájban hagyományosan alkalmazott világos színű) homlokzati megjelenés javasolt. Tájidegen színezést (pl. kék, élénkpiros, stb.) célszerű elkerülni. Az épületeket továbbra is magas tetővel kell kialakítani.

- A látványvédelem (kilátás, rálátás) szempontjait mind a tervezés, mind pedig a megvalósítás során kiemelten kell érvényesíteni.
- A magas építmények esetében az épület falazata, tetőzete nem készüljön tükröződő felülettel.
- Az egyszerű, nyeregtetős épületek illeszkednek a hagyományos újtikosi táj képébe, míg az eltérő hajlásszögű összetett tetőfelületek (pl. mansardtető), a lapos tető, idegenül hatnának. A tájtól idegen az élénk színűre festett homlokzatú épület, az élénk színek alkalmazása, a hagyományos eltérő színű tetőfedő anyagok használata.

5.6. Ajtókra, ablakokra vonatkozó ajánlás

A lakóépületek használhatóságának és komfortjának egyik alapvető meghatározó eleme azok a nyílászárók, melyek a külső és belső tér között, biztosítják az átláthatóságot és az átjárhatóságot. Miközben a hagyományos lakóépületek esetében mind a technológiai, mind az anyagi lehetőségek figyelembevételére miatt az ablakok, ajtók mérete a lehető legminimálisabbra szorítkozott, a mai komfortigényeknek megfelelően ezeket igyekszünk a lehető legnagyobbra kialakítani.

Ugyanakkor a nyílászárók egy épület karakterét, megjelenését is alapvetően befolyásolják. A hagyományos zártabb épületek kisebb ablakaikkal az utcaképek karakterét is meghatározzák, a „*falusias történeti településmag*” területén az utca felé látványában kedvezőbb a kisebb ablakok kialakítása, míg az egyéb területek esetében ez oldódhat, nagyobb nyílászárók akár az utcai előkert felé is fordulhatnak.

Fontosak az ablakoknál a jó arány megválasztása, az igényes anyaghasználat és az árnyékolás esztétikus megoldása. Nincs hagyománya az osztás nélküli nagyméretű nyílászáróknak, s az új épületeknél sem bukkan fel, így ez a gyakorlat tartása javasolt továbbra is.

Szerencsés, ha a nyílászáró színe az alkalmazott anyagai a homlokzati falfelület színéhez alkalmazkodik és illeszkedik a környezetéhez, a kerítéshez és az épületek színéhez.

A külső tokos redőnyök alkalmazása helyett kedvezőbb a takart belső tok vagy a zsalugáter, netán a spaletta kialakítása.

5.7. Épületek felújítására irányuló ajánlások

A településmagi telepesi házakat - *megfelelő műszaki állapot esetén* - érdemes megmenteni akár részben, akár egészbeni további hasznosításukkal, így a mai megnövekedett igények teljesülésének biztosításához felújításukon túl indokolt lehet bővíteni, esetlegesen tetőterét beépíteni is. Szerencsés lenne, ha minél tovább lehetne használni ezeket az épületeket, sőt ha minél többjük - *építészeti értéként* - akár megóvhatóakká is válhatnának a következő generáció számára is.

5.8. Telekhasználatra, tömegalakításra vonatkozó ajánlások

Az oldalhatáron álló „hosszúházas” beépítés a mezőgazdasági eredetű települések legősibb telekhasználati rendje. Az egyes helységek sorolásában nem csak a bővíthetőség racionális elve, hanem a magyar gondolkodásra egyébként is jellemző egyszerűség, az egymás mellé rendelés logikája is kifejezésre jut. Az elrendezés nagymértékben alkalmazkodik az újtikosi sík mezőgazdasági terület klímájához, így az épületek egyetlen, a telek udvarára néző homlokzata lehetőleg mindig délre néz. Érdemes tanulmányozni az egykori Tikos-telep telekosztási rendszerét, mert urbanisztikailag akár országos példaként is szolgálhatna, tankönyvekbe illően tökéletes a megoldása.

A ház és a kert kapcsolatát erősíti a tornác alkalmazása, ami a fokozatos bővítés szükségletének kielégítését is segítheti alkalmasint.

5.9. Homlokzatképzésre, anyaghasználatra irányuló ajánlás

A hagyományos újtikosi települési karakter sajátossága az egyszerű tömegformálás (*utcára merőleges vagy utcával párhuzamos gerincű tető, egyes esetekben "L" alakú beépítéssel*), melynek eredményeképpen a homlokzatok egyszerű arányossága adja az épületek karakterét, apró változatosságai pedig meghatározzák az utcában betöltött helyét. Ezt az egyszerűségekre való törekvést a mai építkezéseken is figyelembe lehetne venni.

Az egyszerű tömegformálást helyi hagyományokra támaszkodó anyaghasználat egészíthet ki. Vakolt felületek, piros cserép héjazatok, melyeket egy-egy jól megválasztott, igényes anyaghasználatú részlet (*párkány, ablakkeretezés, tetőcsatlakozás, esővíz-elvezetés*) egészíthet ki, amik szinte a ház díszeként is funkcionálnak.

Az első telepesi házak színei fehérek, de később is általában visszafogottak voltak, jellemzően földszínek kerültek alkalmazásra. A korábbi, jellemzően mezőgazdasági területhasználat a puritán és célszerű anyaghasználatot részesítette előnyben a túldíszítettség helyett, mely az épületek színezésében is megjelent. Az újtikosi településkép nyugodt tisztasága így jellemzően egyszerű, visszafogott színekkel operál, melyre bármilyen épített környezeti elem létrehozásakor ma is törekedni célszerű.

Még az egyszerű homlokzatoknak is díszei lehetnek a tagozatképzések, ablakkeretezések. Ezen néhány centis plasztikus felületeken az árnyékhatás a napszak különböző időpontjaiban mindig más és más, érdekes játékot képes adni a felületeknek.

5.10. Tornácokra irányuló ajánlás

A hagyományos újtikosi építészetben is megjelent a tornác (*vagy gádor, vagy ambitus*), melynek hasznossága sok szempontból is megkérdőjelezhetetlen. Ez az oszlopokkal alátámasztott fedett átmeneti helyiség, eredetileg közlekedési, emberi tartózkodási, raktározási céllal jött létre, illetve a ház bővíthetőségét is lehetővé tette. Sokrétű használhatósága révén, a jövőben is hasznos lehetne ezek alkalmazása. A telepesi házak egy része is így épült anno, s inkább az gondolkodtató el, hogy miért nem mindegyik épületnél. Ahol épült tornác, ott díszítetten készítették, hasonlóan, de sohasem azonosan, így nem is található két egyforma tornácos ház Újtikoson. A településen a tornácok kizárólag faoszlopokkal alátámasztottak, de ehhez a jövőben nem kötelező "kőbevésetten" alkalmazkodni, bár kedves megnyilvánulása lenne az új épületeknek is..

A mai épületfelújítások, netán új otthon tervezése során a tornác az épület közlekedésének lelke tudna továbbra is maradni, miközben a déli oldal felől árnyékot biztosíthat a mögötte sorolódó lakóhelyiségeknek. Bármilyen felújítás, építés során érdemes alkalmazni, akár szélsőséges esetben annak beüvegezésével is. A tornác használatával és a megtartásával létre tud jönni a lakóépület és az udvar funkcionális egysége, azok egymás kiegészítésévé és folytatásává tudnak válni.

5. 11. Kertekre irányuló általános ajánlások

Nemcsak az épület, hanem a kert is az épített környezet része, az élettelen elemek élettel való megtöltésének biztosítója.

Telek és épület: egymás nélkül elképzelhetetlenek, ezért nagyon fontos a telek és az épület jó viszonyának, az optimális építési helynek a megtalálása. Ehhez nagyon fontos feladat az épületrészek és a kertrészek tájolásának és egymáshoz való viszonyának, vagy egymástól való függetlenségének a meghatározása.

Épület és kert: csak egymással harmonikus egységben képesek működni, ezért illeszkedniük kell egymáshoz.

A kert maga: nemcsak a lakóházzal, hanem saját magával is összhangban kell lennie, mert csak így tudja feladatát tökéletesen ellátni. Növényzetének, mint élő alkotórészeinek és berendezési tárgyainak, mint élettelen alkotórészeinek is illenie kell egymáshoz. Ahogyan az épületet, úgy a kertet is meg kell tervezni (*ha nem is feltétlenül szakembernek, de legalább mindenki magának*), mert ahogyan a ház a zárt térben, úgy a kert a szabad térben lévő kellemes tartózkodásunk színhelyévé kell, hogy váljon.

Az építési szabályozás csoportosítja a kerteket:

**elő-,
oldal-,
és hátsókertre.**

Az előkert jellemzően a díszkert helye. A közterületekről, az idegenek számára ez a legláthatóbb része kertünknek, ezért legyen kiemelkedő díszértéke, de intimebb teret igénylő funkciót – *mint pl. pihenőkert* - ne helyezünk ide. Miután ez a kertrész „**kifelé mutat**”, ezért a településképet – saját kertünkben - leginkább ez befolyásolja, ezért ez legyen a leglátványosabb és a legigényesebben fenntartott területe telkünknek.

Az oldalkert a valóságban az elő- és a hátsókert „**között**” helyezkedik el. Az Újtikosra jellemző oldalhatáron álló beépítésnél a teleknek csak az egyik oldalán alakul ki. Ha az oldalkert gazdasági udvarként szolgál, akkor leginkább közlekedési és raktározási célú, a lakóépületek hátsó szárnyainak és a hátsókert megközelítésének, a gépkocsi parkolásnak a színhelye. De szükség esetén lehet itt jó helye akár a játszókertnek, akár a pihenőkertnek is.

A **hátsókert** jellemzően a haszonkert elhelyezésére szolgál. De helyet kaphat itt is a pihenőkert, játszókert, és különösen valamilyen sportcélú használat, ha már a gazdasági funkciójára nincs igény. Ez telek „**befelé mutató**”, intimebb része, közterületről rendszerint nem is látszik. Ennek ellenére azért szomszédokra tekintettel e hátsó kertészen is figyelni kell arra, hogy zavaró látványt nyújtó építmények (pl. *trágyadomb*) ne legyenek itt sem, vagy legalábbis ne legyenek láthatók.

A növények helyének és méretének meghatározásakor mindenképpen figyelembe kell venni

- mind a lakóépület nyílászáróinak (*ablakok, ajtók*) helyét,
- mind a kertrészek és az azokat összekötő kerti utak nyomvonalát.

Azok ne sötétítsék el a szobákat, vagy ne álljanak útjában az optimális közlekedésnek. Ha netán egy nagyon szép és egészséges fa meghatározó eleme a kertnek, úgy akár magát a házat is igazíthatjuk tervezéskor hozzá, hisz ezek sokat jelenthetnek a kertünk azonnali látványában és használatában, míg a frissen telepített növények csak sok év múlva érik el az elvárásnak is megfelelő méretet.

A kerthez illeszkednie kell a szabadtéri berendezési tárgyakkal is. Ezért ezen tárgyak beszerzésénél és elhelyezésénél figyelembe célszerű venni:

- színüket,
- anyagukat,
- formájukat,
- méretüket.

A **burkolatok** típusának/típusainak eldöntésénél a következőket javasolt mérlegelni:

- a szilárd burkolat nagyobb teherbírású, de nehezebben bontható, felújítható, vízelvezetése problémásabb,
- az ömlesztett burkolat jellemzően kisebb teherbírású, de könnyebben bontható és visszaépíthető, részben vízáteresztő is,
- a gyephezagos burkolatok csak kisebb forgalomnál használhatók, mert különben a gyep kikopik,
- a kiselemes (*beton*) térkövek megfelelően tömörített ömlesztett aljazaton is nagy teherbírásúak, ugyanakkor könnyen bonthatók és helyreállíthatók,
- a faburkolat nagyon hangulatos, de fenntartásigényes és gyorsan tönkremegy.

A **kerti építmények** (*pergola, nyári konyha, kemence, szerszámtároló, kút stb.*) elhelyezésénél vegyük figyelembe, hogy azok látványa inkább zavaró vagy éppen hangulati eleme kertünknek és ennek ismeretében helyezzük azokat közel a hozzájuk kapcsolódó kert- vagy házrészekhez.

A **padok, asztalok, székek** lehetőleg egy típusúak legyenek és praktikusabbak, ha nem helyhez kötöttek, hanem oda tudjuk őket mozgatni, ahol éppen a legnagyobb szükség van rájuk.

A **szegélyezések** növelik a kert rendezettségének érzetét. Legalább az ömlesztett anyagok elválasztására (*pl. kavicsburkolat és gyepek közé stb.*) mindenképpen helyezzünk ilyeneket.

Kertekbe ajánlott növényfajok:

Fák:

Ajánlott fajaik az utcák, illetve közterek, közparkok, közkertek leírásánál találhatóak meg, mert a házi kertben majdnem csak az azt használók igénye kell, hogy meghatározza, milyen fajt/fajtát ültessenek.

Cserjék:

Hydrangea macrophylla

Hibiscus syriacus

Syringa vulgaris közönséges

Viburnum opulus 'Roseum'

hortenzia

mályvacserje

orgona

labdarózsa

Amygdalus triloba 'Multiplex'

Lavandula angustifolia

Rosmarinus officinalis

Rosa sp.

szilvarózsa

levendula

rozsmaring

rózsák

5.12. Utcaképi ajánlás

Az épületek kihatásában mindenekelőtt figyelembe kell venni a környező épületekkel való lehetséges kapcsolatot. A történelmi településmag hagyományörző beépítést tükröző utcában - *az alapvető szabályokon túl* - úgy célszerű elhelyezni a majdani lakóépületet, ahogy azt a szomszéd is tette, illeszkedni érdemes hozzá. Ezzel a szomszéd telekhasználatát is segítjük, de a sorolás révén a saját telket is hatékonyabban lehet kihasználni, nem utolsósorban egy egységesebb, kiegyensúlyozottabb utcakép megtartására, formálására nyílik így mód.

A kertvárosi jellegű beépítéses utcákban törekedni érdemes a szomszédos épületek által felvett formához illeszkedést, nyugtatva ezzel az utcaképet, elkerülve ezzel egy újabb változatra törekvést, további zavaró elemek megjelenését.

a) Tikos-telepi utcák (*településmag*)

Az első telepesi házak egykori beépítési formájának racionalitását igazolja, hogy máig az új házak is a hosszanti formájú telkek oldalhatárára kerülnek, holott a 18 m-nél szélesebb telkek esetében (*és kivétel nélkül szinte mind az*) mód nyílna szabadon álló elhelyezésre is. Ez a mód biztosítja a szomszédtól vizuálisan takart udvart. Újtikos első utcáin, főleg a Petőfi utcában még régről sorjázó keskeny hosszanti palóc jellegű házak igen emberi léptéke, a ma már hazánkban szélesnek számító 24-28 m telekszélességek, a házkörüli kertek gondozottsága, növényi díszítése a település talán legértékesebb épített örökségi hangulatát nyújtják. Szakmai álláspontok ütköznek átmentésük terén. Van, ki ellenezne itt minden beavatkozást, mentené az épületeket is. Mások a modernizáció tudomásulvétele mellett kardoskodnak, hisz a mai kor elvárása a sokkal szeparáltabb helyiségcsoport szervezés, azok minél optimálisabb tájolására törekvés, ami a régi házak 6 m szélességében már nem megoldható. az utcakép, sőt az udvarkép felborulása nélküli, s a mai korszerű alaprajzú épületek tervezése hidalhatná át az ellentéteket. Az egykori Tikos-telep védelemre érdemes csillagszerkezetén belül, a régi palóc karakterű házak közé szintén földszintes, magasságában közelítő, utcára merőleges gerinccel köszönő, s csak bentebb teresedő alaprajzú, ha lehetőleg oromzatos kontyolt tetejű házakkal róhatnánk le alázatunkat a tetszetős környezetnek. A korszerű lakásforma nem kötelezően jelent új házformát is. Emeletes, térdfallal épülő tetőteres házaknak bőven ad helyet Újtikos község e védett településszerkezetű részén kívüli más lakótömbje is.

b) kertvárosi arculatot felvett utcák

Az elmúlt 30 - 40 év során a Fő- a Béke és az Arany János utcákban meghonosodott kertvárosi arculatot el kell fogadni, ezen településrészekben a jövőben ehhez kell az utcaképi elvárásokat igazítani.

5.13. Közterületekre , utcákra, terekre és a temetőre irányuló ajánlás

a) általános ajánlások

A közterületek esztétikája különösen fontos Újtikos számára, mert egyrészt itt lakók közvetlen környezetét adja, másrészt a látogatók leginkább ezek látványán keresztülformálnak képet a községről

Pázmándi Sándor fotó

Pázmándi Sándor fotó

A közterületek folyamatos jó karbantartása és fejlesztése együtt kell, hogy járjon a hagyományos településkép megőrzésével. Ennek során figyelni kell a településkép tájba illesztésére, lehetőleg fokozatos átmenetet kell képezni a beépített területektől a be nem épített területek felé. Kiemelten fontos a közterületek megjelenésnél a rendezettség=harmonikusság=egységesség érzete, melyet mind a település belsejében, mind azon kívül éreznünk és törekedni kell rá. Felújításoknál és az új fejlesztéseknél, majd ezeket követően a szakszerű és folyamatos fenntartás során ezt az egységes megjelenést ajánlott következetesen és hosszútávon végigvinni.

b) a közterületek közműhálózatai

A közterületek esztétikájának egyik kulcsfontosságú problematikája a **közműhálózat tájba illesztése**, melyen belül a legproblematisabb a légvezetékekre és a vízvezetékekre olyan műszaki megoldást találni, mely minél kevésbé rombolja a táj- és településképet, ugyanakkor nem túl drága. Ennek érdekében - lehetőség szerint – **kerülni kell:**

újabb légvezetékek elhelyezését = helyezzék előtérbe a földvezetékek létesítését,

A nyílt árkos vízvezetés fölötti

gépkocsi áthajtók egységes műszaki megoldásúak legyenek,

gyalogos átvezetések lehetőség szerint egyben épüljenek a gépkocsi áthajtókkal.

Mivel Újtikoson nem üzemelő vasúti pálya és állomás, vasúti terület található, így

el kell érni, hogy a MÁV a település igényeinknek megfelelően tartsa fenn a területét,

emellett a község továbbra is tartsa karban a saját, vasút felé eső területeit.

a légvezetékek szinte kitarják a történelmi településmag főterének temploma látványát

Jelen anyaghoz szükséges képek készítésekor a főtér meghatározó épületeit "kitakaró" légvezetéki dzsumbuj nélkül szinte képtelenség volt fotózni. A mindent eluraló áram, telefon és internetes légkábelek dominánssá váltak az újtikosi településképben.

Ezek egyértelműen arról árulkodnak, hogy az elektromos és hírközlési vezetékek ott és olyan formában létesültek az elmúlt félévszázad során, ahol és ahogyan azt a mindenkori üzemeltetőjük a legolcsóbbnak tartotta. Úgy érzem, ma már eljött az ideje annak, hogy az önkormányzat elsődlegesen legalább a történelmi településmagon belül az új vezetékek létesítésénél megkövetelhesse az utcaképet tovább nem csúfító földkábeles telepítést, de nyugodtan kezdeményezhetné a meglévők ilyen jellegű átépíttetését is. Régi igazság, hogy amit engedünk, azt meg is teszik velünk. Nos, ne engedjük tovább.

Itt mindenképpen rögzíteni tartom érdemesnek, hogy a villamos energiáról szóló törvény alapján, a helyi önkormányzat a működési területéhez tartozó belterületen lévő közintézményi felhasználó és sportlétesítmény esetében jogosult az elosztótól a 132 kV-nál kisebb névleges feszültségű szabadvezetékek földkábelre történő cseréjére, mely kábelcsere költségeket az elosztónak kell viselni. Az elviselhetetlenné váló légvezetékek csökkentésével kedvező irányban befolyásolnánk a település képét, a megzavart utcaképek tisztulása indulhatna el.

A hírközlési tevékenységgel kapcsolatos építményfajtákra korlátozás nem állapítható meg, hiszen az elektronikus hírközlésről szóló törvény alapján az elektronikus hírközlési építmény elhelyezését az önkormányzatoknak tűrniük kell, viszont nem mindegy, hogy hol. Nem javasolt helyi védettségbe kerülő településrészen, játszótéren, temetőben, tájképvédelmi területen elektronikus hírközlési sajátos építmény elhelyezése, s ezek hálózatait létesítéskor, sőt felújításukkor igyekezzünk ezeket földkábelesre építtetni. Idővel azt is el kellene érni, hogy az új villamos energia és hírközlési ingatlan-bekötések is földalatti csatlakozással valósuljanak meg, még ha azok épp oszlopsoron haladnak is.

c) a közterületek növényzete

A közterületeken alkalmazott növényfajták közül a legnagyobb jelentőségűek:

- vertikális szempontból a fasorok és magasabb cserjék,
- horizontális szempontból a talajtakarók és lágyszárúak (*egynyáriak, évelők*).

A nagyobb környezeti kitétség miatt **tűrő képesebb** fajok legyenek választva, mint a magánkertekbe. Az újonnan ültetett fák törzsátmérője (*1 m magasan mérve*) min. 5 cm legyen, kikarózása

- o a törzs vastagodását nem akadályozó és
  - o a széltörést, törzsdőlést akadályozó módon történjen,
- öntözési lehetőségének kiépítése ajánlott.

A közterületekre javasolt fajok felsorolása az utcáknál, ill. a közterek, közparkok, közkerteknél található.

utca

Az utcai fasor

legyen egységes (*egyazon díszfa fajból álljon*) az országos közutak mentén,
lehet vegyes (*leginkább gyümölcsfák*) a mellékutcákban.

Mivel az utcák szélesek a Béke utca kivételével, így

- o zöldsáv válassza el a közutat és a járdát valamint nagy lombkoronájú faj is telepíthető, a keskeny Béke utcában
- o kellő szélességű zöldsáv már nem fér el, ezért itt nem kell erőltetni a kialakítását
- o csak szűk utca fásítására alkalmas faj telepíthető, a járdában elhelyezett faverem-rácsba.

A zöldsáv ne gyepes legyen, hanem fás szárú talajtakaró vagy alacsony fedőcserjékkel betelepített számára csapadékvíz-hozzávezetést biztosítsunk. Ha a zöldsáv

felszín alatti (*zárt*) csatornás vízvezetés mentén van, akkor magasságban emelkedjen ki az úttest szintjéből,
nyílt árkos vízvezetés mentén van, akkor arra folyjon a csapadékvíz az úttestről és a járdáról is.

A fásításnál **a közműnyomvonalak vízszintes irányú és magassági figyelembe vétele** is elkerülhetetlen (*mind a meglévő utak fásításánál, mind új utcák kiszabályozásánál*), mert ez „engedi meg”, hogy

szimpla vagy dupla fasor, illetve
alacsony vagy magasra növvő fák telepíthetők.

Nagyon fontos a fák **kifejlődött kori habitusának figyelembe vétele** a tőtávolságuk meghatározásánál, illetve számára **szabad talajfelület biztosítása** (*zöldsávban vagy faverem-ráccsal*) és a csapadékvíz hozzávezetése vagy öntözés biztosítása.

Pázmándi Sándor fotó

A közút mentén **fasornak kifejezetten alkalmas fajokat telepítsünk** csak:

Tilia sp.	hárs
Fraxinus sp.	koris
Quercus sp.	tölgy
Sorbus sp.	berkenye
Acer sp.	juhar
Corylus colurna	törökmogyoró

Termésükkel szemetelő díszfákat (*pl. japánakác, vadgesztenye*) inkább ne ültessünk, hacsak az nem gyümölcsfa – akkor viszont szedjük le az érett gyümölcsét, hiszen valószínűleg ezért telepítettük. De gyümölcsfákat inkább csak az alsóbbrendű utcákba ültessünk. Színes levelű díszfákat fasornak ne, csak szoliternek (*magában álló*) ültessünk!

közterek

A közterek, közparkok, közkertek Újtikos életének nagyon fontos terei, mert (*szabadtéri*) közösségképző és megtartó erejük van. Míg az utak a haladást=közlekedést, ezek a megállást=ott tartózkodást kell, hogy szolgálják.

A település

belsejében lévőink inkább díszítő, pihenő célúak.

külsőbb területein lévőink inkább sportolási, rendezvényi célúak legyenek.

A rendezvénytér teresedése történelmileg alakult ki. Mivel jelenleg sajnos kevesebb lehetőség van újak kialakítására (*és talán elég is a meglévő*), ezért fontosabb, hogy a már meglévő törekedjen

a szükséges és lehetséges funkció(k) megtalálására

a funkció(k) szakszerű kiépítésének és fenntartásának biztosítására.

Az utakkal, utcákkal ellentétben a közterületeken inkább a **szoliternek alkalmasabb fajokat telepítsük**:

Fagus silvatica 'Atropunicea'	vérbükk
Liriodendron tulipifera	tulipánfa
Carpinus betulus	közönséges gyertyán
Platanus hispanica	juharlevelű platán
Padus avium	májusfa

temető

A temető „jóléte” nagyon fontos az **identitástudat megtartása** érdekében. A temetőben található egyedi értékek (*harangláb, világháborús emlékmű*) megőrzésére kiemelt figyelmet kell fordítani. A temetőben egységes növényzet telepítése nem feltétlenül szükséges, de a sírok „háttereként” lehetőleg homogén gyepfelület szolgáljon minél kevesebb burkolattal. A ravatalozóhoz egységes fasor vezessen a főbejárattól. A temető főbejártánál az átlagosan szükséges gépkocsi mennyiség ma is biztosított, de fásítását javaslom.

A temetőre ránőtt lakóterület okán többszintes növénytelepítés indokolt a temető körül.

d) Reklámhordozókra, köztéri építményekre vonatkozó ajánlások

Kedvező településkép egyik feltétele, hogy a közterületeink rendezettek legyenek. Elsődlegesen az utcák látképe határozza meg a községben megfordulók településünkről kialakított képét. Fontos, hogy csak a környezet arculatához illeszkedő közterületi tájékoztató és információs táblák, utcabútorok és egyéb köztárgyak létesüljenek.

Az épületek funkcióját meghatározó feliratok, cégérek a homlokzatok, a közterületek karakteres elemei. Kialakításuknak tükröznie kell a szolgáltatás jellegét, alkalmazkodnia kell - *színben és formában* - az épület megjelenéséhez és illeszkednie kell a környezethez. A településen viszonylag kevés közterületen megjelenő reklámtábla, hirdetőtábla található, ami megkönnyítheti a jövőbeni egységes karakteri formázásuk kézbevételeit.

6. Jó példák

Újtikosan az elmúlt 10 évben 4 új lakás épült, s csekély számú kereskedelmi és szolgáltatási egységei folytán cégek, reklámok, köztéri reklámhordozók sem érintik igazán a községet, így a jó példák megvillantása egy fejezetben történik.

lakóépületek

hagyománytisztelő tetőforma

jobbra egy illeszkedő beépítés

hagyománytisztelő léptékű épület tornáccal és utcára merőleges gerincű kontyolt tetővel

hagyománytisztelő tetőforma

kontyolt tetőzetű, tornácos ház

szolid, nyugodt tömegképzésű földszintes épület utcára merőleges, kontyolt tetőzetű indítással

nyugodt tömegképzésű földszintes épület utcára merőleges,
kontvolt tetőzetű indítással

kerítések

kerítés növényzettel és fásított köztérrel

hangulatos, hagyományos anyaghasználatú, átlátható kapu
és kerítés

hangulatos, hagyományos anyaghasználatú, átlátható kapu
és kerítés

hagyományos anyaghasználatú díszes kapu átlátható kerítéssel

igényes gyalogosbejáró

hagyományos anyaghasználatú átlátható kerítés

közterek fásítása

hangulatos köztéri fásítás

díszitettén ápolat köztér

fásított utca

intézményi felirat

hagyományos anyaghasználatú köztéri esőbeálló

FORRÁSOK

A Települési Arculati Kézikönyvben szereplő fotókat jellemzően összeállítói készítették, viszont az anyagban szereplő művészeti értéket képviselő képeket az újtikos származású **Pázmándi Sándor** fotóművész ajánlotta fel szülőhelye önkormányzatának arculati kézikönyvi hasznosításra.

A légi fotók a Civertan Bt. által interneten közzétett képekből származnak.

A Települési Arculati Kézikönyv készítése során felhasználásra került a település hatályos településrendezési terve, valamint a jogszabályban meghatározott, illetve az érintett Államigazgatási szervek véleményei és adatszolgáltatásai.

A Település Arculati Kézikönyv *a településkép védelméről* szóló 2016 évi LXXIV törvény, továbbá *a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről* szóló 314/2012. (XI.8.) kormányrendelet alapján készült.

IMPRESSZUM

MEGBÍZÓ

Újtikos Község Önkormányzata

4096 Újtikos, Arany János u. 12.

telefon/fax: (52) 391-960;

e-mail: ujtikos@gmail.hu

KÖZREMŰKÖDŐK

Boruzs Bernát főépítészeti életmű-, illetve Ybl díjas okl. építészmérnök, városépítési és városgazdálkodási szakmérnök,
mb. főépítész

Ilyés Miklós építészmérnök, terület- és településfejlesztő-, illetve településfenntartási és igazgatási szakmérnök
főépítészeti munkatárs

ifj. Ilyés Miklós okl. tájépítész mérnök
technikai munkatárs

Ilyés Marianna okl. építészmérnök, mester építész, Magyar Építőművészek Szövetsége tagja
példát adó

BETŰTÍPUS: Times New Roman

